

Borba sa organizovanim kriminalom
ČIJE SU GLAVE VELJA I MARE

Proizvodnja vakcine
IMUNOST U MILIJARDU KOPIJA

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

VREME

broj
1573
25. februar 2021.

Đorđe Balašević (1953–2021)

**BEZ PRETHODNIKA,
BEZ NASLEDNIKA:
SAMO SVOJ I NAŠ**

**ONO ŠTO ZNAMO
ZAVISI OD NJIH**

**NEZAVISNI MEDIJI
ZAVISI OD TEBE !**

podrzimediije.rs

izdavač

NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor

Stevan Ristić

pomoćnik direktora

Vojislav Milošević

finansijski direktor

Daniela Vesić

glavni urednik

Dragoljub Žarković

odgovorni urednik

Filip Švarn

pomoćnici glavnog urednika

Jovana Gligorićević, Momir Turudić

redakcija

Slobodan Bubnjević, Radoslav Čebić,
Sonja Čirić (mozaik), Zora Drčelić,
Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet),
Jelena Jorgačević, Tatjana Jovanović,
Radmilo Marković, Saša Marković,
Ivana Milanović Hrašovec,
Marija Janković (foto), Milan Milošević,
Uroš Mitrović, Vukašin Obradović,
Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić,
Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović,
Tamara Skrozza, Zoran Stanojević,
Bojan Stekić, Dragan Todorović,
Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija

Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrda (foto)

tehnička redakcija:

Ivan Hrašovec (ur.),

Tanja Stanković, Slobodan Tasić;

lektori: Olga Babić, Živana Rašković,
Ivana Stanković;korektori: Nikola Dragomirović,
Ana Čuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje

www.vreme.com

Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata

Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo

Slavica Spasojević

marketing

Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com

telefon redakcije: 011/3234-774

telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028

COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Odlazak: Đorđe Balašević (1953–2021)

08 Novi patrijarh Srpske pravoslavne crkve:

Razgovori koji dolaze

11 TV Manijak: O opraštanju

12 Borba sa organizovanim kriminalom:

Čije su glave Velja i Mare

14 Služba u službi političkog marketinga:

Samo BIA Srbina spasava

16 Ekonomija organizovanog

kriminala: Od keš biznisa do Šarićevog modela

19 Predsednik i presuda: Igra s pravosuđem

22 Intervju: Dejvid Filips

24 Region i vakcina: Ima i za komšiluk

26 Proizvodnja vakcine: Imunost u milijardu kopija

28 Lični stav: Poliklinike – pravo studenata da žive zdravo

30 Intervju: Miroljub Radojković

32 Staro sajmište: Zakon o

Memorijalnom centru

KULTURA

36 Dara iz Jasenovca i komentari:

Je li Dara prevršila meru

38 Filmska kritika: Od filma do slučaja, pa nazad do filma

41 Pozorište: Pseudotragična komedija

42 Roman: U strahu od oslonca

43 Filozofija: Šta je Džudit Batler videla

SVET

44 Italija: Vlada za nacionalni spas

46 SAD: Energetska kontroverza

49 Kina: Svetska ekonomska sila broj jedan

52 Navigator: Australija v.s. Facebook

MOZAIK

54 Jezik: Podvig statističke greške

56 Tenis: Odjeci sa Australijan opena

58 Monografija: Život u animaciji

59 Kinematografija: Filmovi na papiru

62 Vreme uživanja: Moja Jugoslavija

“Droga je takva vrsta kriminalne delatnosti da obezbeđuje enormnu zaradu. A kada se uspostavi klan na nacionalnom nivou, onda imaju toliku količinu novca da ne mogu da je potroše. I onda investiraju”, kaže za “Vreme” policijski inspektor u penziji

RADMILO MARKOVIĆ

Zlo ne treba ostaviti ukopano pod peskom, njegovo zlokobno dejstvo nestaće tek kada se iznese na svetlost dana. To omogućava odavno izglasani Zakon o Memorijalnom centru “Staro sajmište” – samo još da počne da se primenjuje

IVAN IVANJI

Negde gore je doneta odluka da Dara iz Jasenovca ima biti kandidat Srbije za Oskara za najbolji strani film, pa se tako i desilo. Kakva sad pravila kada je stradanje u pitanju! Kada je film, za mnoge očekivano, ispao iz trke za Oskara, režiser Antonijević je konstatovao otprilike da je u pitanju antisrpska zavera i da “na Zapadu nema ništa novo”

NEDIM SEJDINOVIĆ

Fotografija na naslovnoj strani: Goranka Matić, mart 1989.

BEZ PRETHODNI NASLEDNIKA: S

Šta je Balašević radio od samog početka? Ono što i svaki pravi pesnik: stvarao je svetove. Izmišljene, a nama sasvim prepoznatljive, zapravo intimne. A u tim je svetovima stvarao ljude, sudbine, priče koje nisu ličile ni na koje druge, mada naizgled ničega “ekstravagantnog” u njima nije bilo. Nije li, da oprostite vašu osetljivost na odveć preuzetnom poređenju, i Čehov radio isto tako?

Ovako nečega nikada nije bilo. Umirali su ovoj zemlji, Jugoslaviji, veliki umetnici, najveći, i Andrić i Krleža, i Tin i Kiš ili, ako hoćete, i Oliver i Arsen, i žalila je ona za svakim od njih, svesna da će za toliko ljudske veličine od sada biti skromnija i manja, siromašnija i provincijalnija, ali nikada ništa slično ovakvim masovnim ritualima žalovanja, od Maribora do Skoplja, od Pule do Cetinja, od Sarajeva do Novog Sada, ne pamtimo, a ne pamtimo jer ničega takvog nikada još nije bilo. I teško je zamisliti da će opet biti za naših života, a kanda ni za života onih koji ostanu za nama, prenoseći naše gene u novu etapu ljudske istorije bez konca i bez smisla.

A Tito? Man'te se vi Tita. Drugi je to žanr. Vladari su, pa neka su i opšteobljubljeni, surovi bogovi s nedostupnog Olimpa, njih se to više bojiš što ih više voliš.

Đorđe Balašević, pak, nije bio sa Olimpa nego sa Salajke. Stari je to deo grada, ni gospodski ni sirotinjski, u većitom tihom ratu s Podbarom, a linija fronta je Temerinska ulica, blizu kuće Balaševićevih u Jovana Cvijića. U jednom i u drugom žive *hlebotvorci*, *čestit soj*, ni po čemu ih ne možeš razlikovati. Odavno se više ni sami ne umeju raspoznati jedni od drugih.

Grad je ravničarski, nema tu baš uslova za držanje Olimpa; Fruška gora je, doduše, blizu, ali odviše je ona pitoma da bi u njoj zaživeli okrutni bogovi. U jednoj svojoj poznoj pesmi, od retkih koje nepo-

sredno izjavljuju ljubav Novom Sadu, a pevanoj samo na novosadskim koncertima na melodiju njegovog mnogo čuvenijeg songa, reći će Đorđe da “varoši ima, što da grešim dušu, boljih i lepših”, pa je možda, štaviše jamačno, i Jugoslavija isto tako imala “boljih i lepših” umetnika, pisaca, pesnika, možda čak i trubadura (bar jedan ili dvojica će nam pasti na pamet) od salajackog derana koji, sada pouzdano znamo, nikada neće ostariti, ali nije bilo namenjeno nikome od njih, a kamoli onima manjim, minornijim – a Legion im je ime – nego je bilo suđeno baš Balaševiću i jedino njemu da njegovu smrt danima horski otplaće cela jedna velika i složena zemlja koja pri tome, da stvar bude sasvim uvrnuta, zvanično ne postoji već trideset godina, postoji čak i validan obdukcijski nalaz da je ubijena i izdahnula u unakrsnoj vatri.

Pa dobro, kako je to moguće? I da li se to uopšte moglo izbeći?

SUPROTNO OD RECEPATA

U neku ruku, Balašević je došao niotкуда, bez pravih prethodnika – a o naslednicima nemojte ni sanjati. Kao umetnik, bez oca i majke, bez sina i kćeri. O ne-man history, početak i kraj jedne tradicije koje nikada neće biti. U celoj je Jugoslaviji istinskih singer-songwritera bilo da ih nabrojiš na prste jedne ruke i možda još na poneki od one druge, pri čemu su pola od njih neki mistični Slovenci, i malo ko ih zna južno od Kupe. Od velikih, najvećih, bio je samo jedan, Šibenča-

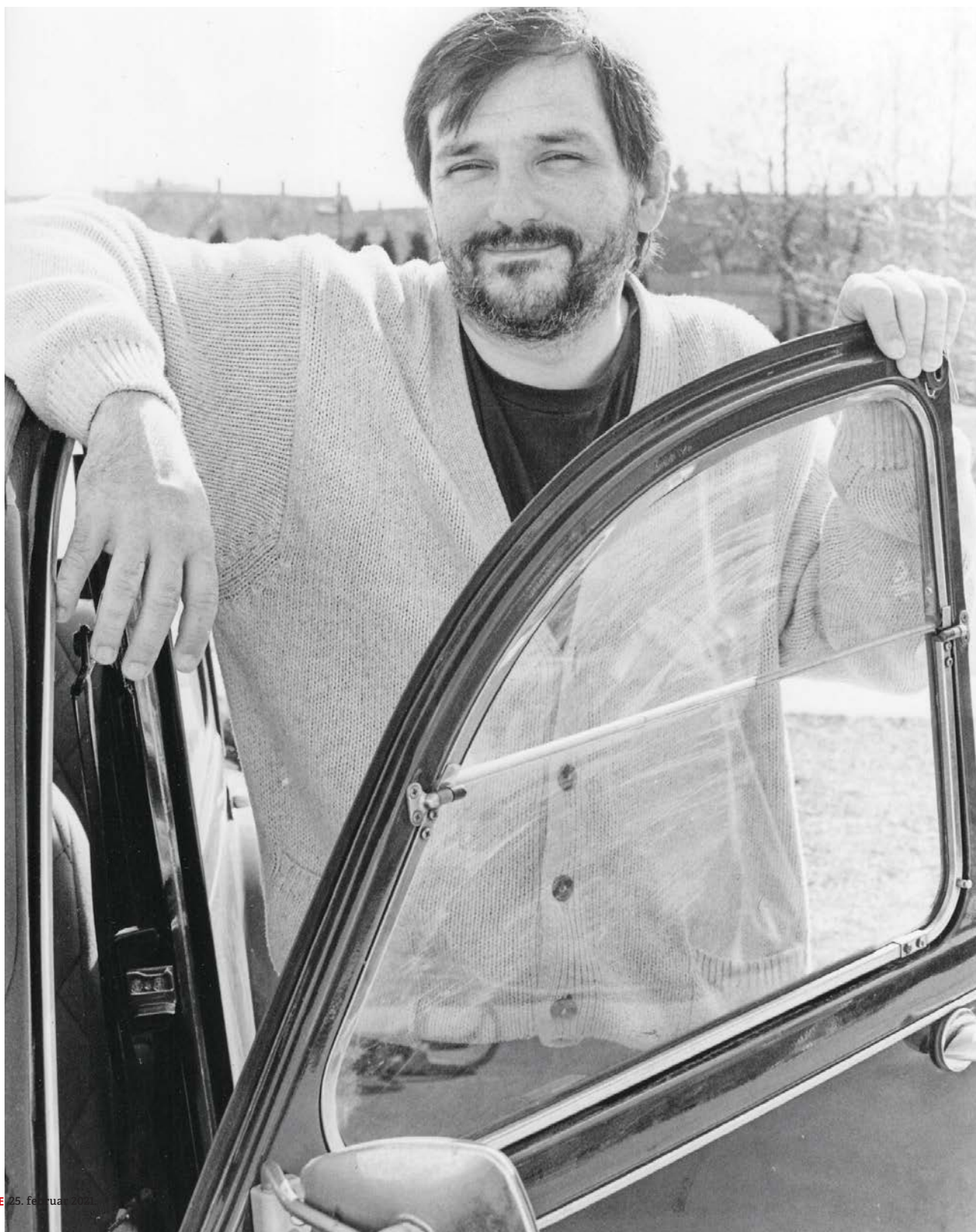
nin koji se sa Zagrebom volio tajno. Beograd – ništa, Novi Sad – ni ne pomišljaj. Bilo je *šlager pjevača*, bilo je *rokerja* i onih koji su se tako osećali (naglasak na “e”), ali da neki tip, ni mnogo fensi ni mnogo seksi, stane na pozornicu i na njoj ostane četiri decenije kao potpuno autonomna i nedodirljiva veličina, i da pri tome nikada, ni u jednom trenutku, ne bude od onih koji su tu tek *da vreme brže proleći*, e toga nije bilo, i nije Balašević imao od koga to da nauči.

A ako je i postojao neki recept kako se to radi – reklo bi se da je Balašević radio sve suprotno od toga, solio gde se moralo šećeriti i obrnuto, pravio neke špecije koje nije imao niko drugi, ni pre ni nakon njega, a kamoli za vreme njega – a njegovo vreme, to je vreme naših života, ni više ni manje od toga. A to je strašno, strašno mnogo.

Dežmekasti lik u puloveru ili tako nečemu, s petodnevnom bradom i akcentom iz viceva o Lali? Delovalo je kao recept za katastrofu. U razdeljak te ljubim? Okej, svi vole štos pesmice, ali to je čudo za tri dana, nakon kojeg se, po jednoj nepisanoj ali tvrdoj zakonitosti, ima vratiti u polusenku mediokritetstva i protavoriti, u najboljem slučaju, kao popunjivač vremena u beskrajnim novogodišnjim programima, i olinjala sporedna atrakcija na nešto ambicioznijim igrankama u Crvenki ili Novom Bečeju. Ali *nešto* se dogodilo, i krenulo je, zapravo čak vrlo brzo, u sasvim netipičnom pravcu, i nastalo je ono čudo koje

KAKA, BEZ SAMO SVOJ I NAŠ

Foto: Goranka Matić

Novi Sad

Foto: Jaroslav Pap / Tanjug

Beograd

Foto: Strahinja Acimović / Tanjug

Split

Foto: NI

Sarajevo

Foto: NI

će još duboko u prvoj petoletki njegove tzv. karijere od Balaševića učiniti sasvim osebujuć faktor jugoslovenskog pevanog pesništva, da bi ga buduće godine i decenije, sa epskim iskušenjima koja su donele, uzdiglo tamo gde je vazduh redak, jako redak. A da se pri tome sa Salajke pomerio nije, ni bukvalno ni metaforično.

ARBITRI BEZ PASVORDA

To nešto zove se, dakako, izuzetan dar: pesnički, ali i muzičarski, a zašto da ne – i performerski. Pa dobro, brzo su se morali pomiriti s tim i oni kojima je iz bilo kojeg razloga išao na živce, pa onda i nije bio ozbiljno osporavan u onome gde ga se osporavati nije moglo bez ozbiljnih posledica po sopstveni ugled, ali je *hoh* društvo svih vrsta i dalje imalo nerazrešivi problem s njim: kuda ga smestiti, u koju fioku ga razvrstati, kako ga učiniti zavisnim od naših definicija? Kako držati pod našom kontrolom ako već ne njegov narativ, a onda bar narativ o njemu? Ni roker ni ne daj bože *zabavljak*, a opet ni “šansonjer” po nekom provincijalnom imitacijskom modelu nedostižnih romanskih uzora, ni bluzer ni sevda-hlija, ni “estrada” a ni “ozbiljna” umetnost od one sorte koju priznaje lokalni akademizam-kao-terorizam, prečudan za pravi mejnstrim a ni u ludilu dovoljno *cool* da bi bio underground, Balašević Đorđe postaje i ostaje poruka za koju mrgodni

arbitri elegancije (klasičarsko-akademске na jednoj strani, i pankersko-alternativne ili tribinaško-avangardne na drugoj) nemaju pasvord, a on ne pokazuje ni najmanju nameru da im olakša njegovo odgonetanje. I još im se smeju li u lice...

A šta je to Balašević radio od samog početka? Ono što i svaki pravi pesnik: stvarao je svetove. Izmišljene, a nama sasvim prepoznatljive, zapravo intimne. A u tim je svetovima stvarao ljude, sudbine, priče koje nisu ličile ni na koje druge, mada naizgled ničega “ekstravagantnog” u njima nije bilo. Nije li, da oprosti vaša osetljivost na odveć preuzetnom poređenju, i Čehov radio isto tako? Ni Vasa Ladački ni Buba Erdeljan nemaju JMBG, ali svi ih poznajemo (kao što poznajemo one tri sestre, željne Moskve). A tek Bane?! Evo, njemu čak ni prezime ne treba...

A okosnica sveta koji je Balašević stvorio bila je Vojvodina, ona u prostoru i ona u duhu, ona od crne zemlje i ona od teškog veltšmerca polupoznatog porekla; i dakako Novi Sad u njoj, mada u svim tim bezbrojnim pesmama jedva da se ta imena i spominju, pošto bi to bilo, štono kažu pametni i knjiški ljudi, *redundantno*. Tu Vojvodinu Balaševiću i balaševićevsku voleli su i vole drugi Jugosloveni gotovo pubertetski ne(du)žnom ljubavljaju, i ta je ljubav prevazišla, preživela, pretrajala svaki rat, svaki raspad, svako ubistvo i nasilnu izmenu konteksta u

kojem su se odvijali naši životi. U svetu popularne muzike i (pop)kulturne imaginacije, prvu polovinu te slike Vojvodine stvorio je Zvonko Bogdan, a drugu Đorđe Balašević. Za trećeg ili treću nije bilo mesta, a možda čak ni potrebe. Može se razumeti da je mnoge to silno frustriralo i zdravo jedilo. O, kako dobro poznajem onaj suhopični argument većitih prvaka “kulturalnih studija”: “ali, to je Vojvodina kakva *nikada nije postojala*!” Da, u izvesnom je smislu (samo *izvesnom*) to tačno, pa šta onda? Zar “pravu” sliku Dalmacije forenzički upoređujemo s pesmama Zdenka Runjića? “Pravi” Pariz ili Brisel sa Žakom Brelom? Čak ni prljavi, razbludni, narko-uličarski *cool* jednog Lu Rida ne odgovara verno opisu većinski banalnih i malograđanskih njujorških egzistencija... I on je, dakle, mitopoetski, mada sa formalno drugačijeg polazišta, ili prosto iz “donjijeg” rakursa.

ČARDAŠ PROTIV ĆIRILO ŠUNDA I SNOBERAJA

Ni u samoj Vojvodini, ni u rodnom gradu, nije to Balaševićovo pesničko mitotvorstvo uvek nailazilo na aplauze. Za “desne”, za namnožene Srbomane i Popoljube, za gaulajtere jednog totalitarnog shvatanja “nacionalne kulture”, taj je autoreferentni panonski svet zadimljenih birtova u kojima ciliču ciganske violine, loče se kršteni hosu lepeš i nesrećni

se ljubavnici bave suicidalnim tendencijama bio neoprostiv odmak od novokomponovane, agresivno nastupajuće paracivilizacije paravizantijskog ćirilošunda, a za anarho-leve i po vlastitom netačnom mišljenju ultraurbane snobove, kantautorov je svet održao prejaku vezu s paorskim, s (bačko)palanačkim, s estetikom i veltsmercom srednjih i nižih klasa, koje su latentno pomalo konzervativne, pa im je preča svaka *devojka sa čardaš nogama* od svet-ske revolucije ili od oslobođanja svih rodova od binarne muško-ženske diktature.

Kako god bilo, zauzeo je Balašević svoje sasvim

izdvojeno i neugrozivo mesto na mapi jugoslovenskih kulturnih i estetskih posebnosti i dragocenosti (koje se pri tome lako dalo i napadati sa bilo koje zamislive pozicije, jer ruženje, sumnjičenje ili prosto omalovažavanje Balaševića nikada nikoga nije koštalo baš ništa), i to je tako moglo trajati, i trajalo je, sve dok je bilo Jugoslavije, u njenom materijalnom vidu. A onda je Jugoslavije nestalo, a Balašević je i dalje bio tu. I to je odjednom jako zasmetalo svima. Jedni su se setili da je on iz Novog Sada, a Novi Sad je u Srbiji, pošto Vojvodina više ne postoji. I samim tim je nepoželjan. Drugi, opasniji i važniji jer su neposredno domaći, mislili su, naprotiv, da Balaševiću nema mesta u Novom Sadu i u Srbiji. Zvali su ga čak na "vojnu vežbu", usred vukovarskog i ostalih paklova. Naravno da se nije odazvao. Mogao je da iskoristi priliku da se *prosrbi*, kao neke uprepodobljene kolege – naravno da ju je propustio. Zauzvrat, poslali su mu šut-kartu u jednom pravcu. Nije otišao na šalter da je podigne. Bahati su bili, i bezobzirni, opijeni novostečenim osećanjem moći, iako neke velike moći nisu imali. Danas su mnogo moćniji. Jedan je, recimo, predsednik Vlade Vojvodine. Drugi je ("Balašević je fukara koja je išla da peva muslimanima") predsednik Republike Srbije. Falabogu što su, neuobičajeno za njih, bar uspeali da očute sve ove dane; treba ih ohrabriti da tako nastave.

Koncert u Sarajevu, 7. februar 1998.

Foto: Peca Vujančić

Balašević je, pak, svoju zemlju i svoju publiku i dalje tražio i nalazio svugde gde se govori ili razume njegov jezik, gde se deli bazično zajedničko osećanje sveta, utemeljeno u jednoj višoj srodnosti koja se ne pojavljuje i ne nestaje "na dugme". Tako, i nikako drugačije, radi pesnik. Onaj koji radi suprotno, suprotno neka se i zove.

Nisam tek jednom bio svedokom dejstva balaševićevske magije: i iz blizine, i sa udaljenosti koju podrazumeva boravak u publici. Prvi put u životu gledačuga u Zagrebu, osamdeset i neke: nismo imali para za karte pa smo se pomoću tri-kova ušunjali u Dom sportova, bauljajući okolo dok nismo naišli na nekakve džudiste ili karatiste (!) sa strunjačama, koji su nas prošvercovali do bekstejdža; najradije ću ga gledati, naravno, u Novom Sadu; poslednji put ću ga gledati u beogradskoj Areni. A najvažnije njegovo što sam video, čuo, osetio, čemu sam prisustvovao kao privilegovani svedok, bio je prvi posleratni sarajevski koncert, u Skenderiji, u februaru 1998. Ako je ono što su *neslušao*ci Balaševića bili zasrali u prethodnih šest krvavih godina bilo istorija, onda je tih tri i po sata skenderijske katarze bilo možda uzaludan, ali viteški častan pokušaj da se ta istorija nekako izvadi iz *ponora pakla*. Toga dana, činilo mi se, završio se rat s one strane Drine. S ove je i dalje trajao, tek se zahuktavao.

Za čime plaćemo svi mi koji smo pustili jednu ili više suza za Đorđa Balaševića? Nije to samo tuga za čovekom, još manje tek lament nad prolaznošću; najpre je to mešavina poraženosti pred našom i njegovom građanskom nemoći i istorijskim porazom, i zahvalnosti što smo, pa neka smo bili i statisti, bili deo tog sveta koji je Balašević dopola dobro video i precizno opisao, a otpola "izmislio", ali ne kao opsenar, nego kao pesnik. Prevaranti i sikofanti – među njima i stihoklepci – izmišljaju drugačije, i niko ne želi da se nađe i prepozna u njihovim ništa-maštama.

Zato je Jugoslavija tako ožalila Balaševića, kao nikoga svog, nikada pre. I zato je Novi Sad, inače zloglasan po sudržanosti u pokazivanju emocija, izašao iz zone komfora da mu uputi poljubac za oproštaj, jednom, pa opet, pa ponovo... I niko nije bio tako proketo cool da bi se zastideo svojih suza.

Kaže tužno jedna moja prijateljica, inače pankerka još od Černojevića, da nam je grad sada, bez Đoleta, opet samo jedna obična varoš. Ali nije, jer tu su svi oni, i Đole, i Tišma jedan i drugi, i Žilnik i Obojeni program, i svi oni koji ga čine velikim (a baš nas je inače briga šta oni jedni o drugima misle!), i to je nešto što ne može ni sustati ni odustati, baš kao ni *sila Dunava pod senkom Tvrdave*.

TEOFIL PANČIĆ

RAZGOVORI KOJI

Zanimljivo je da na zvaničnom sajtu SPC, u biografiji novog patrijarha, stoje dva njegova citata: “Uvek ću biti spreman da učestvujem u izgrađivanju mostova između ljudi i naroda, potpuno svestan da ima onih koji će i sa jedne i sa druge obale bacati kamenje na mostograditelje. Ali, na to me obavezuje sam Gospod koji je u Sinu svome Jedinorodnom premostio jaz između Boga i čoveka”, kao i: “Ja jesam Srbin, ali sam pre svega hrišćanin, a to je univerzalna vrednost i zato ću propovedati i svedočiti Hrista. Volim svoj narod, ali volim i voleću i sve druge narode, svakog čoveka, svaku ikonu Božiju”

Završio se izbor za novog patrijarha Srpske pravoslavne crkve. Brzo ćemo zaboraviti mnogo toga što ga je pratilo – sramne medijski napise i beslovesne optužbe prorežimskih tabloida upućene onim episkopima koji nisu viđeni kao bliski vlastima, upitanosti o nužnosti promene mesta, o smeštaju vladika i o njihovom zdravlju, mučnu atmosferu... Ima lekovitih zaborava.

Dobro bi bilo da negde, ipak, ostane zapisano da ne valja, u doba kada su Crkva i država odvojene, da državna vlast ostane tema broj jedan kada se bira ona cr-

DOLAZE

Foto: Tanjug / Rade Prelić

kvena. Dobro bi bilo i kao podsetnik arhijerejima da sabraćta treba da im budu važnija od državne vlasti, kakva god da je ona, a pogotovo ako ima dosta dokaza da nije dobra.

Biće zapisano da su se u kovertama našla imena vladike bačkog Irineja, vladike banjalučkog Jefrema i mitropolita zagrebačko-ljubljanskog Porfirija, kao i da su to možda prvi izbori za patrijarha u savremenoj istoriji kada se nekoliko dana ranije dosta precizno pretpostavljalo ko bi od episkopa mogao ući u drugi krug. Međutim, najvažnije je – Srpska pravoslavna crkva dobila je patrijarha Porfiri-

ja i to jeste, sudeći po onome što je on do sada činio, dobra vest.

U ovih nekoliko dana, koliko je na tronu SPC, patrijarh Porfirije je izašao u javnost dva puta – kako je i predviđeno, svojom pristupnom besedom nakon ustoličenja u Sabornoj crkvi u Beogradu, a potom telegramom saučešća povodom smrti Đorđa Balaševića.

PRVA REČ

Kada se poglavari uvode u tron, u svojoj besedi govore o, laičkim jezikom prevedeno, svom programu i kako vide glavne ciljeve nastupajućeg stolovanja. Svaka od tih beseda odražava i istorijski trenutak, te važne teme, odnose i čvorišta tog doba. Beseda patrijarha Porfirija je bila dosta prijemčiva i sveobuhvatna.

Govorio je o svojim prethodnicima, pomenuvši mudrost patrijarha Germana, svetost patrijarha Pavla i mirotvorstvo patrijarha Irineja. Govorio je o tome šta je Crkva, naglasio da je svaki čovek sazdan kao ikona božja, a potom je posvetio dosta pažnje podelama i razjedinjenostima: "Crkva je pozvana da sabira, da objedinjuje i spaja, i kako sam već napomenuo, služi miru i jedinstvu. Zato se moje patrijarsko služenje Bogu i rodu neće kretati stazama parcijalnih interesa niti će sadržati elemente savremenog strančarenja i partijskog bavljenja politikom. Polazeći od činjenice da je služba patrijarha srpskog – služba prvog među jednakima, i da je biće naše Crkve saborno, nastojaću – što sam po meri svojih mogućnosti trudio se da činim i do sada – da negujem ovaj saborni duh kao najvažniji cvet našeg bogočovečanskog stabla."

Ovo se da shvatiti i kao pružena ruka onim episkopima koji su bili na drugoj strani tokom izbora. Zaceljivanje te i drugih podela unutar Crkve, te stvaranje drugačije atmosfere moglo bi da ima i značaja za odnos Crkve i društva, kao i da pokaže, u punoj meri, jedno drugačije lice te Crkve.

Naime, uz patrijarha Porfirija (59), sada se u Crkvi izdvaja grupa episkopa koji će još dugo oblikovati život Crkve – imaju

Biografija patrijarha Porfirija

Rođen je 1961. godine u Bečeju. Pohađao je studije arheologije u Beogradu, a potom završio Pravoslavni bogoslovski fakultet. Nastavio je da se usavršava na Univerzitetu u Atini, na tamošnjem Bogoslovskom fakultetu, gde je i doktorirao 2004. godine.

Duhovno je čelo vladike Irineja bačkog, potparola SPC.

Zamonašen je 1986. godine, a čin jeromonaha dobio je 1990. kada je i postavljen za igumana manastira Svetih Arhangela u Kovilju. Devet godina kasnije, hirotonisan je za episkopa jegarskog, a 2014. postao je mitropolit zagrebačko-ljubljanski. Redovni je profesor Pravoslavnog bogoslovskog fakulteta u Beogradu.

Bio je inicijator osnivanja terapijske zajednice za lečenje od bolesti zavisnosti "Zemlja živih", kroz koju je do danas prošlo više od 4000 ljudi.

Za vreme dok je bio u Zagrebu, osnovana je mešovita komisija SPC i Hrvatske biskupske konferencije za utvrđivanje činjenica o kardinalu Ajoziju Stepincu, što je sigurno otežalo njegov boravak tamo. Ipak, iz Hrvatske danas na njegov račun stižu samo pohvale.

Skupština Srbije ga je, svojevremeno, kao predstavnika crkava i verskih zajednica, izabrala za člana RRA (2005), čiji je kasnije bio i predsednik.

Poznato je da ima dobre odnose sa pripadnicima drugih crkava i verskih zajednica, kao i da na sajtu SPC, u biografiji novog patrijarha stoje samo dva njegova citata:

"Uvek ću biti spreman da učestvujem u izgrađivanju mostova između ljudi i naroda, potpuno svestan da ima onih koji će i sa jedne i sa druge obale bacati kamenje na mostograditelje. Ali, na to me obavezuje sam Gospod koji je u Sinu svome Jednorodnom premostio jaz između Boga i čoveka", kao i: "Ja jesam Srbin, ali sam pre svega hrišćanin, a to je univerzalna vrednost i zato ću propovedati i svedočiti Hrista. Volim svoj narod, ali volim i voleću i sve druge narode, svakog čoveka, svaku ikonu Božiju."

Foto: Tanjug / Zoran Žestić

negde između 50 i 60 godina, nemaju iza sebe teret komunizma i uspomene iz tog doba koje bi ih odredile na jedan poseban način, za vreme ratova devedesetih većinom nisu bili episkopi te se, u očima javnosti, ne percipiraju ni u tom ključu. Veoma su obrazovani, neki od njih su poznati po svojim širokim interesovanjima – od književnosti preko sporta do muzike – govore strane jezike, razumeju – ako se govori u onim uopštenim kategorijama – i Istok i Zapad, kao i način na koji funkcionišu savremeno društvo. Takođe, voljeni su u svojim eparhijama i često su sami bili svedoci kako je to biti negde manjina.

Tu je vladika Grigorije (53), harizmatičan, elokventan i sa stavovima i načinom ophođenja koji su dosta neuobičajeni u SPC, sa knjigama koje predstavlja akademik Ljubomir Simović a prodaju se u izuzetno velikom broju primeraka, doktor teoloških nauka; vladika Jovan Ćulibrk (55), padobranac i vrstan poznavalac muzike, završio je dva fakulteta, a magistarske studije u Jerusalimu; tu su i vladika Teodosije (57) i vladika Joanikije (61), čiji odnos sa vernicima, i uopšte uloga koju imaju na Kosovu odnosno Crnoj Gori, potvrđuju koliko važnost Crkva u jednom društvu može da ima i nosi. Još je tu vladika koji se ne vide i ne čuju dovoljno u javnosti, a čije služenje bi moglo da bude primer.

Otud je šansa patrijarha da se postavi kao vodeći glas ove generacije, ali kao prvi među jednakima i povrati donekle poljuljano poverenje u Crkvu te da zajednički uspostave bolji odnos na relaciji Crkva – društvo/a.

STAZAMA PRETHODNIKA

Pitanje Kosova se mnogo puta pominjalo kao značajno kada je reč o vezi crkvenog vrha i državne vlasti. Ako je oko nečeg SPC bila do sada jedinstvena, to je stav da je za nju bilo kakvo rešenje koje bi išlo ka nezavisnosti Kosova neprihvatljivo. Ipak, deo javnosti je smatrao kako je vlastima bilo bitno da imaju nekog svog na čelu SPC, kako bi ih, ako ne podržao, onda makar čutao ukoliko bi došlo do nekakvog potpisivanja, priznavanja ili razgraničenja.

Patrijarh je u pravoslavnoj crkvi prvi među jednakima, pa, čak i kada bi se stvari na taj način raščivijale, teško da

■ **Novi patrijarh će nastaviti one, toliko hvaljene, uspešne veze između države i Crkve. S druge strane, radi se o patrijarhu koji ume da vaga svoje reči, koji ume da razgovara sa sasvim različitim ljudima i koji je svestan važnosti toga. Ukoliko bude radio na jedinstvu Crkve, na dobrim ličnim odnosima unutar nje, te podsticao slobodni (raz)govor, a deluje da hoće, ova bi vlast mogla da se pomalo i zabrine**

bi ta tišina natkrila ceo Sabor. Svoju besedu je novi patrijarh posvetio i tome, između ostalog, rekavši: "Kosovo i Metohija za Srbe nisu naprosto samo mit, jer mit pripada svetu imaginacije, i tu možemo gubiti i pobeđivati. Kosovo je za nas zavet, a taj kosovski zavet je vezan za Novi zavet u čijem temelju stoji svestost. Otuda je Kosovo za nas zapravo nit, pupčana vrpca koja nas povezuje sa našom duhovno-istorijskom kolevkom, sa suštinom našeg identiteta", što je moglo i da se shvati kao odgovor na prethod-

na nagađanja.

Ovim je nastavio glas svojih prethodnika – patrijarh Pavle se posebno u svojoj pristupnoj besedi obraćao vernicima na žrtvenom polju Kosova, dok je patrijarh Irinej, kao jedan od glavnih zadatka svog stolovanja, pomenuo da Crkva sačuva "naše sveto mučeničko Kosovo".

DRUGA OTADŽBINA – HRVATSKA

Konačno, u danima kada su odnosi Srbije i Hrvatske uzdrmani, izjava patrijarha Porfirija da mu je Hrvatska poput druge otadžbine i da će pokušati da bude dostojan svojih prijatelja u Zagrebu i Ljubljani koji su ga branili kada je bilo nevolja, te nastojati "da po istom ključu svoj braći, bez obzira kom narodu i kojoj veri pripadaju a koja žive u zemljama u kojima smo mi pravoslavni Srbi većina, budem takav prijatelj kakve sam ja stekao u Hrvatskoj i Sloveniji", jeste odvažan glas, a čak mu se to nije, kao što ume da se desi u delu javnosti, "uzelo za zlo".

Konačno, nekoliko dana kasnije, poslao je telegram saučešća porodici Đorđa Balashevića i bilo je u tim rečima ljudske topline i neke spontanosti i jednostavnosti, onako kako to i treba da bude.

VLAST JE VLAST...

Patrijarh Porfirije će, najverovatnije, imati veoma dobre odnose sa ovim vlastima. Više je puta objašnjavao da Crkva mora da bude u dobrim odnosima sa državom. Ali ako je suditi po njemu dosadašnjem, u tome će naći neku meru.

Aleksandar Vučić je zadovoljan jer na čelo Crkve nije došao neko ko je kritikovao način na koji vodi zemlju i atmosferu koju stvara u društvu ili neko ko ćuti, ali se zna da o njemu i njegovoj potrebi da se iz sopstvenih interesa meša u pitanja regiona ne misli baš najbolje. Iz tog ugla, novi patrijarh će nastaviti one, toliko hvaljene, uspešne veze između države i Crkve.

S druge strane, reč je o patrijarhu koji ume da vaga svoje reči, koji ume da razgovara sa sasvim različitim ljudima i koji je svestan važnosti toga. Ukoliko bude radio na jedinstvu Crkve, na dobrim ličnim odnosima unutar nje, te podsticao slobodni (raz)govor, a deluje da hoće, ova bi vlast mogla da se pomalo i zabrine. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

O opraštanju

Život ima smisao čak i u paklenim okolnostima, samo je potrebno da ga neprekidno pronalazite u sebi kroz druge

Proteklog vikenda, u Srbiji smo došli u neverovatnu situaciju. Naime, u subotu je na RTS-u premijerno i bez mogućnosti vraćanja sadržaja prikazan film *Dara iz Jasenovca*, a reditelj slučaj je uredio da je prethodnog dana umro Đorđe Balašević. U delu javnosti, na društvenim mrežama, ali i u tradicionalnim medijima, razvila se suluda polemika o podeli na "one koji gledaju film" i "one koji pale sveću za Balaševića". Tuga je tu predstavljena kao ekskluzivitet jedne ili druge strane.

Pošto je očigledno đavo odneo šalu, bilo mi je potrebno nekoliko dana da pokušam sebi da objasnim vezu između dva bola.

Počnimo od *Dare iz Jasenovca*, filma o kojem je veliki broj ljudi imao mišljenje pre nego što su ga uopšte videli. Ja sam, priznajem, pred prikazivanje imao neku vrstu treme. Reći ću samo da su mnogi Ilići, sa Grmeča, imali sudbinu Srba u Jasenovcu. Moja pokojna baka Mara Ilić sa dvoje dece bežala je pred ustašama, preživela tifus, izgubila muža u partizanima, na Neretvi. Sećam se da smo tokom zimskog raspusta gledali na televiziji ratne filmove. Ona je uvek nalazila neki posao oko kuće, da ih ne gleda. Bilo joj je strašno da ponovo proživljava mučenja, traume i smrti, kojih je bilo u partizanskim filmovima.

Ja sam *Daru iz Jasenovca* odgledao, unapred shvativši da je tema kojom se bavi toliko strašna da će biti teško razmišljati o umetničkom aspektu dela. Za Srbe je Jasenovac arhetipska slika pakla, mesto apsolutnog zla. Zato su valjda u filmu likovi žrtava mnogo detaljnije psihološki nijansirani. Ono što paralize svakog ko se bavi Jasenovcem jeste surovost zločina. Za razliku od filmova o Holokaustu koji su izvršili Nemci, ovde ubijanje ima odliku ispoljavanja lične mržnje, što je konačno dovelo do stvaranja jedinstvenih ustaških logora za decu.

Nemci su ubijanje organizovali poput industrije smrti, sa udelom velikog broja šrafova u toj mašini. Tu su emocije eliminisane, a Nemci postaju službenici koji na kasnijim suđenjima nisu imali osećaj da su ubice, već činovnici koji su se trudili da što bolje rade svoj posao. U Jasenovcu je bilo drugačije, bila je to manufaktura smrti. Nadao sam se, priznajem, da će film Predraga Antonijevića i scenaristkinje Nataše Drakulić dati odgovor na pitanje odakle dolazi tolika mržnja.

Film je baziran na istorijskim činjenicama, ali je glumcima koji su tumačili ubice očigledno bilo veoma teško da "objasne" svoje karaktere.

Nekoliko dana posle premijere filma, u medijima ste mogli čuti i videti utiske gledalaca, koji su uglavnom govorili o

Foto: printscreen

emocijama u susretu sa užasom. Ja sam, baš kao prilikom poseta Jasenovcu, u srednjoj školi, pokušao da razmišljam o smislu koji ovakvi zločini pokušavaju da ukinu.

Viktor Frankl, psihijatar, Jevrejin i preživeli logoraš, neposredno posle rata, za devet dana napisao je knjigu *Čovekova potraga za smislom*, koja je kod nas prevedena pod naslovom *Zašto se niste ubili?*. Ovaj veliki čovek, koji je bio inspiracija za egzistencijalističku psihologiju i logoterapiju, rekao je da su logor, ili neki drugi životni pakao, preživeli oni koji su uspeali da pronađu smisao, svrhu, da veruju u budućnost i susret sa dragim ljudima. Život ima smisao čak i u paklenim okolnostima, samo je potrebno da ga neprekidno pronalazite u sebi kroz druge.

Kada tako posmatrate stvari, shvatite da *Dara iz Jasenovca* ipak donosi više od strašnih slika ustaških zločina. Svaka sudbina preživelih u filmu plaćena je nečijim žrtvovanjem. Mala Dara živi za druge, ne prestajući da gleda u budućnost. Smisao ličnog spasenja je, dakle, žrtvovanje za druge i saosećanje. Ovu tezu potvrđuje i fantastična uloga Nataše Ninković, koja dočarava još jedan poseban, sebičan nivo pokušaja spasenja preko drugih, umesto za druge, gde je svako za sebe, u gotovo životinjskoj borbi za preživljavanje.

Ima li onda smisla deliti tugu prošlog vikenda, kada su desetine i stotine hiljada ljudi u regionu žalile za Đorđem Balaševićem, simbolom upravo tog saosećanja koje je često bilo okarakterisano kao "izdaja". Čovek je tokom života doživeo i obožavanje i napade, pa je na vreme pozeleo da se od njegove smrti ne pravi "tužni treći čin". Porodica je uspela da, bukvalno na prevaru, organizuje dostojanstvenu sahranu u krugu najbližih, bez medija. Međutim, u nedelju uveče u "Hit-tvitu", o filmu *Dara iz Jasenovca* je, osim reditelja, dobio priliku da govori i četnički vojvoda. Šešelje je, naravno, uradio ono što se od njega i očekivalo, odnosno ono zbog čega je i bio pozvan, da skandalozno pokuša da blati Balaševića kao izdajnika. On je tako postao neka vrsta kontranarikače, koja će tokom žalosti da piša po grobu. Već je to mnogo puta uradio govoreći o ubistvu Zorana Đinđića.

Osim besprizornosti, za koju odgovornost snosi i voditeljka emisije, Šešeljev ispad i potreba da se ljudi podele na patriote i izdajnike u bolu upravo osporava ono pomenuto traganje za smislom. Saosećanje ne poznaje tu podelu.

Čije su glave Velja i Mare

Šta se dogodilo sa odlučnom borbom protiv mafije, klanova i organizovanog kriminala kao takvog? Kako se ozloglašena grupa Veljka Belivuka sa stranica tabloida i iz udarnih TV programa prebacila na grafitiranje zidova po Srbiji? Zašto vladu Ane Brnabić ne zanima veza njenog sekretara Novaka Nedića sa Janjičarima

“**T**o što braće nema ne znači vama ništa, za vas i dalje ide ista priča...”; “Čopor čeka vukove svoje, uvek uz vas drugari zauvek stoje”; “Kerovi kolo vode kada vuka nema”; “Sa nama uvek Nevolja”; “Izdržite iz Principa”; “Kada nema vuka raduju se kerovi, kad se vrati vuk bićete u nevolji”; “Najjače su glave Velja i Mare”, neke su od poruka koje navijači Partizana ili oni koji se tako potpisuju ostavljaju na zidovima širom Srbije, a neki od slogana su došli i do Nikšića i Kotora.

Nalik kampanji navijača Crvene zvezde od pre više od deset godina “Pravda za Uroša”, navijači Partizana pokazuju vernost uhapšenim vođama Veljku Belivuku i Marku Miljkoviću.

Njih dvojica su uhapšeni u velikoj akciji policije i BIA početkom februara 2021. godine: Miljković prilikom pokušaja bekstva iz Beograda zajedno sa jednim advokatom, a Belivuk na Rudniku (prema nekim izvorima iz policije) gde je grupa imala jedan od “štekova” – kuće koje su služile da se sakriju ili primire.

Danima predstavljana na TV stanicama pod kontrolom vlasti i u tabloidima kao presudna borba protiv organizovanog kriminala, ova akcija, kako dani prolaze, sve više liči na saniranje štete koju je napravila grupacija koja se u jednom trenutku otrgla kontroli onima koji su je naposletku hapsili.

Iako je vlast od početka tvrdila da je siguran pokazatelj da je država odlučna, da niko od države nije jači, da će tek “da padaju glave”, “da niko nije zaštićen”, sada, sa odmakom od nekoliko nedelja, akcija sve više liči na ono što su ukazivali iz opo-

zicije: obračun unutar vladajuće strukture u kome su pali oni kojih je bilo najlakše se odreći. Gromopucateljni naslovi iz tabloida i analize “stručnjaka” tipa Božo Spasić i Vojislav Šešelji, uz terciranje Ane Brnabić i Aleksandra Vulina, nisu zasad doveli ni do kakvog posebnog rezultata i vidljivog napretka u istrazi.

Nekoliko stvari ostalo je nedorečeno, a više pomenutih osoba u javnosti koje se dovode u vezu sa ozloglašenom grupom Belivuka nije privedeno niti saslušavano. Dodatna medijska pažnja i pritisak javnosti možda proizvedu i to da istraga bude temeljnija, “zahvati dublje” i da se zaista dogodi ono što bi svako ko voli sport u Srbiji voleo – da se dekriminalizuju tribina i klubovi, pa samim tim i sport uopšte.

KO NEDOSTAJE

Ako isključimo dokazane veze predsednika Srbije sa različitim navijačkim grupama i vođama – što iz mladosti, radikalnog i naprednjačkog perioda, te one otkad je na vlasti – najčešće su pominjana tri imena na koja bi trebalo da se usmeri istraga: dr Nebojša Stefanović, dr Dijana Hrkalo i Novak Nedić, za koga nije poznato da li je u posedu akademskih titula. Njih troje povezuje to što rade ili su radili za Vladu Srbije i nekakvi “moralni čistunci” bi mogli da kažu da je i sama Vlada Srbije kompromitovana činjenicom da su njeni članovi povezani ili bi mogli biti povezani sa organizovanim kriminalom.

Razume se, Srbija nije takva država, ovde su stvari opuštenije, pa je zato moguće da predsednica Vlade Srbije Ana Br-

nabić ne reaguje na navode bivšeg potpredsednika FK Partizan prof. Vladimira Vuletića u “Utisku nedelje” da je Novak Nedić, sekretar Vlade, doveo na tribinu grupu Janjičari koju su predvodili pokojni Aleksandar Stanković zvan Sale Mutavi i Veljko Belivuk poznatiji kao Velja Nevolja. Iz nje se docnije izrodila organizovana kriminalna grupa, kako smo “zvanično” saznali pre manje od mesec dana, koja je uvela strahovladu u Srbiju i možda nameravala da likvidira i Aleksandra Vučića.

Dakle, generalni sekretar Vlade Srbije se prepoznaje kao osoba povezana sa najgorim kriminalcima i ubicama vidnim u Srbiji još od Zemunskog klana (to je takođe javno saopšteno), ljudima koji kolju, seku ruke i noge, glave i ko zna šta još rade za svoje gospodare iz Kavačkog klana u Crnoj Gori, a Vlada na to ne daje ni pet para, niti javnost vidi da istraga ide u pravcu koji bi mogao da vidi Nedića kao odgovornog za jačanje takve kriminalne organizacije. Takođe, pomenuti tandem doktora iz MUP-a Srbije, sadašnji vojni ministar Stefanović i njegova nekadašnja desna ruka Hrkalo i njegova,

Foto: Oliver Bunić

može da bude odgovoran i da nije znao da se sve ovo o čemu pričaju vlast i tabloidi dešavalo, pa ako ništa drugo mogli bi da "trpe" političku odgovornost. Za sada, ništa od toga.

Javnost zna da istraga prati ono što je grupa radila poslednjih godinu i po, dve, zna da su neki ljudi – takođe kriminalci – nestali u tom periodu i da se osnovano sumnja da su ih Velja i Mare likvidirali... Ali, to tek treba da se pokaže i dokaže, pa je pitanje da li će biti moguće da se prikupe svi potrebni dokazi koji bi bili dovoljni za valjanu optužnicu. Ohrabrenje je u činjenici da slučaj vodi tužilac Saša Ivanić, koji ima iskustva sa organizovanim kriminalom. No sasvim je drugo pitanje koliko će imati prostora i slobode da uradi posao na najbolji mogući način.

KO OVDE ZA KOGA RADI

Dok se to ne dogodi, javnosti ostaje da prati slučaj i traži odgovore na brojna pitanja koja su se pojavila od trenutka kada je policija izašla sa delom onoga za šta se pretpostavlja da je Belivukova grupa radila poslednjih godina, a o čemu je bilo ranije više reči na stranicama "Vremena". I

do sada se moglo sa sigurnošću reći da je Belivuk do nekog trenutka bio "zaštićen" i da su sistematski nestajali dokazi koji su njega mogli da dovedu u vezu s kriminalnim aktivnostima. Ova nova istraga sada bi trebalo da pokaže da li se sa tom praksom prekida, a ako on posle par meseci u pritvoru bude pušten da odšeta i brani se sa slobode, javnost će imati pravo na osnovanu sumnju da je čitava gromoglasna akcija bila samo jedan od spinova vlasti u određenom trenutku.

Od poznatijih ličnosti koje su pominjane u ovom slučaju, jedino se nešto dogodilo sa zamenikom u republičkom javnom tužilaštvu Tomom Zorićem. On je bio ispitivan i podneo je ostavku na mesto sekretara Državnog veća tužilaca zato što se našao na nezgodnom mestu u trenutku kada je policija hapsila Miloša Đukanovića iz Pančeva; za njega se tvrdi da je jedan od saradnika Veljka Belivuka, a Zorićeva majka mu je izdavala stan.

U utorak 23. februara, MUP je saopštio da je uhapšen Aleksandar Kajmaković zvani Aca Bosanac: tvrdi se da je ovaj beogradski kafedžija povezan sa Belivukovom grupom. Naime, Kajmaković

čea sumnjiče da je pružao paravan Belivuku za njegove poslove, a navodno je i snimljen kako dolazi u prostorije na stadionu JNA u pratnji Aleksandra Papića, bliskog saradnika dr Nebojše Stefanovića i brata bivšeg zamenika SBPOK-a Gorana Papića. Sumnja se da su Bosanac i Belivuk oteli jedan veliki lokal na Trgu Republike i da su tamo krenuli da ga renoviraju za svoje potrebe.

Braća Papić, kao i dr Dijana Hrkalo, direktna su veza dr Nebojše Stefanovića sa Belivukovom grupom, i jedno od očekivanih razjašnjenja u istrazi trebalo bi da bude utvrđivanje načina na koji su povezani i zbog čega. Konkretno: da li su imali zajedničke poslove, da li je Papić zloupotrebio Stefanovića da bi se približio Belivuku i da li je Belivuk radio za MUP na neki posredna način?

AKO OVOGA NE BUDE

Bez otkrivanja političke pozadine i privođenja ljudi iz javne uprave – bilo iz policije, pravosuđa ili vlade – niko neće poverovati da se ova akcija vodi da bi se zaustavio organizovani kriminal u Srbiji. Belivukove veze sa ljudima iz vrha države daju mu na značaju, jer je bez toga on samo običan diler i siledžija iz Učiteljskog naselja u Beogradu.

Na sreću, nema publike na utakmicama pa se slični likovi ne mogu okupljati na stadionima i u halama gde se igraju utakmice, što predstavlja dobru priliku za državu da, ako bude htela, počisti tribine i klubove od kriminalaca. Činjenica da tu akciju sprovodi vlast pod Vučićevom kontrolom ne daje puno prostora za prevelika očekivanja. Ali, s druge strane, tužilac po zakonu ima ogromna ovlašćenja i, ako ništa drugo, može da proba da sprovede zakon do kraja makar na kraju saznali da od svega nema ništa jer je bilo nemoguće dovesti sve "članove" grupe pred tužioca zbog njihove političke težine i značaja.

Saznanje da je sa ulice sklonjen čovek koji je pomislio da je jači od svih i da može da radi sve što mu se prohte inače "ode glava" jeste dobro, ali ne znači mnogo ako bude samo zamenjen nekim novim "vukom". A njegovi drugovi su na ulicama, pišu i šalju svoje poruke. Čekaju da vuk izađe, pa da vide ko je u nevolji.

SLOBODAN GEORGIJEV

Samo BIA Srbina spasava

“Sad je preporuka za primanje u Agenciju postala diploma privatnog fakulteta, plus članska knjižica SNS-a”, slikovito objašnjava jedan penzionisani pripadnik BIA. Kao primer navodi Miću Rogovića, poslanika Srpske napredne stranke koji je iz Skupštine Srbije došao na mesto operativca BIA u Priboju. To što je uslov za zapošljavanje u BIA nestranačka pripadnost, prenebregnuto je. I posle toga je krenulo po istom receptu u raznim mestima

“Kada sam rekao ‘pohapsite sve one koji na bilo koji način misle da imaju pravo da nekog ubijaju, jeste me čuli šta sam rekao’, onda mi je njih 90 ljudi aplaudiralo, da nisam verovao, pošto mislim da nisu aplaudirali nikome ni za šta”, pričao je Aleksandar Vučić na TV Pinku o svom obraćanju kolegijumu Bezbednosno informativne agencije (BIA) u oktobru prošle godine. “Ja sam rekao ‘sve počistite, sve pohapsite, ne interesuje me ko je, šta je i kako je’ i onda su počeli da rade.

Inače, posle tog 17. oktobra, BIA je izdala šturo saopštenje povodom Dana Agencije. Tu se kaže da su na svečanom kolegijumu govorili predsednik Srbije i direktor BIA Bratislav Gašić i da je u obraćanju prisutnima Vučić čestitao svim pri-

padnicima Dan Agencije i zahvalio im na uloženom trudu i radu.

“Predsednik Vučić istakao je da je Agencija vidno napredovala u svom radu i opremljenosti, kao i u postignutim rezultatima u prethodnom periodu. Naglasio je da je neophodno i dalje ulagati u mlad i stručan kadar i razvijati tehni-

ku opremljenost Agencije. Svim pripadnicima Agencije poručio je da u obavljanju svog posla na prvom mestu treba da imaju interes svih građana Republike Srbije”, stoji u saopštenju.

Da odmah bude jasno: predsednik Srbije, po Ustavu i zakonima, nije nadležan za rad BIA već je nadležna Vlada. Jedi-

A šta ćemo sa Grdelicom

U brojnim medijskim zloupotrebama BIA, pala je u zaborav najava da će Služba ispitati uzroke rušenja potpornog zida na gradilištu auto-puta u Grdeličkoj klisuri, pre neku godinu. To je izjavila potpredsednica Vlade i tadašnja ministarka građevine, saobraćaja i infrastrukture Zorana Mihajlović.

Do danas nije objavljeno ni slovo o tome šta je BIA otkrila uprkos obećanjima da će javnost biti obaveštena o razlozima i krivcima. A potporni zid, onako saniran, nedavno je ponovo “skliznuo”. BIA čuti, kao što čuti i Zorana Mihajlović, sad ministarka energetike.

**ORTAČKA NABAVKA VAKCINA,
RESPIRATORA I SVEGA ŠTO
TREBA: B. Gašić i A. Vučić**

Foto: Zoran Žestić/ Tanjug

no premijerka Ana Brnabić može, a po Ustavu i zakonima mora, naložiti direktoru Agencije oštru borbu protiv kriminala i hapšenja. No u slučaju države Srbije sve je relativno – Vučić sve nalaže i o svemu odlučuje.

Vučićev prethodnik na mestu predsednika Srbije Tomislav Nikolić javno je rekao da su informacije koje dobija od BIA smešne i da je tražio da mu se više ne šalju. Obrazloženje – bile su tipa ko se gde s kim potukao ili ko je u kafani šta izjavio. Nikolić očigledno nije shvatio značaj Službe, niti su mu savetnici rekli kako može da to stanje promeni. Vučić, najbolji đak Vojislava Šešelja, očigledno jeste.

Običan građanin glasač, kad gleda televizije s nacionalnom frekvencijom ili čita prorežimske tabloide, može da zaključi da se kriminalna grupa Veljka Belivuka ne bi pohapsila da nije bilo ličnog angažovanja Vučića. Više i od čega, to ogoljuje tužnu činjenicu da je ustavni sistem države u krizi i da sve zavisi od jednog čoveka, ne od institucija.

Slično je bilo i na početku kovid epidemije. Tada se Vučić samoproglasio "silom koja se iznenada pojavljuje i rešava stvar" i nezakonito se stavio kao "vrhovni komandant" svih državnih organa. I ništa neuobičajeno to što je Vučić zloupotrebio BIA i njene resurse, a reč je o odgovornim i ozbiljnim ljudima koji rade nimalo popularan posao, ali koristan za državu. Istina, u BIA se, po sistematizaciji od pre par godina, mogu zapošljavati i ljudi sa završenim privatnim fakultetima, što će reći partijski kadar...

"Dođe naš radnik sa ranije završenom Višom školom unutrašnjih poslova, donese diplomu privatnog fakulteta. I šta se radi, priznaje mu se visoka stručna sprema, dobije veću platu, ali u Službi ne napreduje, bude na istom izvršilačkom mestu. Sad je preporuka za primanje u Agenciju postala diploma privatnog fakulteta, plus članska knjižica SNS-a", slikovito objašnjava jedan penzionisani pripadnik BIA.

Kao primer navodi Miću Rogovića, poslanika Srpske napredne stranke koji je iz Skupštine Srbije došao na mesto operativca BIA u Priboju. To što je uslov za

U sebi rastrzan direktor

Za direktora BIA Bratislava Gašića ljudi iz Službe kažu da hoće da poslušava savete njihovih iskusnih radnika, ali je istovremeno i prisiljen da postupa po nalogima stranke, pa tako "rastrzan" sebi dozvoljava sve više gafova. Na primer, prilikom ugošćavanja Vučića tokom izgradnje kovid bolnice u Kruševcu čiji je gradonačelnik nekad bio, ponašao se kao upravnik gradilišta. Uvek tu na usluzi, objašnjava, obećava, daje naloge.

Foto: Rade Prelić/ Tanjug

ce u Kruševcu čiji je gradonačelnik nekad bio, ponašao se kao upravnik gradilišta. Uvek tu na usluzi, objašnjava, obećava, daje naloge.

"Neprikladno i ponižavajuće za direktora Službe. To niko od ranijih sebi nije dozvoljavao. Pa i Jovica Stanišić se uz Slobu slikao samo kad je morao", ukazuje jedan "bivši".

Taj izvor zamera Gašiću i pojavljivanje na pres konferenciji posle hapšenja kriminalne grupe Veljka Belivuka: "Glumio je tamo fikus, da popuni kadrove kameara. Direktor Službe ili se pojavi da nešto kaže, ili ga nema. Ovako, govori ministar policije, posle toga neko od načelnika nekih službi u MUP-u, a šef BIA klima glavom. To će kod radnika BIA stvoriti percepciju da su i oni figure, a odradili su lavovski deo posla."

Inače, baš na toj konferenciji za novinare Ninoslav Cmolić, novi šef Službe za borbu protiv organizovanog kriminala, napravio je veliki gaf. Uglavnom, proglasio je Belivuka i njegovu ekipu "ubicama" i najavio da će policija pronaći dokaze. Svako onaj ko je jednom pisao krivičnu prijavu vezanu za krvne i seksualne delikte, zna da se ni po koju cenu ne sme napisati tako, nego "osnovano se sumnja da je osumnjičeni počinio krivično delo iz člana (tog i tog) Krivičnog zakonika Republike Srbije."

zapošljavanje u BIA nestranačka pripadnost, prenebregnuto je. I posle toga je krenulo po istom receptu u raznim mestima u Srbiji. Ono malo profesionalaca što su pokušali to da spreče je ili otišlo u penziju ili čeka penziju.

Zloupotreba BIA započela je sa pandemijom korone. Tada je Vučić počeo da izjavljuje da je BIA "mnogo pomogla, baš kako su to i civilna i vojna služba u Rusiji, Mosad državi Izrael ili Mi-6 Velikoj Britaniji, kao i službe SAD. Tako je i naša služba mnogo učinila, uradila, kontrolisala, napravila, pomogla. Ti ljudi rade danonoćno i na brojanju materijala, nabavci, prenosu materijala i svemu drugom, i zaštitne opreme i medicinskih aparata."

Pod kontrolu BIA predsednik Srbije je stavio i iznajmljeno skladište privatne firme u okolini Beograda i tamo doveo novinarske ekipe da slikaju respiratore. Srećom, neko od odgovornih u BIA je njene pripadnike sklonio u stranu da ih baš ne

prikazuju u javnosti pošto je njihov posao tajan i nisu TV zvezde.

Prilikom tog slikanja respiratora, Vučić je najavio i da će se, pored postojećeg finansijskog, prvi put posle 60-70 godina, uvesti i materijalno knjigovodstvo u zdravstvo pa će se tačno znati šta se gde ima, "u centralnom magacinu će biti sve što je potrebno". Na vlasti je bio od 1998. do 2000, pa onda od 2012. do danas, i sad je začuđen što ne postoji "materijalno knjigovodstvo". Bilo bi zanimljivo, kaže jedan od "penzionera", pogledati izveštaje koje su ljudi iz BIA napisali o radu Fonda PIO, a uradili su ih.

U Vučićeve "bisere" spada i onaj od 10. aprila, kad je u Nišu pozvao i kliničke centre da obavljaju redovnu distribuciju opreme i lekova do ambulanti i domova zdravlja i upozorio ih da "o tome ubuduće brine BIA". Ništa nadležne državne službe, inspekcije, Ministarstvo zdravlja sa svojim organima – "samo BIA Srbina spasava". ¶

DAVOR LUKAČ

Od keš biznisa do

“Droga je takva vrsta kriminalne delatnosti da obezbeđuje enormnu zaradu. Ta zarada, koja u prvo vreme nije značajna, najpre zadovoljava lične životne potrebe i kupovinu nekih osnovnih dobara, automobila, manjih stanova. Ali, kada se uspostavi takav klan na nacionalnom nivou, onda ostvaruju toliku količinu novca da ne mogu da je potroše. I onda investiraju”, kaže za “Vreme” Siniša Janković, policijski inspektor u penziji

Foto: MUP

Nakon što je početkom februara uhapšen Veljko Belivuk sa još dvadesetak članova njegove grupe, ministar unutrašnjih poslova Aleksandar Vulin izjavio je da se paralelno sa krivičnom istragom – a prema podacima iz istrage, ova organizovana kriminalna grupa se sumnjiči za otmiče, ubistva, prodaju droge i pranje novca – sprovodi i finansijska istraga. “Dok se osumnjičeni pripadnici te kriminalne grupe nalaze u zatvoru, proverava im se imovina i Jedinica za finansijske istrage već je stavila zabranu otuđenja i raspolaganja imovinom svih osumnjičenih pripadnika organizovane kriminalne grupe”, rekao je Vulin 10. februara, šest dana nakon hapšenja Belivuka.

I dok su nakon hapšenja tabloidi naklonjeni vlasti odjednom počeli da se utrkuju ko će da objavi veću ekskluzivu iz istrage i što morbidnije detalje ubistva i mučenja, podaci o finansijskama Belivukove grupe ostali su šturi. Navodno, nađeno je tek nekoliko desetina hiljada evra u kešu, uz tvrdnje “neimenovanih izvora” da je grupa “oprala” više desetina miliona evra.

Međutim, kako teče taj proces pranja para? Kako ide uspon jednog naroko-klana i dokle je ovaj konkretan dospao u poređenju sa nekim drugim kriminalnim grupama? Koje privredne delatnosti “gađaju” kriminalci da bi oprali pare, odnosno, novac stečen nelegalnim

aktivnostima ubacili u legalne novčane tokove?

KRIMINALNA SIROTIJA U ODNOSU NA ŠARIĆA

Prema podacima upućenih, cena kokaina u Srbiji, u zavisnosti od kvaliteta, varira od 60 do 100 evra za gram, heroina 20-25 evra, marihuane i “spida” – 10 evra za gram. Kada se kokain kupuje “na veliko”, cena je i dvostruko niža, što znači da prodajom “na malo” zarada višestruko raste, s obzirom da se droga višeg kvaliteta “seče” drugim supstancama, čime se smanjuje kvalitet, ali uvećava količina.

“Droga je takva vrsta kriminalne delatnosti da obezbeđuje enormnu zaradu. Ta zarada, koja u prvo vreme nije značajna, najpre zadovoljava lične životne potrebe i kupovinu nekih osnovnih dobara, automobila, manjih stanova. Ali, kada se uspostavi takav klan na nacionalnom nivou, onda ostvaruju toliku količinu novca da ne mogu da je potroše. I onda investiraju”, kaže za “Vreme” Siniša Janković, policijski inspektor u penziji i nekadašnji član Radne grupe MUP-a za 24 sporne privatizacije. “To smo slušali dok sam bio u službi – neko ima veću količinu novca, raspituje se šta je unosno od biznisa. U ono vreme, naročito dok su bile aktuelne privatizacije, raspitivali su se koje su firme bile dobre da mogu da ih kupe, a sada sasvim izvesno u velikoj meri ulaze u stanogradnju”, kaže Janković.

Vrlo slično opisuje razvojni put jednog klana i Stevan Dojčinović, glavni i odgovorni urednik Mreže za istraživanje kriminala i korupcije (KRIK). Međutim, on upozorava da je Belivukova ekipa bila tek deo “kavačkog” klana i da nije daleko odmakla na lestvici razvijenih kriminalnih organizacija.

“Navijačke grupe su u kriminalnim strukturama na dnu. Belivukova ekipa je bila deo kavačkog klana, a kavački i škalski klan zajedno su bili mnogo nivoa ispod ekipe Darka Šarića, radi poređenja. Dok je Šarić radio, kavački i škalski klan su bili jedan sitni klan koje je Šarić povremeno angažovao. Kasnije su malo porasli, podelili se, a ovi navijači su samo njihov segment, njihovi izvođači. Hoću da kažem, novac koji je kontrolisao Šarić bio je neuporediv sa novcem koji je imala Belivukova ekipa. Oni jesu prodavali drogu, kažu da su reketirali ljude, videćemo šta će naći ta finansijska istraga, ali sumnjam da je tu toliko novca koliko smo videli kod Šarića. Koliko ja znam, Belivukova ekipa nije stigla da napravi ozbiljne investicije, za razliku od Šarića, koji je investirao u velike poslovne sisteme i ulazio u ozbiljne poslove. To su bile stotine miliona evra, ova Belivukova ekipa nema ni blizu toliko para”, kaže Dojčinović za “Vreme”.

On objašnjava da su ulaganja u kafiće, kladionice, građevinu, automobile tek prvi korak u pranju novca. “Od pr-

Šarićevog modela

UNIVERZALNI NAČIN ZA PRANJE PARA OD DROGE I DRUGIH PRLJAVIH POSLOVA:

Građevinarska ekspanzija

Foto: Tanjug / Sava Radovanović

vog novca iz kriminala prvo češ sebe da obezbediš i svoju porodicu, a onda novac ide na pranje, gde je ulaganje u sitne 'keš biznise' prvi nivo, a Belivukovi su, koliko vidim, bili na tom nivou", kaže Dojčino- vić, koji je 2014. objavio knjigu o Darku Šariću *Šarić: Kako je balkanski kokain- ski kartel osvojio Evropu*.

Podsetimo, Darko Šarić je u novembru prošle godine, nakon deset godina suđe- nja, pravosnažno osuđen na 15 godina za- tvora za organizovanje međunarodnog

šverca 5,7 tona kokaina, dok je u odvoje- nom procesu u julu iste godine osuđen na devet godina za pranje najmanje 20 miliona evra nelegalno stečenih u trgo- vini kokainom. Šarić je novcem od koka- ina, preko posrednika, kupovao firme po Srbiji, hotele, nekretnine, poljoprivred- no zemljište...

"Šarić je od svih ekipa koje su ovde ikada postojale imao najrazvijeniji taj segment priče – pranje novca. Nijedna druga kriminalna ekipa sa ovih prostora

nije bila toliko dobra i precizna u tome. Šarić je imao veliki broj ljudi koji su se samo time bavili, nikakve veze sa dro- gom nisu imali, nego su samo za njega radili pranje novca – veliki tim jako kvali- tetnih i obrazovanih ljudi", kaže Dojčino- vić i dodaje da se novac pere (i) kroz gra- đevinu, iznoseći pretpostavku da "veći deo tog pranja nije novac od droge, nego od onih koji izvlače pare iz budžeta pre- ko tendera".

NIŠTA KAO GRAĐEVINA

Goran Radosavljević, profesor na Fa- kultetu za ekonomiju, finansije i admi- nistraciju (FEFA) i funkcioner opozici- one Socijaldemokratske stranke, sagla- san je da je u opticaju i novac koji bude izvučen iz budžeta preko tendera, ali ne i da je to veći deo ukupnog opranog novca. On podseća da se, prema izve- štajima Republičkog geodetskog zavo- da, samo 13 odsto nekretnina kupuje na kredit, a čak 87 odsto za keš, što, prema njegovim rečima, iznosi više od tri mi- lijarde evra.

"Taj keš mora odnekud da dođe, i taj novac se kroz građevinu pere, a onda se ti ljudi koji peru novac kroz građevi- nu pojave kao kupci stanova, i tako ide ukруг. Naravno, nije sav taj novac nele- galan, ali samo tu je bar milijardu, mili- jardu i po nelegalno, a to je samo građe- vina – gde je sve ostalo? Niskogradnja, ugostiteljski sektor... Takođe, dobar deo tog novca se odlije u inostranstvo, kupu- ju se nekretnine u Grčkoj, ulaže se u re- gion. Tog nelegalnog novca iz kriminala, ako ima 10 procentnih poena od 30 od- sto sive ekonomije, na naš BDP – to je 4-5 milijardi evra. Da li je realno da je većina od toga izvlačenje novca sa tendera? Ne bih rekao", kaže Radosavljević.

Inspektor Janković objašnjava kako "svi stručni udžbenici iz kriminalistike" kažu da je građevinska industrija jedna od grana koja je najpodložnija za krimi- nalno delovanje i za pranje novca, a da se u Srbiji nikada više nije gradilo. "Za- što baš sada? Sada izlazimo iz proble- matike kriminalnog klana i ulazimo u

jednu širu priču koju je izrodila aktuelna vlast. Do 2012. smo imali građevinske radove, ali ne ovoliko. A onda, 2012, nakon promene vlasti, da li smo imali odmah tu ekspanziju u gradnji? Na primer, da je bivša vlast ucenjivala investitore ili zbog drugih razloga nije bilo toliko gradnje, pa da su se stvari promenile promenom vlasti? Ne, nego je trebalo da prođe neko vreme da se u miljeu nove političke vlasti protivpravno stekne novac. I trebalo je da prođe nekoliko godina od 2012. da taj novac uđe u investicije", kaže Janković. "Pogledajte koje je zaduženje država imala do 2012, a koje je sada, u milijardama evra. Pogledajte koliko košta kilometar auto-puta svuda u svetu, a koliko kod nas. Najindikativnije je to

ne ljude odavde. Takođe, pazili su kako novac koji su imali u Srbiji unose u legalne tokove – nađu 30 ljudi, uzmu im lične karte, otvore 30 računa i na svaki račun uplate po malu količinu novca. I odjednom je to 30 nepovezanih ljudi, koji su uglavnom iz nižih slojeva društva i koji su svako na svoj račun uplaćivali keš. Kasnije je taj keš objedinjavan, ali oni su na ovaj način već prevarili državu za prvi "ulaz" novca – postoje banke i Uprava za sprečavanje pranja novca koji na to treba da paze, a ovde imamo 30 legitimnih ljudi koji su uplatili neke male iznose, do 5000 evra".

Na primedbu novinara da ovakav sistem neodoljivo podseća na sistem Srpske napredne stranke i prikupljanje "do-

kroz veštački naduvane i nameštene javne nabavke ili iz klasičnog kriminala. "Kada učestvuješ na nameštenom državnom tenderu, naplatiš pet puta više, te pare nisu nelegalne, u smislu da je reč o 'crnom' novcu koji treba da se ubaci u sistem. One su već u sistemu, samo ta firma koja ih je dobila posle ima obavezno da ih vrati kroz nešto drugo – kroz kupovinu nekretnina, gradnju... Sa druge strane, novac iz klasičnog kriminala ulazi u sistem malo teže – da bi to ušlo u sistem, mora da iza toga postoji banka i država koje okrenu glavu i ne vide. Organizovani kriminal se tako zove jer je u njega uključen i neko iz države. Pare ne mogu da uđu u sistem a da ne prođu kroz banku. Ja sam svojevremeno viđao potvrde od ozbiljnih zapadnih banaka da je neka bezvezna firma podigla veliku svotu novca sa računa njihove banke. A zapravo šta se dešava – banka uzme 10% i da ti papir da si od njih podigao novac. I ako te neko pita odakle ti novac – podigao sam iz banke. A da li neko pita banku kako je taj novac došao na račun i da li je došao? Ne pita. Ovo je najbanalniji primer, to se verovatno radi sofisticiranije, preko povezanih firmi, ali suština je to – ne može da se pojavi novac u optičaju a da to neko nije video i zažmurio. Pa čak i da je transakcija sa računa u banci, kada bi se vratilo tri kruga unazad, postavilo bi se pitanje – kako su se ove pare našle uopšte na računu?", kaže Radosavljević.

Dojčinović zaključuje i da je jako teško u Srbiji dokazati pranje novca, kao i da, posle slučaja "Šarić", nema nijednog ozbiljnog otkrivanja pranja novca.

"U Srbiji, da bi došlo do presude za pranje novca, sud će da insistira da se prvo dokaže predikativno delo, odnosno, da je za nekog dokazano da se bavio drogom, otmicama ili drugim kriminalom – pomoću čega je nelegalno stekao novac koji je potom oprao", kaže Dojčinović. Na pitanje šta će doneti novi Zakon o poretku imovine, urednik KRIK-a kaže da je taj zakon – nepotreban. "Taj zakon uvodi stvari koje već postoje. Postavljen je sistem, moguće je i proveriti i oduzeti nelegalnu imovinu, ali, pošto ne smeju ništa da urade u praksi – donose novi zakon", kaže Dojčinović. ¶

RADMILO MARKOVIĆ

■ **"Sve što je objavljivano o finansiranju SNS-a preslikano je kako je radio Šarić. I to je ono što je šokantno – kada gledamo SNS biznismene, isti je način na koji uspostavljaju posrednike i osnivaju firme. Pre SNS-a nisam nikad video da političari i njihovi 'igrači' tako dobro razvijaju tu mrežu povezanih lica, osnivaju ofšor firme" – Stevan Dojčinović**

što nemate takmičenje, nemate izbor za najpovoljnijeg ponuđača. Zamislite koju samostalnost i diskreciono pravo dobijate kada stvarate mogućnost da vam se na ponudu za izgradnju auto-puta javi samo jedna firma. Ili, čak pravite takve zakone da vi direktno pregovarate sa nekim. Otvorena su time sva vrata za kriminal", dodaje Janković i podseća na istraživanje Topličkog centra za ljudska prava, koji je ustanovio da se od 100 najvećih javnih nabavki u Srbiji, u 72 javio samo jedan ponuđač.

ŠARIĆEVA ŠEMA

Objašnjavajući kako je Šarić prao novac i krio njegovo poreklo, Stevan Dojčinović kaže da je on pravio firme u Delaveru, u Americi, koje se najčešće nisu vodile na njega. "Onda ta firma iz Delavera polako ulazi u otvaranje serije firmi u Srbiji i angažuje neke potpuno nebit-

nacija" tokom izbornih kampanja, Dojčinović kaže da je to potpuno preslikana šema. "Šarić se ovime bavio 2009, 2010. godine. Ovo sve što je radio SNS prilikom finansiranja kampanje bukvalno je isti mehanizam koji je koristio Šarić. Ista je šema, sve što je objavljivano o finansiranju SNS-a preslikano je kako je radio Šarić. I to je ono što je šokantno – kada gledamo SNS biznismene, isti je način na koji uspostavljaju posrednike i osnivaju firme. Pre SNS-a nisam nikad video da političari i njihovi 'igrači' tako dobro razvijaju tu mrežu povezanih lica, osnivaju ofšor firme... Politička ekipa je preuzela Šarićev model kada je u pitanju način kako da se tajno ulaže novac i kontrolišu firme preko posrednika", kaže Dojčinović.

Goran Radosavljević, pak, podseća da se razlikuju i načini postupanja sa novcem u zavisnosti od toga da li je došao

Igra s pravosuđem

Kada predsednik Vučić prvi javno izrekne sudsku presudu koju još ne znaju ni stranke u sporu, da li to znači da i sve druge sudske odluke nosi u svom džepu

“**I**ntriga” koju je Aleksandar Vučić namerio da iznese u udarnom nedeljnom terminu na TV Pink 14. februara jedan je od najopasnijih predsedana u njegovim obraćanjima, a kao i obično, iskorišćena je još i za dodatni efekat. Naime, obelodanivši sudsku presudu pre nego što je ona uopšte stigla do strana u sporu, predsednik Srbije je usput lavovski krenuo i na medije optužujući ih da mu nijedan, pa čak ni TV Pink na kome je tada gostovao, nije naklonjen, jer nije objavio vest da je sud odlučio u korist njegovog brata Andreja Vučića. I da Miroslav Aleksić, potpredsednik Narodne stranke, koga je Andrej Vučić tužio zbog navoda da ga je Predrag Koluvija zvao telefonom odmah posle hapšenja, dovodeći tako uhapšenog Koluviju i predsednikovog brata u najbližu vezu, zbog povrede časti mora nadoknaditi štetu u iznosu od 300.000 dinara.

Nijedan medij to nije objavio jer do tog trenutka nije ni znao za presudu, niti je mogao da zna. A to je predsednik Vučić dobro izračunao. Njegov marketinški geg s medijima ovoga puta mogao bi se svrstati u red najbizarnijih do sada, bizarniji čak i od nedavnog premijerkinog zahteva da novinari zaviruju u telefone svojih sagovornika kad već informišu.

Iz dana u dan, ionako tanana linija između nervoze i neuroze oko slučaja

Jovanjica postepeno nestaje. Svi pogledi su uprti u sudove, procese, u optužnice i dokaze, i apotekarsku vagicu kojom treba odmeriti tako da se po mogućstvu ne ošteti niko na vlasti. Svega nedelju dana posle preuranjenog saopštavanja sudske odluke u korist svoga brata, a povodom amandmana na izveštaj poslanika Evropskog parlamenta Vladimira Bilčika u kome se, između ostalog, traži i okončanje afera, Vučić je izjavio da je država razrešila aferu Jovanjica – jer je odgovorne već pohapsila.

DVE TUŽBE, DVA ARŠINA

Od 13. novembra 2019. godine kada je Predrag Koluvija, vlasnik imanja kod Stare Pazove poznatog po proizvodnji organske hrane sa etiketom “Jovanjica”, velikom brzinom pretekao automobil u kojem se vozio Slobodan Milenković, načelnik Odeljenja za narkotike beogradske policije, do danas, ukrštaju se makar četiri sudska postupka koji imaju veliki odjek u javnosti. U onom glavnom, najvećem, sudi se devetorici uhapšenih među kojima je i vlasnik imanja Predrag Koluvija, osumnjičen da je bio vođa organizovane kriminalne grupe koja se na imanju Jovanjica bavila uzgojem marihuane, kao i da je falsifikovao isprave i nedozvoljeno držao oružje. Kako je opozicija javno ukazivala na navodne veze vlasti sa ovim

SAOPŠTENJA IZMEĐU TASTATURE I MIŠA: A. Vučić u emisiji Hit tvit
Foto: youtube.com

“državnim poslom” i na to da je Koluvija prilikom hapšenja telefonom zvao brata predsednika Srbije Andreja, ubrzo je sam predsednik najavio krivičnu prijavu protiv sebe i brata, da bi se “saznala istina”. I možda baš od tada, kroz “male” unakrsne sudske postupke, počinje razrešenje slučaja Jovanjica o kome je Vučić nedavno govorio, a po kome su svi odgovorni već uhapšeni.

Dakle, na poziv Aleksandra Vučića, gradonačelnik Novog Sada i funkcioner vladajuće SNS Miloš Vučević podneo je 9. decembra 2019. krivičnu prijavu protiv braće Vučić, a Tužilaštvo je 31. januara 2020. saopštilo da “ne postoje osnovi sumnje da su Aleksandar i Andrej Vučić izvršili bilo koje krivično delo za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti”. Samo pet dana posle Vučevića, 14. decembra 2019. Miroslav Aleksić iz Narodne stranke, koji je najviše ukazivao na veze između vlasti i Koluvije, a pre svega na veze Andreja Vučića i Koluvije, podneo je krivičnu prijavu protiv Vučevića za ometanje pravde i za lažno prijavljivanje. “Krivičnu prijavu podneo sam istom sudu, tužilaštvu, kojem je podneo i Vučević”, kaže Aleksić za “Vreme”, “ali do dana današnjeg, evo više od godinu

»

dana, niko me nije pozvao, obavestio, niti se bilo šta desilo povodom nje. Apsolutno ništa, kao da je nisam ni podneo. A po njegovoj je postupljeno ekspresno u roku od mesec dana, tužba je odbačena i dato je rešenje zašto se odbacuje.”

Od otvaranja afere Jovanjica, Miroslav Aleksić je insistirao da se odgovori o tome ko je organizovao najveću proizvodnju marihuane u Evropi, i o sprezi države i kriminala traže u Koluvinim telefonima, umesto što se pokušava da se ti odgovori zataškaju.

“Zamenik tužioca za organizovani kriminal Dubravka Dmitrović”, objašnjava Aleksić za “Vreme”, “odbacila je prijavu Vučevića i to sa šturim objašnjenjem, nepotpunim, gde su nas obavestili da u telefonskom imeniku Koluvijske nisu bili evidentirani kontakti označeni kao Andrej i Aleksandar Vučić. Nisu veštačili brojeve, već su samo gledali da li su oni

Foto: FoNet/Aleksandar Levajković

SOFIJA MANDIĆ, Centar za pravosudna istraživanja

Sindrom Velikog brata

Ovo je jedan od simptoma onoga na šta u Centru za pravosudna istraživanja vrlo često ukazujemo, a to je da postoji izuzetno značajan politički uticaj na rad pravosuđa, naročito u onim predmetima koji imaju neku vrstu političkog značaja. Taj politički značaj može biti u tome što se radi o postupku u kome je član porodice javnog funkcionera ili javni funkcioner uključen kao neka od strana, ili u vezi s nekim javnim tenderom, ili uopšte tamo gde je predmet spora ili postupka povezan sa radom javnih vlasti ili funkcionera ili njihovih članova porodice. Dakle, kada je nešto zakonodavnoj, a naročito izvršnoj vlasti važno, na primer ishod nekog postupka, oni imaju kanale i načine da se u te postupke umešaju, a u poslednjih nekoliko godina, da kažem od 2017. godine, od kada je Aleksandar Vučić preuzeo predsedničku funkciju, čini mi se da se to sve manje krije i da je to zapravo tajna ove njegove izjave.

Ne samo da se desio prekršaj u smislu da je odluka suda “procurela”, već je predsednik koji je inače pravnik, on nije laik, odlučio da silu koju inače primenjuje nad pravosuđem u situacijama u kojima mu to odgovara – javno demonstrira. Da po ko zna koji put svima nama javno poruči: “Da, ja to radim, ja se mešam onda kada je meni do toga stalo i ja znam pre nego što svi vi znate ne samo kakve su presude među stranama u sporu, nego i ko je prošao poligraf a ko nije, ko je kriv a ko nije”, razne stvari smo slušali tokom ovih godina. Čula sam da je Aleksić izjavio kako smatra na osnovu onoga što je predsednik rekao da je i učestvovao u montiranom procesu. U velikoj meri mogu da se složim s njim. Ne zbog

političkih simpatija, nego što naprosto to tako deluje. Kakvu vi šansu imate na sudu protiv brata predsednika republike kada taj predsednik pre vas kao stranke u sporu javno govori o tome da ćete morati da platite 300.000 dinara?

Tu postoji još jedan momenat, a to je prilično jasna poruka drugostepenom sudu, koji je sada posle ove izjave pod pritiskom da donese odluku kakva se predsedniku sviđa i kako je on smatra pravičnom. Ako postoje dve stranke u postupku, jedino njih bi trebalo da se tiče ta odluka, a ovde dobijamo poruku da je Vučić zapravo stranka u svakom postupku. I kad nije stranka u postupku, on to jeste jer prvi saznaje, prvi je na izvoru informacija, i to je zastrašujuće. Vi možete da vodite vrlo privatan spor iz koga može biti isključena javnost iz određenih razloga, može to biti porodično-pravni spor, ali ne možete biti sigurni, ukoliko ste osoba od interesa za predsednika, da on neće prvi znati šta se u tom postupku dešava i kakav je ishod tog postupka.

U demokratskom društvu, pa i onom u kome je demokratija na najnižim granama, to ne bi smelo da se dešava. To je sindrom Velikog brata, a sud je poslednja adresa za zaštitu naših prava, imovinskih, obrazovnih, zdravstvenih, radnih, raznih. Ukoliko smo u nemilosti takve vlasti i takvog predsednika, ne samo da ne možemo da budemo sigurni u pravičnost odluke, nego ne možemo verovati ni u sigurnost podataka iz tih postupaka koji mogu biti vrlo osetljivi. Bilo je već slučajeva kada su se takvi podaci iznosili, ali mislim da se taj točak ubrzava i da situacija postaje sve ozbiljnija. I to je verovatno sledeće što možemo da očekujemo. ¶

Foto: Sava Radovanović / Tanjug

» **Od otvaranja afere Jovanjica, Miroslav Aleksić je insistirao da se odgovori o tome ko je organizovao najveću proizvodnju marihuane u Evropi i o sprezi države i kriminala traže u Koluvijinim telefonima, umesto što se pokušava da se ti odgovori zataškaju**

» memorisani pod svojim imenima, što je potpuna budalaština. I to im je zapravo poslužilo kao osnov i ključni dokaz protiv mene.”

ČIJE JE PRAVOSUĐE

Povodom nalaza tužilaštva koje je utvrdilo da Andrej Vučić nije kontak-

tirao sa vlasnikom Jovanjice, u martu 2020. počeo je proces po privatnoj tužbi Andreja Vučića protiv Miroslava Aleksića za povredu časti. Održana su četiri ročišta. “Ono što znam, barem su mi tako rekli moji advokati”, kaže Aleksić, “da se u parnicama posle završnog ročišta u roku od 30 do 60 dana donosi pre-

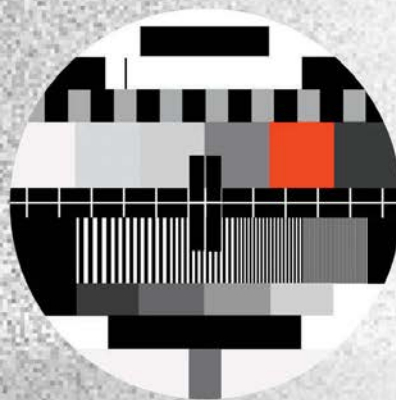
suda i da je to sudska praksa. U ovom našem slučaju, dogodilo se da je presuda ekspresno donesena praktično u sledećoj nedelji posle završnog ročišta. Zapravo je sve išlo ka tome da se što pre završi, da se odbiju svi dokazi, svi svedoci, da se postupak maksimalno skрати i da se što pre dođe do toga da je Andrej osudio mene zbog uvrede časti, a na kraju ni predsednik nije izdržao da dobijemo presudu zvanično, nego je morao sam da kaže nekoliko dana ranije”.

Druga strana, advokat Andreja Vučića Vladimir Đukanović je sve pokušaje odbrane da se u postupak uvedu dokazi koji, kako je rekao, nemaju veze sa tužbom Andreja Vučića prema Aleksiću, nazvao “bestidnom manipulacijom”. Zahteve Aleksićevog advokata Borivoja Borovića za izuzeće sudije zbog pristrasnosti, koji nisu prihvaćeni, smatrao je pokušajima odugovlačenja suđenja kako bi Aleksićeva strana “pokrila svoj lopovluk i kriminal”. I da je suština cele priče pokušaj kriminalizacije porodice Aleksandra Vučića, te da će za takvu laž o vezama Andreja i Koluvije Aleksić morati da plati kaznu jer bi sve drugo od suda bilo sramota.

Način na koji je ceo postupak vođen i prvostepeno rešen, Aleksić tumači i kao vid zastrašivanja: “Ono što je najvažnije, nastaviću da govorim o Jovanjici, bez obzira na ovaj pokušaj da me zastraše i »

Regionalna konferencija
JAVNI SERVIS
Nasleđe i budućnost

25–26. februar 2021.
Kolarčeva zadužbina

da kažu 'evo, Jovanjica se nije ni desila'. Nisu u tome uspeli, jer u međuvremenu se dogodila i optužnica Jovanjica 2, koja obuhvata službenike BIA, MUP, VOA, pa je slučaj izmakao njihovoj kontroli.

Sačekaćemo da vidimo šta će apelacija da uradi, podnećemo žalbu, u njoj ćemo obrazložiti sve ono što nam sudija u prvo-stepenom postupku nije dozvolio, dostavićemo dokaze koje smo imali, tražićemo i saslušanje svedoka. Ako bude trebalo, ići ću do Strazbura jer neću dozvoliti da se na ovakav način, gaženjem i zloupotrebom pravosuđa, donose odluke koje su neverovatne. Pored toga, ja sam o Jovanjici govorio kao narodni poslanik, u Skupštini, za mikrofonom, u danu za postavljanje poslaničkih pitanja. Govorio sam u formi pitanja Tužilaštvu za organizovani kriminal, tužiocu, i na kraju konstatovao da sam dobio informacije od policije. Dakle, sve i da nisam imao jedan jedini dokaz, a jesam, sudija ne bi mogao da donese ovakvu presudu, jer bi to značilo da sve one bljuvotine koje izgovaraju poslanici u Skupštini svakoga dana, da ih neko tuži, trebalo da budu presude za uvrede časti. A to se ne dešava zato što ste zaštićeni kada govorite u Skupštini, imate poslanički imunitet. Plus, ja sam želeo da dam dokaze. Međutim, kada pogledate drugu stranu, vidite da je u samom postupku, na pitanje mog advokata Andreju Vučiću da li ga je po krivičnoj prijavi Miloša Vučevića neko pozvao na saslušanje ili tražio njegove telefone na uvid, on rekao da nije i da nikakve istrage nije bilo."

Sud je presudio u korist Andreja Vučića, a njegov brat Aleksandar Vučić je to pre svih saznao i lično objavio na televiziji sa nacionalnom frekvencijom. Prema Aleksićevim rečima, on i njegov advokat su mogli da unapred znaju kakva će presuda biti, ali nisu, recimo, znali koliki će biti i iznos odštete. Na njihovo iznenađenje, to su im saopštili predsednik države i TV Pink. Zvaničnu sudsku presudu na svoju adresu dobili su tek u sredu, tri dana posle predsednikovog obraćanja. Komentarišući Vučićev potez, Aleksić smatra da se predsednik na ovaj način "igra pravosuđem i institucijama koji su zapravo servis jednom čoveku, njegovoj porodici i vladajućem režimu". ¶

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Razmena teritorija uvek će ostati loša ideja

"Sjedinjene Američke Države će hteti da sarađuju sa Srbijom mnogo intenzivnije kada dođe do potpunog i konačnog sporazuma o uzajamnom priznanju između Srbije i Kosova"

Nekadašnji viši savetnik u Stejt departmentu Dejvid Filips spada među one retke stručnjake koji se pozivaju na razgovore u američkim institucijama kad god se na dnevnom redu nađu pitanja Balkana. On je predavao na nekima od najprestižnijih fakulteta poput Harvarda ili Njujorškog univerziteta, a trenutno se nalazi na čelu Instituta za ljudska prava Kolumbija univerziteta u Njujorku.

Već godinama blizak demokratama, Filips nakon jasnog poziva novog američkog predsednika Džozefa Bajdena Beogradu da prizna Kosovo kaže da će "Srbija ostati po strani sve dok ne prizna zločine koje je Slobodan Milošević počinio u ime srpskog naroda". "Sjedinjene Američke Države će hteti da sarađuju sa Srbijom mnogo intenzivnije kada dođe do potpunog i konačnog sporazuma o uzajamnom priznanju između Srbije i Kosova. Pandemija kovida 19 samo je dodatno istakla značaj međunarodne saradnje u rešavanju problema na globalnom planu", smatra Filips.

"VREME": Predsednik Aleksandar Vučić poručuje da Srbija neće priznati Kosovo. Mislite li da će to u budućnosti imati posledice za Srbiju?

DEJVID FILIPS: Poglavlje 35 (o pregovorima za članstvo u Evropskoj uniji; prim. a.) je jasno. Srbija neće ući u EU dok ne normalizuje odnose sa Kosovom. Ona će ostati na evropskoj margini sve

dok ne uspostavi dobre odnose sa Kosovom i drugim susedima.

Da li verujete da će SAD i EU uspeti da ubede Srbiju da prizna Kosovo?

Konstruktivno ponašanje može biti nagrađeno različitim podsticajima. Ako predsednik Aleksandar Vučić zaista vodi računa o stanju u Srbiji, ali i o vlastitom nasleđu, on će normalizovati odnose sa Kosovom, olakšavajući time integraciju Srbije u evroatlantske strukture.

Pobednik kosovskih izbora Albin Kurti poručuje da bi glasao za ujedinjenje sa Albanijom ukoliko bi bio održan referendum. Koliko je taj scenario realističan i zašto izostaju međunarodne reakcije?

Albancima je učinjena istorijska nepravda kada su razdvojeni u različite države nakon Balkanskih ratova. Težnje za "prirodnim Albanijom" su normalne i ostaće snažne. Albanci kao zajednica imaju izraženu potrebu da sarađuju u oblasti trgovine, životne sredine, kulture i obrazovanja. Otvaranje mogućnosti za prekograničnu saradnju može da relaksira ukupnu situaciju, redukuje irendentizam i umanjí potencijal za konflikte.

Šta Bajdenov predsednički mandat znači za balkanske zemlje i, pre svega, kosovsko pitanje?

Bajdenova administracija će izbrisati Trampovu naklonost prema Srbiji i uspostaviti daleko ravnopravnije uslove za igru. To ukazuje na značaj američkog vođstva u jačanju transatlantske

Foto: Fadil Berisha

saradnje čiji je cilj stabilizacija Balkana, a kako bi se uspostavio mir i omogućio napredak.

Da li je plan o razmeni teritorija između Srbije i Kosova, čemu je bila sklona i administracija Donalda Trampa, zauvek mrtav?

Taj plan je mrtav. Razmena teritorija bila je od samog početka loša ideja. To je još uvek loša ideja i uvek će tako ostati.

Trampova administracija bila je usredsređena na ekonomska pitanja i normalizaciju odnosa između Srbije i Kosova bez uzajamnog priznanja. Kakve su posledice takvog pristupa, koji je u mnogo čemu odgovarao Srbiji i njenom rukovodstvu?

Ekonomske razvoj i trgovina važna su sredstva za izgradnju mira kada oni donose korist svim stranama. Vašingtonski sporazum iz septembra 2020. favorizovao je Srbiju kroz transportne i trgovinske aranžmane. Idući napred, mi i dalje možemo da se fokusiramo na ekonomsku korist kao deo šire mirovne i političke strategije.

Prema Indeksu demokratije "Ekonomista", demokratija u Srbiji dobila je najnižu ocenu od kada je taj indeks nastao. Da li i to zaista ukazuje da demokratija u Srbiji propada?

Pitanje sugerise da je Srbija imala demokratiju, što je vrlo upitno.

Uprkos svemu tome Aleksandar Vučić je i dalje omiljeni lider EU na Balkanu. Kako mu to polazi za rukom?

Vučić je vešt diplomata. Dobro govori i nosi odeću krojenu po evropskim standardima. Srbija istovremeno sarađuje sa marketinškim agencijama koje se bave izgradnjom pozitivne slike u javnosti. Uprkos tome Vučićev učinak će se procenjivati po onome što ne radi, a ne na osnovu onoga što govori.

Balkan je bio i ostao područje previranja i političke nestabilnosti, ali mnogi smatraju da je situacija u mnogim aspektima gora nego što je bila početkom 90-ih?

Smrt Jugoslavije dovela je do rata između njenih bivših republika tokom kojeg je nekoliko stotina hiljada ljudi izgubilo živote, a više od milion je raseljeno. I danas postoji konflikt, ali to više nije nasilni sukob. Dijalog i dogovori uvek su, naravno, bolji od konfrontacije.

Da li vidite neko rešenje za trajnu stabilizaciju prilika na tom prostoru?

Trebalo bi da se pojavi nova generacija proevropskih lidera koji će zameniti one koji su zauimali visoke položaje

je tokom ratova. Sada je trenutak da se krene napred sa integracijom u evropske strukture koje se temelje na posvećenosti vrednostima demokratije i ljudskih prava, posebno prava manjina i žena.

Ko može da pomogne da se to ostvari kada je EU zaglavljena svojim unutrašnjim problemima, dok mali broj Amerikanaca veruje da demokratija funkcioniše dobro čak i u njihovoj vlastitoj zemlji?

Demokratiju u Americi ugrozili su Donald Tramp i njegove pristalice. Došlo je do napada na Kapitol, Tramp je pokušao da poništi izbore. Na sreću, institucije SAD su jake i uspele su da odole Trampovim nasrtajima. SAD moraju da naprave snažan otklon od Trampa i povrate demokratski kredibilitet u zemlji i inostranstvu.

Kako Amerika može da drži lekcije drugima kada je 74 miliona Amerikanaca glasalo za Trampa koji, pored ostalog, ima čitavu istoriju rasističkih komentara?

Američki demokratski kredibilitet je smanjen. Uprkos tome, SAD su u stanju da obnove svoju demokratiju i ponovo uspostave globalno vođstvo tokom Bajdenovog predsedničkog mandata koje će se temeljiti na demokratskim i humanističkim vrednostima.

Bajden je pobedio Trampa, ali kako američko društvo može pobediti trampizam?

Bajden je trenutno s pravom fokusiran na pandemiju i oživljavanje američke ekonomije. Tramp je zanemario oba ova problema, što je dovelo do toga da oni postanu mnogo teži. Kada se savladaju pandemija i ekonomska recesija, SAD će biti u mnogo boljoj poziciji kako na domaćem planu tako i u liderstvu na međunarodnoj sceni.

Uprkos svemu tome čini se da "nacionalistička internacionala" ipak globalno gubi moć. Da li je "mračno doba", sa kojim se poslednjih godina suočio svet, definitivno iza nas?

Virus ultranacionalizma možda jeste pod kontrolom, ali nije mrtav. On se može vratiti u bilo kom trenutku kada ultranacionalistički lideri manipulišu biračkim telom učvršćujući svoj autoritet. Stoga je neophodna budnost.

SLOBODAN KOSTIĆ

Ima i za komšiluk

Proces vakcinacije u Srbiji teče dobro. Za sada, Srbija uspeva ponešto i da donira susednim zemljama mada se pojavljuju optužbe da to radi iz političkog interesa ili na etničkom principu

Nema nikakve sumnje u to da je Srbija po broju vakcinisanih protiv kovida 19 prva u regionu, kao i da jedina ima širok izbor vakcina. Poslednjih nedelja, međutim, deo javnosti negodovao je zbog donacija vakcina Severnoj Makedoniji (Fajzer/Biontek) i Crnoj Gori i Republici Srpskoj (Sputnik V). No, s obzirom na to da su se obe vakcine otprilike u isto vreme i u Srbiji pojavile u većim količinama nego ranije, pa su oni koji su se za njih opredelili uglavnom dobili pozive za vakcinaciju, gužva se brzo smirila.

O vakcinama koje je Srbija poslala Severnoj Makedoniji i Crnoj Gori više reči kasnije. Bitnije je naglasiti nešto što u ovdašnjoj javnosti nije dobilo veliku pažnju – nazvaćemo to “kosovskim paradoksom”.

ETNIČKI SPORNA VAKCINA

Vratimo se na kraj decembra kada je u Srbiju stiglo prvih 4800 doza Fajzerove vakcine. Predsednik Srbije Aleksandar Vučić tada je saopštio da su određene količine poslate na sever Kosova i da će stići u Severnu Mitrovicu i Leposavić. Vlada Kosova je ustvrdila da ni na jednom od administrativnih prelaza nije zabeležen ulazak vakcina i zapretila da će preduzeti korake ako se ispostavi da su one došle na Kosovo ilegalnim putevima. Time je faktički zabranjeno unošenje vakcina iz Srbije na teritoriju Kosova.

Novinarka Una Hajdari napisala je za britanski “Telegraf” tekst o ovom paradoksu. Srbi sa Kosova, naime, mogu da se prijave za vakcinaciju preko portala E-uprava, pređu 100 kilometara, prime vakcinu i vrte se kući. Međutim, njihove komšije Albanci to ne mogu jer im vlada ne dozvoljava, a za sada na samom Kosovu vakcina nema. Prva vakcina za koju se očekuje da će stići je Astra Zeneka preko šeme Kovaks, što može da bude najranije krajem marta, a i tada će količine biti dovoljne za svega tri odsto stanovništva.

Ovdašnja E-uprava omogućava prijavljivanje za vakcinu stranim državljanima, ali status kosovskih Albanaca je nejasan (prilikom prijave treba uneti broj pasoša, a Srbija ne priznaje kosovske pasoše), tako da je cela situacija velika zavrzlama, tipična za “kosovski čvor”. U međuvremenu, nezvanično, u Srbiji je vakcinisano oko 4000 stranih državljana. Međutim, kosovski Albanci nisu ni strani ni domaći državljani, jer iz ugla srpske administracije ne postoje, dok iz ugla kosovske vlasti, sama pomisao na vakcinu u Srbiji izgleda kao čin veleizdaje.

ČEČENSKA MAFIJA

Kakva je situacija u drugim zemljama regiona, najbolje ilustruje prošlonedeljna izjava predsednika Hrvatske Zorana Milanovića data 18. februara: “Ako je dostupno, cjevivo bih kupio i od čečenske mafije. Kakav Brisel, kad je frka nema Brijela, radiš u svom interesu. Rusko cjevivo postoji i sad nam treba.”

Nešto ranije, 16. februara, pozivajući se na anonimne izvore, “Jutarnji list” objavio je da u Hrvatsku stiže milion doza ruske vakcine Sputnik V. Hrvatska je počela vakcinaciju kada i Srbija, krajem decembra prošle godine. Prema poslednjim dostupnim podacima, od petnaestak dana, Srbija ima 8 vakcinisanih na 100 stanovnika, a Hrvatska 2,3. Paralelno, Hrvatsku potresa afera vakcinisanja “preko veze” i za “elitu”.

Prvo su se vakcinisali predstavnici Vlade, kao i neki saborski zastupnici, iako većina od njih, prema kriterijumima tamošnjeg kriznog štaba, nije prioritet. Buru nezadovoljstva izazvala su otkrića kako su se preko reda do sada vakcinisali i rektor Zagrebačkog sveučilišta Damir Boras i njegova supruga. Njih dvoje su se, kako je pojašnjeno, pojavili u bolnici “slučajno”, baš u vreme kada su se tamo vakcinisali zdravstveni radnici i kada su se, opet “slučajno”, pojavile dve doze viška. Još čitav niz javnih ličnosti vakcinisan je preko reda. Bilo je toga i u Srbiji, ali ovde je

problem malo drugačiji (ne i manje sporan) – dok nije bilo Fajzer vakcine, “elita” je do nje uspevala da dođe, dok se “običan svet” vakcinisao kineskim Sinofarmom.

Po svoj prilici, Hrvatska je prelomila i uskoro počinje sa uvozom ruske vakcine, što Mađarska već radi.

ZA RS RUSI, ZA FEDERACIJU NIŠTA

Kao i Crnoj Gori, Srbija je donirala Sputnik V i Republici Srpskoj. Oko 2000

doza stiglo je 1. februara, vakcinacija je počela 12. februara, a zdravstveni radnici iz RS mogu da se vakcinišu i na punktovima u Srbiji koji se nalaze na lokacijama uz samu granicu Srbije sa Bosnom i Hercegovinom – u Šapcu, Loznici i Sremskoj Mitrovici. A onda je došlo do problema.

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić sašao se 15. februara u Beogradu sa članom Predsedništva BiH Miloradom Dodikom. Nakon sastanka izjavio je da je Srbiji, zbog ugovornih obaveza prema proizvođačima, zabranjen reizvoz vakcina. Vučić je naveo

da je "ipak pronađen način da se deo uputi Republici Srpskoj, ali i zemljama u okruženju". Milorad Dodik je rekao da su "spremni uputiti pomoć i Federaciji BiH".

Predstavnici vlasti iz Federacije BiH, na ove izjave, nisu se javno oglašavali. Međutim, primarijus doktor Ednan Drljević, infektolog i šef kovid odeljenja Opće bolnice "Dr Abdulah Nakaš" u Sarajevu, u izjavi za Radio Slobodna Evropa izrazio je negodovanje što vakcina iz Srbije nije ponuđena čitavoj BiH: "Ovo što se radi, pogotovo sa vakcinacijom samo određenih nacionalnih grupa – to je fašizam, to je nedopustivo. Ja razumijem da se to ponudilo čitavoj Bosni i Hercegovini, svim zdravstvenim radnicima, ali ako se radi samo o jednonacionalnim grupama, to zaista nije u redu."

gle kao poklon Srbije. Pre toga, videli smo predsednika Vučića kako teatralno pakuje u kombi vozilo kutijicu nesrazmerno malu u odnosu na prevozno sredstvo i šalje put Severne Makedonije. Sad bar znamo kako je izgledalo "kutiće" sa 4500 doza Fajzera koje su stigle u Srbiju u decembru. Premda je izgledalo smešno, objašnjenje zašto je kutija mala vrlo je prosto: jedna ampula Fajzerove vakcine sadrži šest doza, što je ukupno 1,8 mililitara. Dakle, u 780 ampula koje su otišle u Makedoniju, nije bilo ni litar tečnosti. (Digresija za radoznale: u sadržaj ampule dodaje se 1,9 mililitara fiziološkog rastvora, promućka se, a onda se odatle izvuče šest doza vakcine.) Vakcine iz Srbije namenjene su makedonskim zdravstvenim radnicima.

rekao da su vakcine "najdragoceniji poklon koji je Crna Gora mogla da dobije" i naglasio da je najvažnije zdravlje građana. "Zdravlje iznad svega, a solidarnost prije svega, to je iskaz današnjeg velikog događaja", kazao je Krivokapić i dodao da su građani Crne Gore dugo iščekivali dolazak vakcine u Crnu Goru: "Večeras, na 74. dan rada ove vlade, stigla je vakcina".

Ana Brnabić je obećala još donacija "ako bude potrebno, mada znamo da će vama stići još vakcina", rekla je i dodala da je cilj donacija "otvaranje novog poglavlja u odnosima između dve bratske i prijateljske države". Ona je izrazila zahvalnost premijeru Krivokapiću i potpredsjedniku Vlade Crne Gore Dritanu Abazoviću, sa kojim je, kako je navela, "bila u dnevnoj komunikaciji".

Ovo su prve vakcine koje su ušle u Crnu Goru iako je to trebalo da se dogodi krajem januara i očekivana je Fajzerova vakcina. No, baš u to vreme, Fajzer je širio proizvodne kapacitete u svojoj najvećoj fabrici u Belgiji, što je izazvalo zastoje u snabdevanju u celoj Evropi. No, novu i staru crnogorsku vladu to ne sprečava da se međusobno optužuju za kašnjenje vakcina.

Na kraju, pitanje koje lebdi u vazduhu jeste zašto Srbija donira vakcine. Jedini odgovor dao je predsednik preko svog Instagram naloga: "Bez interesa, zbog prijateljstva među susedima." Naravno da crv sumnje muči mnoge, mada za sad nema preciznog odgovora šta bi to Srbija mogla da traži zauzvrat od zemalja kojima je poslala vakcine.

Na raspolaganju imamo dve činjenice. Jedna je da smo, kao građani, navikli da nas vlast stalno ostavlja na cedilu, pa smo prepadnuti pred tim što proces vakcinacije u Srbiji funkcioniše i čekamo neki "jadic", a on nikako da iskoči iza čoška. Druga činjenica je da je EU dosta doprinela politizaciji vakcina, sukobila se sa proizvođačima, što je izazvalo probleme i njenim članicama, poput Hrvatske, a zatim i zemljama koje spadaju u srednje siromašne, poput nas i komšija.

A kako je Srbija uspeła da reši problem, tek nikom nije jasno, jer se više ne radi samo o milionima doza kineskog Sinofarma, nego i o stabilnim isporukama Fajzera, a sada već i Astra Zeneke i Sputnjika V. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

VAKCINA ZA MAKEDONIJU: Lična otprema predsednika Srbije A. Vučića

Foto: instagram buducnostsrbijeav / Tanjug

Iako je, prema najavama Kovaksa, u BiH do polovine februara trebalo da stigne oko 27.000 Fajzerovih vakcina i između 200.000 i 250.000 vakcina proizvođača Moderna, u ovu zemlju još nije ušla nijedna ampula.

KUTIĆE ZA MAKEDONCE

"Добивме кутиче од вашиот претседател", poručio je jedan Makedonac na Tviteru korisnicima ove mreže iz Srbije. Imunizacija u Makedoniji počela je 17. februara sa 4680 vakcina Fajzer koje su za vikend sti-

NOVO POGLAVLJE

Avion Vlade Srbije sa premijerkom Anom Brnabić sleteo je na podgorički aerodrom 17. februara. Premijerka Srbije lično je u Crnu Goru donela prvu isporuku od 2000 doza vakcina Sputnik V koje je Srbija donirala uz odobrenje Moskve. Premijerku Brnabić dočekala je delegacija Vlade Crne Gore sa premijerom Zdravkom Krivokapićem na čelu, koji je

Imunost u milijardu kopija

Ako se ostave po strani političke kalkulacije i birokratija, iz gladijatorskog tržišta vakcina isplivava ključno, ali zapravo neobično pitanje: kako u savremenom tržišnom dobu proizvodnja vakcina uopšte može da ide tako sporo

Svaki stoti čovek na planeti koji je do sada primio vakcinu protiv kovida-19 živi u Republici Srbiji. S obzirom da je milijarda od miliona veća hiljadu puta, a sedmomilionsko stanovništvo Srbije čini samo jedan promil svetske populacije, domaća imunizacija odvija se desetostruko brže od svetskog proseka. Imajući u vidu da širom nerazvijenog dela sveta do sredine februara vakcinacija praktično nije ni počela, pravi zaplet u trenutno najvažnijoj temi našeg doba predstavlja okolnost da, uz Veliku Britaniju, Srbija nesumnjivo brže sprovodi vakcinaciju (i revakcinaciju) od svih zemalja članica Evropske unije. No, posmatrajući ipak stvari izvan našeg malog dvorišta, kroz zapažanje da se država na obodu velike evropske zajednice, uz efikasnost organizacije, oslonila na svoju političku "nepripadnost" i strategiju direktnih pregovora sa svim proizvođačima vakcina (dakle, ne na svog moćnog suseda), svetski mediji zapravo ukazuju na iznenađujući neuspeh Evrope u imunizaciji.

Mada ulaže milijarde evra u naučna istraživanja, i mada je od početka epidemije kroz različite fondove i programe investirala daleko najviše u razvoj vakcina, Evropska unija je uspela da vakciniše samo šest odsto populacije, daleko manje od Izraela i Sjedinjenih Američkih Država, ostavljajući na nemilost pred razom ne samo svoje članice, nego i brojne, od njenog plana imunizacije zavisne siromašne zemlje. Predsednica Evropske komisije, Ursula fon der Lajen, rekla je da se "zemlja koja sama odlučuje može kretati kao gliser, dok EU više liči na tanker"; odgovarajući na teška pitanja u Evropskom parlamentu, priznala je da "stvari nisu tamo gde želimo da budu" i da je EU jednostavno imala previše poverenja u planirane ciljeve proizvođača vakcina.

PROBLEM SU MILIJARDE

Ako se ostave po strani naivnost, poverenje, političke kalkulacije i birokratija

Brisela, iz gladijatorskog tržišta vakcina isplivava ključno, ali zapravo neobično pitanje: zašto proizvodnja vakcina uopšte ide tako sporo? Bili u Evropi, neposredno izvan nje ili na drugoj strani sveta, pred očiglednom pojavom novih sojeva i velike mogućnosti dalje mutacije korona virusa, ako vakcinacija bude tekla presporo računalo se samo ukupni ishod i pitanje: može li moderni svet, koji šalje robote u svemir i komunicira u deliću sekunde, obaviti nešto tako jednostavno kao što je masovno umnožavanje vakcine?

Nakon dramatične godine pandemije, dva i po miliona mrtvih, razorenih ekonomija i promene načina života do kojih je doveo virus iz Vuhana, naučni centri i laboratorije su iskoristili ogromnu baštinu naučnog znanja i u rekordnom roku pronašli rešenje – proizveli su čitav niz čudesno efikasnih vakcina, propisno ih testirali u kliničkim studijama i potom registrovali, pa čak u dobroj meri i odbranili od antivakcionalnih neistina. I sada, kada farmaceutske kompanije samo treba da učine ono što potrošačko društvo inače stalno čini zarad profita – da umnože željeni proizvod u traženi broj primeraka – to se ne događa.

Osnovni odgovor leži u brojkama – da je tražnja za vakcinama u milionima, nikakve nestašice niti zastoja vrlo verovatno ne bi bilo (sva drama bi se svodila samo na cenu proizvodnje). Ali, pokazuje se da na kratak rok ni beskonačno dubokom investicijom stvari ne mogu da se umnože na hiljadu puta veću skalu – na milijarde kopija koje su u slučaju vakcine neophodne. I kao što je, simbolično posmatrano, jedan virus iz familije prehlada, nakon što je između slepog miša i ljuskavca mutirao u infekciju sa relativno dugom inkubacijom i kapljичnim prenosom, zapanjeno otkrio da moderni svet, sa svojim aerodromima, neefikasnim merama, različitim kulturama nošenja maske i teoretičarima zavere, predstavlja idealni poligon koji će sa nevero-

vatnom lakoćom pokoriti, sada se pokazuje da kapitalizam, koji snabdeva svet onolikom robom, ipak ne funkcioniše jednako efikasno na onim najvećim skalama produkcije.

Dok je u predindustrijsko doba robu bilo moguće umnožiti u desetine primeraka, u ranoindustrijskom u stotine, potom i hiljade, da bi tiraži u 20. veku ustaljeno dostizali stotine hiljada, bilo da je reč o automobilima, odeći ili knjigama, moderna globalna, multinacionalna ekonomija proizvodi serije u milionima kopija. Međutim, da bi se svet brzo zaštitio od korona virusa vakcine se moraju umnožiti u neistraženom području – u milijarde primeraka.

Svesni toga, ključni proizvođači vakcina, registrovani već u desetinama zemalja, krajem prošle godine su zaista najavili takve tiraže – Fajzer/Biontek da će u 2021. proizvesti dve milijarde vakcina, Moderna milijardu, ruski Gamaleja institut, kao i kineski Sinofram takođe jednu milijardu, dok je Oksford/Astra Zeneka najavio proizvodnju čak tri milijarde vakcina do kraja godine. Dva meseca kasnije, ispostavlja se da su ove projekcije sa svim neodržive.

KVALITET, TRANSPORT, DISTRIBUCIJA...

Da bi se bolje razumelo šta uopšte podrazumeva ovakav industrijski poduhvat i kako dolazi do zastoja, treba znati da u trenutnoj proizvodnji vakcina učestvuju na stotine kompanija, kooperanata, snabdevača i transportnih preduzeća. Tokom prethodne godine, dok se tokom kliničkih studija čekalo na *Veliki udar*, proizvođači vakcina su oko sebe okupljali na desetine i stotine kompanija, organizujući složeni sistem na različitim kontinentima. Tako, na primer, dok Moderna DNK plazmide i mRNK pravi u pogonima švajcarske kompanije Lonza, Fajzer proizvodi DNK plazmide u fabrici u Sent Luisu; složeni proces proizvodnje mRNK lanaca

like kompanije mogle da se uključe i preuzmu deo tereta u proizvodnji.

USKA GRLA

Međutim, središnje pitanje nije u veličini (zapanjujuće su veliki sistemi proizvodnje koji su već napravljeni), nego u uskim grlima. Najveće usko grlo kad je reč o mRNA vakcinama je četvrta faza proizvodnje. Naime, nakon što se napravi ogromna količina (a to je samo par grama) DNK plazmida, od kog se pravi mRNA i uporedo neophodni lipid (čestice masti u kojima će biti smešten mRNA do ulaska u ćeliju), nužno je spakovati ih zajedno – pakovanje ovih, takozvanih nanočestica je toliko sofisticiran i zahtevan proces da ga trenutno mogu izvesti samo tri mala preduzeća na svetu. Njihova brzina je zapravo brzina proizvodnje vakcina. Slična uska grla, mada ne tako ekstremna, postoje i kod drugih vrsta vakcina.

Međutim, ne treba smetnuti sa uma da nije reč o prirodnoj prepri – o nestašici retkih metala, nedostajućih energenata ili kakvih drugih sirovina kojima priroda ne može da namiri gigantske ljudske potrebe. Pojava novog virusa je prirodna nesreća bez spremnog rešenja sa kojom se moderni čovek, nenaviknut na bestijalnost prirode, negde lakše, negde teže suočio. Ali sada, kad rešenje postoji i sredstva nisu problem, otkrili smo nešto sasvim novo – jedno ograničenje brojne skale našeg doba, i da razvijeni svet ne može dovoljno brzo da proizvede tako životno traženu robu u količini od milijardu kopija, uprkos tome što je ulog tako visok.

U kakvom filmu o zlokobnoj epidemiji, sada bismo se našli u fazi između dramskog raspleta i objavne špice, kada su junaci pronašli razrešenje i u par kadrova vidimo kako ga mašine štancuju u ogromnom tiražu, utovaruju se kamioni i svet je spasen, neposredno pre poslednjih scena gde ćemo saznati šta je sa daljom sudbinom protagonista. No, kao i svi mi, dramaturgija ne računa na milijarde – film se na ovom mestu naglo prekida, počinje rasprava o poštovanju ugovora, prebacivanje avionskih dozvola i borba ko ima, a ko nema pravo na vakcinu. Na scenu, neizbežno, izlaze tapkaroši. Publika je uplašena, i dalje pod maskama, sa zebljom osluškuje kako u pozadini sale neko kašlje. ¶

SLOBODAN BUBNJEVIĆ

se pravi u Andoveru, u Masačusetsu i u Marburgu u Nemačkoj (pored njih, proizvodnja postoji u firmi Alnilam u SAD). Neophodni lipidi se prave u britanskoj kompaniji Croda, a uskoro se proizvodnja premešta u Alabamu, dok se poslednje faze, kao i pakovanje vakcine izvodi u Kalamazo u Mičigenu, Pursu u Belgiji, kao i na brojnim drugim lokacijama u Americi i Evropi, uz pomoć kompanija kao što su Katalent, Rovi i Recifarm. Istovremeno, Oksford Astra Zeneka ima pogone za razne faze širom Evrope i Indije. Ruska Gamajela se pravi takođe na više lokacija, u Rusiji i Kazahstanu, a deo će se posla, kao što je poznato, možda obavljati i u Srbiji.

Problem održavanja kvaliteta u različitim fazama proizvodnje na tako velikoj produkciji je centralan, ali se pokazuje i da transport i distribucija nisu zanemariv izazov. Vakcine zasnovane na mRNA (budući da se lanac razara na visokoj temperaturi) se moraju čuvati na temperaturama nižim od 70 stepeni celzijusa, a manje je poznato da se ovo pitanje sudarilo sa regulativom u avio-saobraćaju, jer avioni mogu nositi samo određenu količinu suvog leda. Međunarodna asocijacija za avio saobraćaj je, inače, napravila procenu da je za transport potrebne količine vakcina neophodno čak 8000 avi-

ona Boing 747. Uz obilje nevolja koji donose ove brojke, transport vakcina državnim avionima i specijalnim linijama, kakav svedočimo, privremeno se događa iz nužde. Standardizacija, bar-kodovi i bezbednost vakcina i njenih sirovina su pritom posebno pitanje na ovim skalama – pojava falsifikovanih vakcina u Kini, brzo otkrivena i sankcionisana, ukazuje da briga nije uzaludna.

Budući da su se imena trenutnih velikih proizvođača vakcina protiv korona virusa odomaćila u javnosti, manje je poznato da zapravo među njima nema nijedne od tri najveće farmaceutske kompanije koje su tržištem vakcina vladale pre pandemije. Naime, najveći igrači – GlaksoSmitKlajn, Sanofi i Merk – su iz trke ispali tokom njenog naučnog dela, budući da su razni njihovi kandidati zastali u ranim fazama istraživanja. Efikasne vakcine su uspešno napravili mali igrači, praktično spinof kompanije koje su u saradnji sa većim sistemima (kakav je Fajzer) i uz beskrajn priliv sredstava sa berze, morali da za nekoliko meseci naprave globalni sistem. Stanje u proizvodnji vakcina je takvo da se istorijski skok ne očekuje od najveće trojke u timu, nego od njenih novih, najnižih igrača. Postoje najave da bi, na poziv različitih vlada, ve-

Poliklinike – pravo studenata da žive zdravo

Svako društvo koje odgovorno planira svoju budućnost studentsku populaciju doživljava kao najznačajniji resurs, te o zdravlju svojih studenata i studentkinja brine sa posebnom pažnjom

Odjeknula je vest o ukidanju, ili još preciznije, horizontalnoj integraciji Zavoda za zdravstvenu zaštitu studenata (zzzs) sa domovima zdravlja, uz argumentaciju da se potrebe studenata i studentkinja ne razlikuju od potreba ostalog stanovništva, te da su ovo zastareli modeli... A mi smo se, kao društvo, okliznuli i zaboravili na onaj toliko puta citirani princip "ne o nama bez nas". Participativnost, koja bi trebalo da bude vodič za ovakve tektonske promene, ostala je zaglavljena između neradnih dana i kratkih rokova za dostavljanje komentara na predloženi Plan optimizacije mreža ustanova zdravstvene zaštite *Masterplan*.

Zaboravilo se, međutim, u ovom scenariju na jednu bitnu stvar – na studente i studentkinje kojih se ovo najviše i tiče, na njihov prkos i borbenost, na one koji, na sreću, još nisu odustali od sebe, svojih prava i dostojanstvenog života. Zaboravilo se na to da studenti i studentkinje umeju da se angažuju kad je "frka", da im kreativnosti u strategijama ne nedostaje. Mnogo uvida izašlo je u nekoliko dana akcija, ali su naj snažniji sledeći: donosioci odluka u nedostatku argumenata posegnu za tim da je nešto "politizovano" (valjda je to njihov *modus operandi*, da je sve politika, da niko ne može autentično želeći dobro ako nije ispolitizovan, pa ne mogu ni da prihvate da politike nema na svakom mestu) kad im se uručuje 35.000 potpisa, govore iz pozicije moći poništavajući glas mladosti i potvrđujući da su mladi u neravnopravnom položaju u odnosu na referentne grupe "odraslih".

Pokazalo se i da je moguće promeniti scenario u svoju korist, iskoristiti dijalog, blizinu donosioca odluka i moć trenutka. Pokazalo se i da i dalje postoje institucije u Srbiji koje brzo reaguju i ukazuju na problem, kao što se desilo sa Poverenicom za zaštitu ravnopravnosti, koja je uputila resornom ministarstvu zdravlja preporuku da preispita i analizira sve efekte eventualnog ukidanja zavoda za zdravstvenu zaštitu studenata u Srbiji i njihovo spajanje sa domovima zdravlja.

Proces se zaokružio snažnim obećanjima vrha vlasti, ali svakako bi donosioc odluka trebalo podsetiti na nekoliko bitnih stvari koje moraju da se ponesu kao naučene lekcije.

NIJE POLITIKA, NEGO STATISTIKA I REALNOST

Zdravstvenu zaštitu za studente i studentkinje obezbeđuju tri zavoda za zaštitu studenata u Beogradu, Novom Sadu

Piše: **Nevena Nikolić**

Koordinatorica Omladinskog programa Beogradskog centra za ljudska prava i članica Upravnog odbora Nacionalne asocijacije praktičara i praktičarki omladinskog rada, Napor

i Nišu. Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku u školskoj 2019/20. godini, na svim visokoškolskim ustanovama i na svim nivoima studija u Srbiji upisano je 241.968 studenata i studentkinja, dok se samo broj studentkinja i studenata u Beogradu kreće između 120.000 i 148.000. Godišnje se u zzzs Beograd obavi oko 230.000 pregleda i pruži više od 600.000 preventivnih i dijagnostičkih usluga. Svake godine više od 20.000 studenata i studentkinja prve i treće godine beogradskih fakulteta u ovoj ustanovi obavi sistematske preglede, a oko 12.000 studenata i studentkinja obavi sistematske preglede za useljenje u studentske domove.

Nije politika ni kada se napiše da o broju mladih testiranih na virus korona i mladih koji su bili pozitivni nema javno dostupnih podataka, osim za studentsku populaciju testiranu u zavodima. Od juna do decembra 2020. godine u zzzs Beograd testirano je 3572 studenata i studentkinja, od kojih je 1719, odnosno 48 odsto, bilo pozitivno na virus korona. Proces rada u Studentskoj poliklinici u Beogradu nije se zaustavljao sve vreme trajanja pandemije.

NIJE POLITIKA, NEGO SISTEMSKI PRISTUP

U cilju što efikasnijeg očuvanja i unapređenja zdravlja studenata i studentkinja i lečenja nastalih narušavanjem zdravlja formiran je zzzs, ustanova koja pod različitim nazivima postoji još od 1922. godine. Te daleke akademske 1922/23. godine o zdravlju 6000 studenata i studentkinja ondašnjeg Univerziteta u Beogradu brinula su dva lekara. S vremenom se povećavao broj i lekara i studenata, a važnost brige o zdravlju studenata i studentkinja bila je sve izraženija, tako da smo danas dostigli nivo da se o zdravlju blizu 140.000 studenata i studentkinja svih univerziteta u Beogradu brine oko 180 zdravstvenih radnika i radnica zzzs, na primarnom i sekundarnom nivou. Neprocenjivu važnost imao je studentski Stacionar tokom poslednjih godinu dana, kada su u njemu mesecima bili hospitalizovani i izolovani studenti i studentkinje sa infekcijom virusa korona, posebno oni iz studentskih domova.

NIJE POLITIKA, NEGO POZNAVANJE POTREBA KORISNIKA/CA I CILJNE GRUPE

Svako društvo koje odgovorno planira svoju budućnost studentsku populaciju doživljava kao najznačajniji resurs, te

Foto:

Strahinja Aćimović/ Tanjug

o zdravlju svojih studenata i studentkinja brine sa posebnom pažnjom. Koliko god nam se činilo da smo svesni koliko studentska populacija predstavlja osetljivu kategoriju mladih, ne smemo zaboraviti da studenti i studentkinje tokom studija prolaze put koji nosi veoma stresan način života i rada. Na tom putu čeka ih čitavo breme obaveza u potpuno novom okruženju, u novoj sredini, za mnoge u novom gradu, odvajanje od roditelja ili staratelja, prilagođavanje, potpuno nov ritam rada i učenja, stres, strah, strepnja – da li će izneveriti očekivanja roditelja i okoline, nesigurna egzistencija, mogući ne-

■ **Koliko god nam se činilo da smo svesni koliko studentska populacija predstavlja osetljivu kategoriju mladih, ne smemo zaboraviti da studenti i studentkinje tokom studija prolaze put koji nosi veoma stresan način života i rada. Na tom putu čeka ih čitavo breme obaveza u potpuno novom okruženju, u novoj sredini, za mnoge u novom gradu, odvajanje od roditelja ili staratelja, prilagođavanje, potpuno nov ritam rada i učenja, stres, strah, strepnja, nesigurna egzistencija, mogući neuspeh i neizvesnost**

uspeh i neizvesnost. Studenti i studentkinje postaju izuzetno ranjivi zbog velikog pritiska, podložniji prihvatanju različitih oblika rizičnog ponašanja koje im može narušiti zdravlje. Zbog svega ovoga od izuzetne je važnosti da se o njihovom zdravlju brine sa velikom pažnjom.

NIJE POLITIKA, NEGO REALNOST KAKO

FUNKCIONIŠE ZDRAVSTVO U SRBIJI

Studenti i studentkinje u ovom trenutku u ustanovi koja je njima namenjena čekaju u čekaonici sa svojim vršnjacima, dele iste brige, probleme, "boljke". Do lekara dolaze odmah. Najčešće boluju od akutnih oboljenja i to oko 85 odsto (najbrojnije su upale grla, povišena temperatura, upale krajnika, kašalj, alergije, anemije), preko upale mokraćne bešike, ginekoloških problema, do problema sa vidom, problema sa kičmom, zatim upale uha, povrede ekstremiteta, sportske povrede, zubobolje, glavobolje, kao i čitavog spektra oboljenja kože, gde su najčešće akne, upalne i alergijske promene.

Kao "kruna svega" možda se ističe i najčešća potreba studentske omladine – potreban im je razgovor i savet, od save-tovališta za HIV i polno prenosive infekcije – poverljiv i iskren razgovor sa nekim ko ih razume, ne osuđuje i poštuje, koju god "neobičnu" situaciju da čuje. A važno je i ono što se na prvi pogled možda ne vidi – mentalno zdravlje naših studenata i studentkinja veoma je ugroženo, a razlozi, iako brojni, u studentskom miljeu često su slični i ipak najčešće rešivi.

Ništa od navedenog nije politika, to je pravo i stečeno pravo koje mora da se čuva, kao i potrebe studenata i studentkinja da se razumeju, konsultuju i prate. Bilo kakvo spajanje, odvajanje, prestrojavanje ili pripajanje zzzzs drugim ustanovama predstavljalo bi sunovrat postignutog, odgovarajućeg nivoa zdravstvene zaštite za studente i studentkinje, koji trenutno postoji u našoj zemlji.

Srećom, završio se jedan krug razmene statistike, potreba mladih i ostvarivanja prava na zdravlje – nadamo se, u interesu onih kojih se najviše tiče. A ovo je moralna opomena donosiocima odluka da se ubuduće ne drznu da donose ovakve nelicishodne odluke, čiji god to resor bio.

Promovisanje vrednosti javnog interesa

“Smatram da je za Srbiju najbolje rešenje da se regulatorno telo REM i pravni akti na osnovu kojih ono radi ukinu; da se zajedno sa RATEL-om osnuje novo nezavisno regulatorno telo u čiju nadležnost bi spadala sva prava”

Foto: Lenka Pavlović

Da li na globalnom nivou ima potrebe za radijskim i televizijskim javnim servisima u ovo digitalno doba, kome treba javni servis – državi ili njenim stanovnicima, da li javni servis Srbije doprinosi obrazovanju i da li čuva njenu baštinu i kulturu na šta ga obavezuje osnivački akt, neke su od tema o kojima će se razgovarati na regionalnoj konferenciji “Javni servis – nasleđe i budućnost” koju organizuju izdavačka kuća Clio i nedeljnik “Vreme”, 25. i 26. februara u Kolarčevoj zadužbini i posredstvom ZOOM platforme.

U uvodnom delu profesor Miroljub Radojković sa Fakulteta političkih nauka iz Beograda govoriće o mestu i ulozi javnog servisa u zemljama Evrope i Amerike, što je i povod razgovoru koji sledi. Jelena Kleut sa Filozofskog fakulteta iz Novog Sada govoriće o medijskoj strategiji u Srbiji od 2020. do 2025. godine, a Hendrik Zitig, rukovodilac medijskog programa Fondacije “Konrad Adenauer” za Jugoistočnu Evropu, govoriće o javnim servisima zemalja Jugoistočne Evrope. Učesnici tri okrugla stola raspravljaju o javnom servisu i poverenju građana, obrazovanju i o očuvanju kulturne baštine uz pomoć javnog servisa.

“VREME”: Glavni argument zašto je javni servis potreban kao institucija jeste javni interes. Šta je javni interes u slučaju našeg RTS-a?

MIROLJUB RADOJKOVIĆ: Javni interes nije isti u svakom vremenu niti u svakom društvu. On je uvek u stvarnosti konstrukt koji je ispregovaran i usaglašen sa hegemonskom ideologijom vlasti. Jer, moć ne leži samo u sredstvima sile i prinude. U Srbiji, Zakon o javnom informisanju i medijima iz 2014. godine nabroja (u članu 15) osam ciljeva koje mediji treba da postignu kako bi zadovoljavali javni interes. Zahtevi idu od zaštite dece i kulturnog identiteta do obrazovanja, ekologije, javnog zdravlja, umetničke produkcije, zaštite nacionalnih i kulturnih manjina, itd. Zakon o javnim medijskim servisima (2014) ponavlja da javni servis mora da služi javnom interesu. U njemu je nabrojano 19 zadataka (član 7) među kojima su: raznovrsnost medijskih sadržaja; sloboda izražavanja pojedinaca i javnog mnjenja; promovisanje demokratskih vrednosti i ljudskih prava; poštovanje pluraliz-

ma ideja; nepristrasno obrađivanje političkih, istorijskih, socijalnih, zdravstvenih, obrazovnih, naučnih, ekoloških i drugih pitanja uz ravnopravno sučeljavanje različitih stanovišta; razvijanje kulture i umetničkog stvaralaštva; zadovoljavanje zabavnih, rekreativnih, sportskih i drugih potreba građana...

To je normativna slika, a kako to izgleda u praksi?

Publika nije uskraćena za komponente javnog interesa koji se odnose na kulturu, obrazovanje, umetnost, dokumentarce, serije itd. Ali, pluralizam ideja, sloboda izražavanja mišljenja i političke, religiozne ili seksualne orijentacije, ravnopravno sučeljavanje različitih stanovišta, uglavnom su vrednosti zbog kojih javni servis postaje predmet političkih sporenja. Kao i u većini primera, u Srbiji učesnici na izborima imaju jednako vreme za predstavljanje na javnom servisu radija i televizije tokom predizborne kampa-

ne rekreativne sadržaje, klasičnu muziku, ili da se informišu na maternjem, manjinskom jeziku, to mogu da dobiju jedino od javnog servisa. S druge strane, ekonomska neisplativost kreiranja sadržaja koji su "od javnog interesa" opravdava pretplatu, koja je u svim zemljama koje imaju medije javnog servisa obavezna, dok se iznosi razlikuju. I što je najinteresantnije, nekoliko godina unazad mediji javnog servisa, barem u Srbiji, nadmašuju gledanost komercijalnih emitera sa nacionalnom pokrivenošću. Istovremeno, to znači da javni servis, kao najpopularniji emiter, snosi najveću odgovornost za promovisanje vrednosti javnog interesa.

Kako je u drugim zemljama, da li i tamo na javnom servisu dominira vladajuća partija?

Kritičari i opozicija kažu: javni servis je glasnogovornik vladajuće partije, koalicije i ostalih posrednika društvene i komunikacione moći spregnutih sa političkim

telo koje se često navodi kao primer dobre prakse, nego i ona nova data regulatorima u vanevropskim zemljama. Dakle, svrha izmene zakona i osnivačkih akata treba da bude osnivanje novog nezavisnog regulatornog tela čija uloga se ne bi više svodila na prebrojavanje sekundi posvećenih vlasti i opoziciji na javnom servisu, i koje više ne bi bilo bezubi "pas čuvar demokratije", jer donosi samo preporuke i neprimenjive sankcije. Novo, nezavisno regulatorno telo mora da nadzire i usmerava sve veći broj činilaca u medijskom sistemu, i da obnavljanjem registracije i izdavanja licenci predloži javnosti ko su vlasnici učesnika na medijskom tržištu. Novo regulatorno telo moralo bi da sankcioniše kopiranje i emitovanje audiovizuelnih sadržaja bez dozvole i kompenzacije za novinare i medije koji su ih proizveli. Ovo je obaveza u skladu sa Direktivom EU o kopiraju (2019) koju nacionalna zakonodavstva moraju da implementiraju počev od juna ove godine.

Jedan od argumenata zagovornika teze da nam javni servis nije potreban jeste nedostatak poverenja građana. Kako ga povratiti?

Građani delom finansiraju javni servis, koji zato mora da ih poštuje i da pridobije njihovo poverenje. To će uspeti ako im obezbedi informacije koje su aktuelne, verodostojne i proverene, koje otkrivaju međunarodnu, nacionalnu, regionalnu i lokalnu perspektivu važnih događaja. Građani bi trebalo da ovim putem dobiju pristup i mogućnost izbora širokog spektra audiovizuelnih usluga koje iskazuju pluralizam interesa u društvu. Pred građane takođe treba da se iznesu izveštaji o radu, o načinu trošenja sredstava i o rezultatima spoljne kontrole. U nekim primerima, nezavisna regulatorna tela imaju i ulogu ombudsmana, pred kojim se rešavaju žalbe na rad medija javnog servisa. Takođe, građani moraju da budu sigurni da se prilikom korišćenja usluga javnog servisa poštuju njihova privatnost i zaštita ličnih podataka. Ukoliko opisana pravila rada javni servis ne ispunjava, utoliko brže će se suočiti sa gubitkom publike, porastom nezadovoljstva i osporavanja od strane građana, a u ekstremnim slučajevima i sa javnim protestima (Poljska) i fizičkim napadima na svoju infrastrukturu i novinare (Srbija).

SONJA ČIRIĆ

■ Građani delom finansiraju javni servis, koji zato mora da ih poštuje i da pridobije njihovo poverenje

nje. Ali, publika i posmatrači se žale na odsustvo uljudnih političkih debata i kvalitetnih komentara povodom najvažnijih političkih tema, tokom i izvan predizborne kampanje. Prilikom svakodnevnog informisanja na medijima javnog servisa uočava se prevaga informacija o vladajućoj partiji ili koaliciji. Funkcioneri ovih organizacija koriste prednost da često budu predmet vesti koristeći svoj položaj u vlasti i javnoj administraciji, dok se opozicione stranke konstantno drže u zapečku. Ovakav disbalans nije specijalitet samo javnog servisa u Srbiji. Empirijske analize i dekonstrukcija političkog diskursa pokazuju da se isto, ali na mnogo sofisticiraniji način, događa svim javnim servisima u svetu. Nezavisno regulatorno telo u Velikoj Britaniji je, recimo, nedavno zabranilo da se u toj zemlji reemituje program državne televizije Kine – CCTV. Obrazloženje je bilo da je vlasnik emitera Komunistička partija Kine a ne država, a političke partije ne mogu biti vlasnici elektronskih medija. Međutim, građani koji žele da vide magazine kulture, obrazovni program, pristoj-

institucijama i akterima. Isto to govore za svoje medije javnog servisa opozicija i građani u Poljskoj, Sloveniji i Mađarskoj, na primer. A ove države su članice Evropske unije. Kako je to moguće? Moguće je jer su modeli upravljanja i kontrole javnog servisa različiti. U Evropskoj uniji to je posledica nepostojanja obavezujućih pravila koja bi morale da primenjuju sve države članice. Sa druge strane, Savet Evrope je usvojio nekolicinu neobavezujućih načela ističući ih kao primere dobre prakse. U osnovi, u svim zemljama koje imaju javni servis, ključna postavka je da ih nadzire i usmerava nezavisno regulatorno telo. To znači da regulator ne može da bude politička institucija, to jest vlada, ministarstvo, parlament, niti neki parlamentarni odbor.

Kakvo bi regulatorno telo, po vama, odgovaralo Srbiji?

Smatram da je za Srbiju najbolje rešenje da se regulatorno telo REM i pravni akti na osnovu kojih ono radi – ukinu; da se zajedno sa RATEL-om osnuje novo nezavisno regulatorno telo u čiju nadležnost bi spadala sva prava ne samo po ugledu na britanski Ofkom, nezavisno regulatorno

MESTO UKOPANIH

RAZGLEDNICA MODERNOG BEOGRADA: Sajam 1938.

Zlo ne treba ostaviti ukopano pod peskom, njegovo zlokobno dejstvo nestaće tek kada se iznese na svetlost dana. To omogućava odavno izglasan Zakon o Memorijalnom centru “Staro sajmište” – samo još da počne da se primenjuje

Piše: **Ivan Ivanji**

Pre tačno godinu dana, 24. Februara 2020, donet je Zakon o Memorijalnom centru “Staro sajmište”. On se odnosi i na fašistički koncentracioni logor “Topovske šupe” kod Autokomande. Tekst zakona je, po mom mišljenju, odličan. Ali je, nažalost, do danas ostao mrtvo slovo na papiru, i uveliko se, dakle, krši nečinjenjem. Zakon, naime, propisuje da se tri deset dana od stupanja na snagu imenuje vršilac direktora Memorijalnog centra, a nakon šezdeset dana upravni odbor, čiji je sastav takođe propisan. Jasno je naznačeno koje institucije u njega delegiraju koliko članova. Oni bi zajednički trebalo da formiraju programske savete za pojedine oblasti, pa tek onda stvarno može da počne da se radi. Posla ima mno-

go, gotovo nesagledivo mnogo, na tim instancama je da sagledaju probleme, pa da pređu na njihovo rešavanje.

Šta je vladu sprečilo da postupa po zakonu koji je sama predložila? Ne verujem da je pandemija mogla u tome da ih spreči, ako jeste, neka to kažu.

Jer vreme leti. Sve je manje živih svedoka, pa i njihove dece kojoj su iz prve ruke pričali šta su doživeli. Sve je teže naći odgovarajuće artefakte iz gotovo osam burnih decenija na mestu koje je nekada bila pustopolje između Beograda i Zemuna, a koje je danas centar velike metropole. Dobro je što je tu zabranjena svaka komercijalna gradnja. Valjda će se toga držati, jer sigurno je da nema pogodnijeg mesta za obeležavanje ne samo ljudske tragedije, nego i svekolikog razvoja zemlje i ljudi,

znači takođe i optimizma. Pojednostavljeno: Na Starom sajmištu bi trebalo da se obeleži i pobjeda Dobrog nad Zlim.

PET ISTORIJSKIH FAZA

Širom sveta sam obišao nekoliko memorijalnih centara koji obeležavaju holokaust. Najvažniji je svakako “Jad Vašem” u Jerusalemu, godišnje beleži oko dva miliona posetilaca, strani državnici u Izraelu tamo odaju poštu stradalnicima nacističkih i fašističkih zločina. Problemi sa kojima će upravni odbor Memorijalnog centra “Staro sajmište” morati da se nosi su golemi, samo donekle će moći da se ugleda na strana iskustva, jer treba obeležiti pet važnih faza dešavanja na tom prostoru i sudbinu zgrada na njemu što nigde drugde nije bio slučaj.

STRASTI

Po mom mišljenju faze su sledeće: Izgradnja ultramodernog prostora za sajmove koja je završena 1937. godine; logor za Jevreje – *Judenlager Semlin* – od jeseni 1941. do kraja aprila 1942; prihvatni logor – *Anhaltelager* – od 1942. do 1944; glavni štab radne akcije za izgradnju Novog Beograda od 1948. do 1951; rađanje moderne srpske umetnosti u paviljonima Starog sajmišta posle 1951. godine.

PRVI BEOGRADSKI SAJAM

Pozivu Beograda da izgrade svoje paviljone na novom beogradskom sajmu otvorenom 1937. godine odazvale su se Italija, Čehoslovačka, Rumunija, Mađarska, Turska, Nemačka i Holandija. Tako je nastao kompleks tada najmodernijih arhitektonskih zamisli neimara tih zemalja. Čehoslovačka je izgradila paviljon sa kulom visokom 74 metara koja će se posle koristiti čak i za obuku padobranaca. Holandija je izvela prvi televizijski prenos na Balkanu. Italija i Nemačka su sajam iskoristili i za režimsku propagandu, ali se u tom okviru trudili da pokažu dostignuća svojih inženjera i naučnika.

Ja se dobro sećam da sam sa ocem na sajmištu posetio izložbu vazduhoplovstva, imponirala mi je pre svega Nemačka. Izlagala je i avione sa kojima će samo nekoliko godina kasnije bombardovati Beograd, pa i samo sajmište. Ne uspevam da ustanovim kada je to tačno bilo, imao sam desetak godina. Gugl nije sveznajuć, može da nam kaže samo što je neko upisao.

JUDENLAGER SEMLIN

Krajem 1941. Gestapo je poluporušene, bombardovane paviljone Sajmišta pretvorio u koncentracioni logor u koji je zatvorio jevrejske žene, decu i starce iz Beograda i Banata i nazvao ga *Judenlager Semlin* – Logor za Jevreje Zemun. Gotovo svi, oko 7000, pogubljeni su u kamionima dušegupkama. Ja sam o tome detaljno pisao u "Vremenu" br. 1184 još 2013. godine, ali nešto bih dodao ili kratko ponovio.

Kod nas se često govori da se taj užas nalazio na tlu Nezavisne Države Hrvatske kojoj je Zemun tada pripadao, a da su

stražari, njihov komandant i vozači kamiona, bili esesovci. To je istina, ali nije cela istina, jer nimalo ne opravdava vlast Milana Nedića u Srbiji čiji su žandari hapsili ili potkazivali jevrejske sugrađane i predavali ih okupatorskim vlastima koji ih inače ne bi lako našli. Dušegupke su prolazile ravno kroz Beograd, žrtve bi se ugušile na tlu nesrećne Srbije i zakopavale u Srbiji.

Foto: arhivski snimci

TRI GODINE PRE BOMBARDOVANJA BEOGRADA: Nemački paviljon

Mnogo toga još treba da se ispita o tom logoru, na videlo će izaći dosta neprijatnih činjenica. Zakon izričito naglašava da su "obrazovne i naučno istraživačke delatnosti" takođe cilj i zadatak memorijalnog centra.

U nemačkim koncentracionim logorima deo poslova su umesto esesovske komande obavljali logoraši koje su ostali zatvorenici nazivali "prominentnima". O njima postoji obimna literatura. Tridesetak "prominentnih" zatvorenika bilo je i u logoru na Starom sajmištu. To je pričao sam komandant logora Austrijanac Herbert Andorfer koji je posle rata pobeo u Vencuelu, vratio se pod lažnim imenom u Austriju, bio razotkriven i 1969. zbog "saucešništva u ubistvu najmanje 5500 Jevreja u koncentracionom logoru Staro sajmište" bio osuđen na dve i po godine zatvorske kazne. Umro je kao penzioner u 92. godini.

Detalje saznajemo iz knjige austrijskog istoričara Valtera Manoška *Serbien ist. Judenfrei* – "Srbija je oslobođena od Jevreja". "Upravljanje logorom vršili su sami logoraši", ispoveda se Andorfer. "Imali smo jednog muškog upravnika i jednu žensku

upravicu." Naglašava da je za "svoje pitomce" izgradio i "mali lazaret", to jest bolnicu. U njoj je radila i moja mama. Znači li da je ona bila "prominentna"? Sa "muškim upravnikom" Andorfer je voleo da igra šah. Svi su ti "prominentni" zatvorenici takođe ubijeni.

O logoru Topovske šupe kod Autokomande zna se još manje, samo da su se u

njemu nalazili Jevreji i Romi koji su odande vođeni na streljanje kao odmazda za ubijene ili ranjene Nemce, po stotinu za ubijenog, po pedeset za ranjenog.

Ja možda i nisam pogodna ličnost da o tome govorim, jer je u vožnji sa Starog sajmišta kroz Beograd ubijena moja majka, a iz Topovskih šupa u smrt odveden moj otac. Neophodno je da se tom temom pozabave istoričari koje bi angažovao Memorijalni centar "Staro sajmište", da se prikupe materijal za muzej.

PRIHVATNI LOGOR

Esesovski general Harald Turner ponosno je mogao da javi svojim pretpostavljenima: "Srbija je jedina zemlja u kojoj su jevrejsko i cigansko pitanje potpuno rešeni." Međutim, praktični esesovci ispraznjeni logor Staro sajmište nisu mogli da ostave neiskorišćenim.

U Beogradu je postojao koncentracioni logor koji pamtim kao Banjica, zvanično se zvao Logor Dedinje. Kroz njega je prošlo oko 30.000 zatočenika, konkretno je poznato 23.637 imena. Godine 1969. osnovan je muzej o tom logoru, on je proučen i

PRE I ZA VREME RATA: Dobrovoljni i prinudni posetioci Beogradskog sajma

proučava se, zakon o Memorijalnom centru "Staro sajmište" zbog toga ga opravdano ne pominje posebno. Ovde podsećam na logor Banjica, jer se smatralo da u njemu više nema mesta za nove zatvorenike, pa su iskorišćeni paviljoni Starog sajmišta. Jevrejski logor je ukinut, osnovan je Prihvatni logor. U njemu su kao u nekom distributivnim centru sakupljani politički zatvorenici koji će biti transportovani u velike koncentracione logore u Nemačkoj i Poljskoj ili u Jasenovac, pre svega borci narodnooslobodilačkog pokreta ili osumnjičeni da rade za njega, simpatizeri ili prosto protivnici nacizma i Nedićevog režima.

Istoričar profesor Milan Koljanin savsno je ispitao istorijat tog logora i objavio imena njegovih komandanata, esesovskih oficira, ustanovio da su kroz njega prošle 31.972 osobe, pretežno Srbi, ali i drugih nacionalnosti, umrlo ih je 10.363. Iako se Memorijalni centar naravno može osloniti na Koljaninov rad, mogućnostima novih istraživanja nikad kraja. Memorijalni centri logora u koje su transportovani ljudi odavde, pre svega Aušvic i Mauthausen, a isto tako i nemački dokumentacioni centar za logore u mestu Arolzen, mogu se za-

moliti za saradnju, tamo verovatno znaju koje su osobe stigle iz privatnog logora – *Anhaltelagera* – u Beogradu i kakva je bila njihova sudbina u novim logorima, da li su tamo ubijeni, umrli ili oslobođeni itd. Trebalo bi pokušati da se nađu porodice bivših komandanata i drugih esesovaca koji su službovali na Starom sajmištu, potomci zločinaca su ponekad voljni da stave na raspolaganje fotografije, zabeleške i dnevničke, saopšte da li su posle rata osuđivani ili da prepričaju šta su oni govorili o svojim ratnim pustolovinama. Takođe i potomke zatvorenika treba zamoliti za saradnju. Radu na pribavljanju još neistraženih podataka i traganju za mogućim artefaktima zaista nikad kraja, to je pravi detektivski posao.

SMEŠTAJ ZA BRIGADIRE

Da li je uopšte posao Memorijalnog centra "Staro sajmište" da se bavi kratkim periodom od 1947. do 1951. godine kada su u paviljonima, koji su ostali čitavi ili se na brzinu mogli prilagoditi novim potrebama, smešteni brigadiri koji su dobrovoljno pripremili teren i počeli da grade Novi Beograd? Centar, naravno, ne treba da se bavi pitanjem smisla ili besmisla velikih

radnih akcija posle rata. To je posebna tema, možda velika tema, ali nije joj ovde mesto. Međutim, ja mislim da sve što su "doživeli" i "videli" zidovi koji su nekada bili logor mora da se ispita i pomene.

Da li je bio nedostatak pijeteta što su se na mesto stravičnih zločina odmah uselili veseli, mladi graditelji, tu pevali, igrali kolo? I to može da bude predmet ispitivanja. Ako je to bio greh, ja sam takođe grešnik. Iako sam znao da je tamo moja četrdesetogodišnja majka patila i da je odande odvedena u smrt, i ja sam išao tamo ne da tugujem, već sam posećivao prijatelje koji su se nastanili u paviljonima. Bili smo surova generacija, gledali smo u budućnost, možda podsvesno hteli da potisnemo, da zaboravimo užase. Zar to nije tema za Memorijalni centar?

Roman *Peščana hronika* na nadrealistički, pomalo i naučno-fantastični način opisuje početak izgradnje Novog Beograda, kako je cela jedna brigada prosto nestala bez traga i glasa, kako se posle u izgrađenom delu grada događaju neshvatljivi užasi kao da nad njim leži kletva. Pred sam kraj čitalac saznaje da su esesovci pre svog bekstva ovde ukopali jedan od dva kamiona dušegupke. Pošto ga pronađu i iskopaju kletva nestaje. To je pouka: zlo ne treba ostaviti ukopano pod peskom, njegovo zlokobno dejstvo nestaće tek kada se iznese na svetlost dana. Možda je nekakva poruka što je autor te za mene važne knjige Pavle Zelić, onaj isti Pavle Zelić koji nam u ime Instituta za lekove i medicinska sredstva govori o vakcinama za novu pošast, virus covid 19, na rukovodećem mestu učestvuje u njihovom naučnom proveravanju i izdavanju dozvole za upotrebu. Posle pandemije nacifašizma danas pandemija virusa SARS-Cov-2.

RADNA AKCIJA: Staro sajmište kao smeštaj za brigadire

Foto: iz knjige ORA - Mladost naše zemlje

UMETNIČKA KOLONIJA

Rađanje savremene srpske umetnosti na mestu najopakijih zločina i te kako ima simboličkog smisla, smatram da je neopodno polazeći od strahota krenuti u budućnost, na mestu smrti prisustvovati rađanju lepote.

Pošto su se omladinske radne brigade povukle paviljoni su podeljeni umetnicima kao stanovi i ateljei. Priča se da je tu ideju imao i sproveo Moša Pijade, revolucionar i slikar, ne znam da li je istina, valja ispitati. Imamo zapise pojedinih, tada novih stanara Starog sajmišta, ali nigde nisam našao spisak svih umetnika koji su imali sreću da dobiju prostor za rad i za stanovanje. Pretpostavljam da se mogu naći rešenja o dodeli prostorija 1948. godine. Ko je bio nadležan? Po kom kriterijumu su izabrani novi stanovnici Starog sajmišta? Da li su bili svesni gde su ih smestili? Da li im je to smetalo? Po mom saznanju nije. Valja zamoliti potomke, porođice da prenesu priče koje su im kazivali stanovnici paviljona, sakupiti fotografije, eventualno po jedno delo svakog umetnika nastalog na Starom sajmištu za posebnu tematsku izložbu u okviru Memorijalnog centra.

Rad uglavnom mladih umetnika krenuo je sa velikim entuzijazmom u vreme oslobođanja od estetike socijalističkog realizma. Srpska umetnost se otrešla staljinističkih gluposti, borba za slobodnu umetnost odnela je pobjedu.

Književnik i reditelj Pavle Ugrinov (1926–2007, pravo ime mu je Vasilije Popović) u svojoj knjizi *Tople pedesete* kaže da su to bile "srećne pedesete". Dobrica Ćosić je govorio da Staro sajmište oslikava tri realnosti, "trgovački paviljoni – strast za novcem; mučilište i gubilište – strast za uništavanjem Srba i Jevreja; i strast za

stvaranjem likovnih oblika, dakle korisnost, zločinaštvo, umetnost... a to nisu arheološki slojevi ili epohe, to se zbilo u životu jedne, naše generacije". Ćosić pojednostavljuje kad naglašava stvaranje likovnih oblika, jer su se u paviljonima pisale i knjige, a izvedena je pozorišna predstava koja obeležava preokret umetnič-

■ Staro sajmište danas uglavnom posmatramo kao nekadašnje stratište. Ali na tom mestu je započeo i preokret pozorišnog života – rađanje Ateljea 212, stvaranje Bitefa, ulazak Beograda u centar svetskog teatra

kog života u Srbiji, pa rekao bih u celoj Jugoslaviji.

Beogradsko dramsko pozorište je 1953. pripremalo dramu *Čekajući Godoa* Semjule Beketa. Probe su uveliko bile u toku kad je umetničko veće donelo odluku da se taj komad ne može izvoditi iz političkih razloga. Mali ansambl ostao je u vezi sa rediteljem Ugrinovim i na kraju je izvedena u ateljeu Miće Popovića na Starom sajmištu pred oko 70 gledalaca. Uspeh je bio ogroman, toliko se o njemu pričalo u Beogradu, da su tvorci predstave odlučili da je izvedu u maloj sali u prizemlju lista "Borba" u koju je stalo samo 212 stolica. Sve karte za prvu predstavu rasprodate su za dva sata. Nije postojalo nikakvo "umetničko veće" da zabrani predstavu, a vlast nije više direktno zabranjivala umetnost. Tako je i preokret pozorišnog života – rađanje Ateljea 212, stvaranje Bitefa, ulazak Beograda u centar svetskog teatra – započeo na Starom sajmištu.

ŠTA SE ČEKA

Na obali Save je 1995. podignut spomenik visok 22 metara, apstraktna kompozicija Miodraga Živkovića koja je pre toga dobila drugu nagradu na konkursu za Spomen park u Jajincima, znači da konkretno nema nikakve veze sa Starim sajmištem. Svejedno se na dan holokausta 27. januara ovde polažu venci za ubijene na Starom sajmištu. Naravno da ga treba zadržati (ja sam protiv rušenja spomeni-

ka bez obzira kome su namenjeni), a svakako treba da dođe pod ingerenciju Memorijalnog centra.

Između paviljona su postojale dve spomen-ploče, ne znam da li su čitave, jer se rado krade sve što je od bronzne, i kod Topovskih šupa postoji spomen-ploča koja je nekoliko puta postavljena, jer je prethodna ukradena. Sve te ploče, bez obzira na, po mom mišljenju neadekvatne tekstove, trebalo bi zadržati ili obnoviti.

Realizacija propisa koje definiše Zakon o Memorijalnom centru "Staro sajmište" kasni godinu dana. Zapravo, sve što obuhvata kasni već 76 godina. Možda više ne treba kasniti. Vreme je da se počne.

Odmah bi trebalo raspisati konkurs za vršioca dužnosti direktora. Po mom mišljenju uopšte nije bitno da li je to neki iskusni istoričar umetnosti ili muzeolog, to ne treba da bude uslov, on – ili ona – trebalo bi da bude dobar organizator, da zna strane jezike, da po mogućnosti već ima komunikaciju sa svim stranama sveta. Dugogodišnji nemački kancelar Helmut Kol, po struci istoričar, govorio je za sebe da je "generalista", da o svemu zna jedva ponešto, ali da ume da postavi prave stručnjake na važna mesta, a to će u vezi Memorijalnog centra "Staro sajmište" biti programski saveti za pojedine oblasti koje će vršilac dužnosti direktora izabrati i postaviti zajedno sa upravnim odborom. Zašto da se s tim ne počne što pre, odmah? Uprkos neobičnoj situaciji svi dogovori se lako mogu obaviti, oni zahtevaju određeno vreme, dok se ne završe, sigurno će proći i pandemija.

Problema sa finansiranjem novog Memorijalnog centra svakako neće biti. U prvo vreme plaćaće se samo vršilac direktora i njegova kancelarija. Zašto ne bi bila na samom Starom sajmištu umesto teretane ili kafane koji svakako moraju da se isele, ako još nisu? Kad bude projekata sigurno će ih moralno i materijalno podržati iz Amerike, Nemačke, Austrije, Izraela, biće i domaćih donatora i brojnih volontera. Valja samo na vreme uspostaviti prave veze, uvek nanovo analizirati iskustva memorijalnih centara širom sveta, iako, kao što rekoh, zadaci koji će morati da se rešavaju u Beogradu nigde ne postoje.

Zar za Beograd i za kulturu Srbije i njeno mesto u svetu to nije važnije od raznih gondola, jarbola ili još jednog velikog fudbalskog stadiona?

Je li *Dara* prevršila

Kada autoritarna država odluči da nešto uradi, nema te procedure ili "struke" koja je može sprečiti u realizaciji. Negde gore je doneta odluka da *Dara iz Jasenovca* ima biti kandidat Srbije za Oskara za najbolji strani film, pa se tako i desilo. Kakva sad pravila kada je stradanje u pitanju! Kada je film, za mnoge očekivano, ispao iz trke za Oskara, režiser Antonijević je konstatovao otprilike da je u pitanju antisrpska zavera i da "na Zapadu nema ništa novo"

Svaki građanin nekadašnje SFRJ koji je prošao kroz regularni sistem školovanja imao je mnogo toga saznati o ustaškom logoru Jasenovac i o tome šta se u njemu tokom Drugog svetskog rata zbivalo. Jasenovca je bilo i na časovima istorije, ali i na časovima SH/HS jezika, u lektirskim izdanjima i njihovim interpretacijama. Jasenovca je dakako bilo i na đačkim ekskurzijama, koje su memorijalni kompleks na mestu stradanja redovno obilazile i na licu mesta saznavale stravične detalje monumentalnog zločina. Strašne su to priče, i one ne iščile iz glave tako lako kao recimo imena rudnika u Mađarskoj. Pričalo se kadgod o Jasenovcu i u porodici, a dobro su nam poznate i storije o nekim zbitijima u logo-

ru koja su postala opšta mesta, i koja su se – zbog svoje dramatičnosti – posebno naglašavala u osvit tzv. buđenja nacionalne svesti u drugoj polovini osamdesetih. E, sva ta opšta mesta našla su svoje mesto u filmu *Dara iz Jasenovca* reditelja Predraga Antonijevića, koji je "svetsku premijeru" doživeo prošle subote na Prvom kanalu RTS-a. A osim opštih mesta, tu je tek pokoji "interesantan detaljčić", koji, međutim, nije uspeo, reći će mnogi, da od ovog filma napravi gledljivo ostvarenje.

Sve što se tiče ovog filma otpočetka je problematično – tako to biva kada se država, pogotovo ako je disfunkcionalna kao što je to Srbija, paternalistički umeša u stvari umetnosti, pokušavajući da je instrumentalizuje za nekakve svoje ciljeve.

I pritom angažuje ne odveć solidne autore. Svima je odavno bilo jasno da je *Dara iz Jasenovca* državni, odnosno nacionalni projekat, koji se u dobroj meri kuvao u političkim kuhinjama i koji je važan deo "mnogostradalne" kulturne strategije koju su nekoć prezentovali pojedini kulturni čelnici. Niko se nije ni potrudio da to sakrije, a na kraju je u tom pogledu predsednik Vučić poentirao tvrdeći da je država pomogla film na njegovu inicijativu, te da je ponosan na tu činjenicu. Ko zna, možda je on učestvovao i u pisanju scenarija, u pauzi između državnčkih poslova i sportskih treninga? Ili je bar dao poneki očinski savet? Zli jezici će reći da se u filmu može nazreti i njegov autorski pečat.

Država je bila i te kako darežljiva – za ovaj film je izdvojila, prema nekim izvo-

meru

Fotografije: promo

rima, negde oko 2,3 miliona evra (novac dobijen od Filmskog centra Srbije i specijalnom odlukom Vlade Srbije). Poređenja radi, filmovi u nas na konkursima FCS poslednjih tridesetak godina dobijaju, bar donedavno, maksimalno 250 do 300 hiljada evra. Dakle, kad je *Dara* u pitanju, imalo se, moglo se! Verovatno se neće štedeti ni na nastavku filma, koji je već najavljen i koji bi trebalo da poveže logore Jasenovac i Stara Gradiška sa vojnom akcijom "Oluja", koja se desila pedesetak godina kasnije. Cilj je, reći će režiser Antonijević, da se "kompletira srpski egzodus iz Hrvatske". Dakle, nije cilj da se umetnički transponuju važni istorijski događaji, već da se oni "kompletiraju". Neki će, opet, reći da je sve to u funkciji potpaljivanja nacionalizma,

kao vazda efikasne alatke za vladanje. Takođe, cilj je – što se i ne krije – da se u svetu promeni "loš imidž" Srba stvoren devedesetih.

Kada autoritarna država odluči da nešto uradi, nema te procedure ili "struke" koja je može sprečiti u realizaciji. Negde gore je doneta odluka da *Dara iz Jasenovca* ima biti kandidat Srbije za Oskara za najbolji strani film, pa se tako i desilo. Džaba su se pojedina reprezentativna udruženja filmskih stvaralaca bunila zbog toga što su proceduru izbora nacionalnog kandidata za najpopularniju svetску filmsku nagradu obeležili brojni propusti i neregularnosti. Ko se na to uopšte osvrće kada su "nacionalni interesi" u pitanju. Kakva sad pravila kada je stradanje u pitanju! Kada je film, za mnoge očekivano, ispao iz trke za Oskara, režiser Antonijević je konstatovao otprilike da je u pitanju antisrpska zavera i da "na Zapadu nema ništa novo".

Režiser Stevan Filipović je upozorio i na to da je ovaj film ignorisao obavezu koju imaju sve producenstke kuće čiji su filmovi (su)finansirani od države – a to je bioskopska distribucija pre televizijske premijere. Ovaj film su imali prilike da vide na TV ekranima stanovnici "srpskog sveta", što je moderno ime za one teritorije koje Beograd smatra svojim – Srbije, Crne Gore i Republike Srpske. Potom je film postavljen i na Jutjub, sa ciljem da ga vide i oni koji su u subotu uveče bili zauzeti pametnijim poslom. Dakle, ništa neće biti od bioskopske distribucije, bar ne u kinima "srpskog sveta". Namera države je, očigledno, da što veći broj građana što pre i što pompeznije kuša ono što im je država servirala.

PLAGIRANJE DIKLICA I ZAFRANOVIĆA?

Kontroverze oko ovog filma imaju i dužu tradiciju: hrvatski režiser Lordan Zafranović je još pre dve godine optužio autore filma da su "uzeli njegovu temu". I da je on želeo da snimi film o Jasenovcu, po starom scenariju Arsena Diklića *Djeca Kozare*, ali je godinama odbijan u Srbiji zbog, kako je rekao, "političkog uticaja". U

njegovom filmu je takođe jedna od glavnih protagonistkinja trebalo da bude devojčica, koja se nije zvala Dara nego Rada. Dramaturškinja Biljana Srbljanović je pre neki dan poredila dva scenarija i zaključila da je dobar deo Diklića "inkorporiran" u Antonijevićev film. Zbog toga što je konstatovala "plagiranje", dobila je veliki broj pretnji. Inače, *Djeca Kozare* su prošle godine dobila sredstva na konkursu Filmskog centra Srbije.

Pre premijere, *Dara iz Jasenovca* je izazvala frku i na filmskoj internet-platforni IMDB. Ovdasnji "botovi" imali su aspiraciju da film, zahvaljujući njihovom angažmanu, dobije što veću ocenu. Na "botovski" napad iz zemalja "srpskog sveta" odgovorili su hrvatski nacionalni trudbenici, pa je na ovom popularnom portalu izbio pravi rat pre nego što je film i odgledan. To je rezultiralo time da je IMDB ukinuo privremeno mogućnost bodovanja ovog filma. Veliko interesovanje su, naravno, izazvali i pojedini napisi u svetskim medijima, među kojima i oni koji su procenili da je u pitanju "loša propaganda koja potpiruje mržnju i raskole".

Da nas nije napustio novosadski kantaautor Đorđe Balašević, čija je smrt izazvala intenzivne reakcije širom Jugoslavije, verovatno bi projekcija *Dare iz Jasenovca* pazarila neuporedivo veću pažnju na društvenim mrežama. Ipak, ne može se reći da reakcija nije bilo. Za razliku od Đoletovog odlaska, koji je u tuzi i ljubavi ujedinio bivšu Jugoslaviju, *Dara* je produkovala izlive mržnje. Pored toga, izazvala je i negativne reakcije filmskih stručnjaka. Tako je, recimo, profesor na Fakultetu dramskih umetnosti Nebojša Romčević rekao da je u ovom filmu "izjednačena istorijska i fiktionalna ravan". "Time je zapravo devalvirana istorija, jer je prikazana kao fikcija, a devalvirana je i fikcija jer svoje uporište traži u istoriji a ne u umetnosti, pa je šteta višestruka: nismo dobili ni umetničko, ni istoriografsko delo, a žrtve su, u krajnjoj instanci, postale fiktionalne", rekao je on. Dramaturg Ivan M. Lalić je, opet, ocenio da *Dara iz Jasenovca* podseća na "slona

Od filma do slučaja, pa nazad do filma

Nakon nekoliko burnih meseci, film *Dara iz Jasenovca* je pomalo nenadano premijerno stigao pred najširu moguću publiku, onu ispred malih i nešto većih ekrana, čime se otvorio prostor da ovaj film u dovoljno direktnom sučeljavanju sa gledaocima (dakle, i sa njihovim navikama, preferencama, predubedenjima, filmofilmskim i opsežnijim, životnim svetonazorima) sa pozicije filma-slučaja ponovo transcendiru u svoj najpodesniji kontekst – film pravljen za mnogobrojnu publiku. Tih narečenih prethodnih par meseci u žižu su doveli i ogoleli dosta toga unutar ovog očito po sijašet osnova polarizovanog društva, uključujući tu i rigidnost i isključivost na oba pola ovdašnjeg ideološkog spektra. Sada je (barem unutar domena filmske kritike) stvari moguće vratiti nazad na polje priče o filmu kao delu u kome je moguće opaziti manje ili više nedostatnosti, s jedne ili teže osporivih kvaliteta, sa druge strane.

Dara iz Jasenovca (uz faktografsku ispravku da je ovde ipak reč o prvom srpskom – ne i jugoslovenskom – igranom filmu koji se većim delom zbiva u jasenovačkom paklu i koji se većim delom bavi njime) delo je čiji barem nominalni razlog postojanja nikako ne bi trebalo da bude upitan. Film je i u ovim drastično izmenjenim distributivnim okolnostima i dalje najprijemčiviji vid umetnosti i/ili popularne kulture, a jasenovačko stradanje je lako uočljiva i sveprisutna transgeneracijska trauma u većem delu srpskog naroda, te deo kolektivnog sve-

snog ili nesvesnog pamćenja, i svakako svih ovih decenija čini barem deo identitetskog ustrojstva na nekom opštem planu našeg bitisanja. Kako je opazio Umberto Eko u vrsnoj dijaloškoj knjizi *Ne nadajte se da ćete se rešiti knjiga* (preveo Miodrag Marković, objavio Gradac): "Pamćenje – bilo naše: individualno pamćenje, bilo ono kolektivno pamćenje kakvo predstavlja kultura – ima dvojaku funkciju. Jedna od njih je, doista, čuvanje izvesnih podataka, dok je druga potiskivanje u zaborav informacija od kojih nemamo koristi, koje nam samo nepotrebno opterećuju mozak. Kultura koja ne bi znala da napravi odabir onoga što će činiti zaostavštinu proteklih vekova bila bi kultura slična Funesu iz Borhesove pripovetke *Funes ili pamćenje*, koji je bio obdaren sposobnošću da se seća svega. A to je čista suprotnost onome što kultura jeste. Kultura je groblje zauvek iščezlih knjiga i drugih objekata..."

Dara iz Jasenovca kao "samo" film ukazuje na podosta toga oprečnog; za početak, i u ovom slučaju prilično lako upada u oči rediteljska klasa i veština Predraga Antonijeveća, gotovo pa aksiomski poznata i na uzorku filmova *O pokojniku sve naj-*

» u staklariji", nakon "sjajnog filma *Dnevnik Dijane Budisavljević*".

Lajtmotiv reakcija "patriotskog bloka" na *Daru iz Jasenovca* – bilo da su u pitanju predstavnici vlasti, bilo da su u pitanju režimski mediji ili internet-aktivisti – i to otkako se on počinje pominjati u javnosti pa do danas, glasi otprilike da građani prvi put iz ovog filma imaju priliku da saznaju "istinu o Jasenovcu i Staroj Gradiški". "Zli komunisti" su, kao, tu istinu krili ceo vek. Propaganda, naravno, nema senzibilitet za činjenice, između ostalog one koje je istoričarka Nataša Mataušić navela u svojoj foto-monografiji o Jasenovcu. Mataušićeva je konstatovala da je do 2000. godine o koncentracionim logorima Jasenovac i Gradiška objavljeno 1188 knjiga, 1544 memoarska zapisa i studijska članka, te 108 zbirki dokumenata. Ignorisao je "patriotski blok" i to da je o ustaškim logorima smrti snimljeno sijaset dokumentarnih i igranih filmo-

va, među kojima se nalaze i oni koje je potpisao spomenuti Zafranović. Igrani film *Deveti krug* slovenačkog režisera Franca Štiglic iz 1960, čija se završnica dešava u Jasenovcu, bio je u glavnom programu Kana i takođe je nominovan za Oskara.

NACIONALNI IDENTITET ZASNOVAN NA JASENOVCU

Istoričarka Dubravka Stojanović u razgovoru za "Vreme" kaže da "apsolutno nije tačno" kako je Jasenovac bio tajna za građane SFRJ. Ona podseća na brojne knjige i filmove o ovom logoru, kao i na veličanstveni spomenik Bogdana Bogdanovića posvećen jasenovačkim žrtvama. Ističe, međutim, kako je tačno da je zva- nična politika bivše Jugoslavije forsirala

"herojski narativ o partizanu-borcu kao jedinoj pravoj žrtvi, jer je to bio osnivački mit te države".

"Civilne žrtve nisu mogle da budu konkurencija tom narativu, a žrtve pale u međuetničkim istrebljenjima su potiskivane jer je Jugoslavija bila država pomirenja i svi su se trudili da se rane ne kopaju, kako srpske, tako ni druge. Ali treba to i komparativno prikazati, jer je u celoj Evropi govor o Holokaustu, na primer, bio sasvim potisnut sve do kraja šezdesetih, a novija istraživanja pokazuju da je, u stvari, tek američka serija *Holokaust* iz 1978. izvršila taj ključni saznanji i emo-

lepše, *Mala i Spasitelj*, a ovde se to ogleda, između ostalog, i u umešnoj opštoj apropijaciji holivudskog pristupa tematskom okviru Holokausta ovdašnjim uslovnostima i uvreženostima. U tom smislu, ovo je u приметnoj meri holivudizovan/vesternizovan film koji se ponajpre obraća ovdašnjoj/srpskoj publici. Na to se, međutim, nadovezuje ključni, može se reći korenski problem ove i ovakve *Dare ...* – scenario, koji je, doduše bolna rana i stalna tačka spoticanja i dobrog dela srpskih filmova iole recentnije krštenice. Problemi su lako zametljivi i brojni: na primer, zanemareno predočavanje šireg konteksta koji je izrodio užas gabarita i bola stvarnog Jasenovca, čime se već gubi inicijalna kopča sa mogućom inostranom publikom, odveć linearno i shematizovano pripovedanje gde se dramaturgija priče prepušta polaznoj mehanici pričanja priče nezahtevnijeg soja, a ona neretko rezultira upravo i ovde remetilačkom epizodičnošću, budući asocijaciju na televizijski pristup naraciji. Likovi (čak i oni istorijski) bivaju nedovoljno brižljivo uvedeni u priču, kao i nedovoljno međusobno izdiferencirani (ovo se jednako odnosi na likove ustaša i zatočenika), dijalogu manjka tečnosti, a na mahove zazvuči i artifično, dok se pod dramaturški neoprez može podvesti olako posezanje za nepotrebno oštrim i očiglednim jukstapozicijama (to je najočiglednije u sceni erotskog zanosa budućeg bračnog para Šakić dok u blizini traje krvavi ustaški pir).

Pod nedostatke se da podvesti i povremeno neumeren snimateljski doprinos dronovima (u, inače, sveukupno sasvim za-

ativni preokret. Gradila se nova evropska zajednica i suočavanje sa zločinima bilo je prebačeno kasnijim generacijama, tako da je SFRJ bila u tadašnjem trendu da se ne insistira na bolnim temama. Noviji pristupi tom pitanju dokazuju da nema ozdravljenja društva bez suočavanja, ali to je posledica savremenih studija genocida", kaže ona.

Književnik Saša Ilić ističe u razgovoru za "Vreme" da je teza o prikrićanju zločina u ustaškim logorima – teza srpskih nacionalista koja nije zasnovana na činjenicama, s obzirom da se svih proteklih decenija "intenzivno radilo na objav-

ljivanju materijala, istorijskog i dokumentarnog o Jasenovcu, a filmovi o ovom logoru su snimani i u SFRJ". Ta teza ima, po njegovom mišljenju,

cilj da Jugoslaviju prikaže kao "tamnicu naroda", u kojoj je bilo zabranjeno pričati o srpskim žrtvama. "Jasenovac, Sremski front, posleratni otkupi, IB, Goli otok, stradanje pod Ud-bom... Ovaj niz važi i za nacionaliste iz drugih sredina, sa preklapanjem nekih istorijskih događaja. Ako bismo Jasenovac zamenili Blajburgom, dobili bismo žrtvoslovni narativ koji bi potpisali nacionalisti iz Hrvatske. No, ono što je glavni problem tih nacionalističkih elita jeste nemogućnost da nešto zaista obrade na umetnički relevantan način", kaže on.

On smatra da je Jasenovac u srpskoj

dovoljavajućoj fotografiji Miloša Kodema), te vidan nedostatak statista u izvesnim scenama gde je masovnost bila i nužnost; tu negde na scenu stupa već pominjana rediteljska kompetencija jer, uprkos gorepominjanom i ostalom, film ima promišljeniji ritam i ipak donosi dovoljno i dovoljno upečatljivog tragizma, posebno u scenama u čijem je fokusu malena i čudesno pogibeljna i istrajna Dara, u zbilja odličnom tumačenju Biljane Čekić, ovde izvrsno vođene, ali istovremeno očigledno nošene vanserijskim glumačkim instinktom. Ovde se prirodno može istaći i izvanredan doprinos glumaca iz Bosne i Hercegovine (Nikoline Friganović, Anje Stanić...), dok je Zlatan Vidović jednostavno izvanredan u ulozi zlosrećnog oca jednako opsednutog idejama neumitne tragedije i pokušaja dalje borbe. Uz znalačko scenografsko rešenje dečijeg logora, glumačke kreacije upravo pohvaljenih (u kontrastu sa *mega-actingom* Igora Đorđevića i Vuka Kostića) ostaju najviši dometi filma u aspektu koji gledaocima ponajpre upada u oči.

Ukoliko je iko to zaista i očekivao, ovim ostvarenjem nismo dobili hiperestetizovana i krajnje delikatna i suptilna remek-dela kakvi su ipak međusobno oprečni Šindlerova lista i Šaulov sin, ali zato imamo jedan film koji će, kada se sva halabuka smiri, a uskoro hoće jer stvarna dimenzija života je vazda krotila i daleko zamašnije društvene teme i dispute, koji iz drugog plana može da ozbiljnije pokrene polemiku kakav nam je (sve) to film zbilja potreban danas ili u doglednoj budućnosti. A zahvaljujući svim akterima i rukavcima ove višeslojne i višekrake vanfilmske drame, srpski film je makar donekle podsetio na društveni značaj koji je nekada imao, a koji savremeni film nije ni uspeo da izoponaša (a isto stoji i za ostale kinematografije na tlu sada već poodavno bivše Jugoslavije).

ZORAN JANKOVIĆ

ljivanju materijala, istorijskog i dokumentarnog o Jasenovcu, a filmovi o ovom logoru su snimani i u SFRJ". Ta teza ima, po njegovom mišljenju,

kulturnoj politici, koju je do pre mesec dana sprovodio bivši ministar kulture Vladan Vukosavljević, "jedna od temeljnih tačaka za zasnivanje nacionalnog identiteta, zbog čega je ogroman novac iz budžeta odobren za ovaj projekat". "Dakle, sa jedne strane imamo spomenike poput onog Stefanu Nemanji, koji treba da obezbedi istorijsku dubinu naciona, dok ovi filmski projekti treba da utvrde žrtvenost nacije i prodube istorijske su-kobe. To je deo razvoja Strategije kulturnog razvoja koje je Ministarstvo kulture usvojilo uz odobrenje svih direktora institucija kulture u Srbiji. Dakle, ovde je reč o vrlo ozbiljnom državnom projektu", kaže Ilić.

Dubravka Stojanović veli da je ulagala veliki napor da *Daru iz Jasenovca* odgleda do kraja jer je scenario – kako kaže – "tanak i banalan", a ceo film "veoma loš", "spor, potpuno bez dinamike, do negledljivosti".

Pseudo

Rajner Verner

Fasbinder:

Kišne kapi na

vrelom kamenju;

režija Jug Đorđević,

Beogradsko dramsko

pozorište

Rajner Verner Fasbinder pripada generaciji razočarane mlade Nemačke koja je uvidela da je svet njihovih roditelja, pa i sami roditelji, bio zaražen nacizmom i da tome gotovo niko nije uspeo da umakne ako je ostao u Nemačkoj. Ta trauma se vidi na čitavoj generaciji, a ako govorimo o toj generaciji, njoj pripada i Jelinekova, i Venders, i Šlesing, i Hercog... Svakako i grupa Bader-Majnhof; angažovanost, uostalom, uključuje zainteresovanost za neke društvene scenarije koji podrazumevaju uverenja i akciju, a i sam Fasbinder je bio u kontaktu sa određenim članovima grupe, spram vremena i terena kojem su pripadali, sasvim prirodno.

Prvo što pomislim kada je u pitanju Fasbinder, jeste da je bio retko uzbuđljiv stvaralac. Uraganska, krajnje harizmatična priroda koju nije bilo moguće sputati i koja je iznad svega funkcionisala po principu "što je u izlogu to je i u radnji". U jednom od intervjua, Hana Šigula, muza i "ona koja ga je preživela", kaže da drži njegovu fotografiju na posebnom mestu u kući.

U rediteljskoj reči stoji: "Rajner Verner Fasbinder danas je istinitiji i provokativniji od vremena u kome je stvarao, a stvarao je u periodu velikih svetskih promena, revolucija i ratova. Ostao je upamćen kao autor koji je znao da u svojim radovima prepoznaje i anticipira probleme koji se često karakterišu kao tabu teme. Kako to da teme kao što su ksenofobija, seksualne slobode, bigoterija, malograđanstva, homoseksualnost, danas sve više zavređuju pažnju u javnom diskursu?"

"U umetničkom smislu, za mene je porazan podatak to što film odaje da autori ili nisu razumeli ili čak nisu ni 'pročitali obaveznu lektiru', odnosno gledali filmove o Holokaustu, na primer. Jer, govoriti o razdvajanju dece od majki posle *Sofijinog izbora*, ili o kapoima posle *Noćnog portira*, ili o deci u logorima posle filma *Život je lep* – izuzetno je intelektualno i umetnički zahtevno, jer treba da bude jače od tih prethodnih dela. A u ovom filmu je sve to daleko, daleko ispod prethodnih umetničkih izraza, kao da se autori nisu ni obazirali na to da su te teme do sada snažno umetnički prenete", kaže Stojanović.

Po njenim rečima, u *Dari iz Jasenovca* sve je banalno, pa je film banalizovao i zločine u Jasenovcu. Ona ističe da se potpuno slaže sa profesorom istorije umetnosti Nenadom Makuljevićem, koji je rekao da "film ili slika o zlu ne može da se sastoji samo od scena zla, hladno naređanih jedna na drugu, zbog čega je cela istorija vizuelnosti puna kodifikacije smrti, naracije o zlu". "Toga u ovom filmu nema, zlo je svedeno na svoju brutalnu banalnost, čime je, po mom mišljenju, izgubilo težinu i dubinu, a samim tim i promašilo temu", kaže ona.

Saša Ilić, takođe, ukazuje na brojne probleme u ovom filmu, pre svega "one koji se tiču dramaturgije, kompozicije, režije i glume". On smatra da autor, kada se uhvati u koštac sa teškim i ozbiljnim temama, mora da "pronađe inventivan narativ i kompoziciju koja može da ponese takav siže".

"Posebna stvar je etika kadra, koja je u *Dari iz Jasenovca* potpuno rasturena i film funkcionise kao niz horor-scena, koje se nižu kao jedina i osnovna priča, kao jezivi tizeri za nešto što ćemo tek imati prilike da vidimo. Međutim, tog ozbiljnog konteksta nema, pa smo stoga primorani da gledamo isključivo klanje, ubijanje, mučenje, kopanje jama, gomilanje leševa, kao i prolazak glavne junakinje između tih prizora, koji su jedini sadržaj filma. U svemu tome, izgubljena je glavna junakinja, njena priča, ona je u nekom desetom planu, dok je u prvom planu galerija dželata, koji su opet urađeni plošno, sa povremenim iskoricama", kaže on.

Dubravku Stojanović ovaj film neodoljivo podseća na spomenik Stefanu Ne-

manji. "Napravite nešto preskupo, preveliko, banalno u umetničkom izrazu, bukvalno u svojoj poruci, a zapravo bez prave emocije. Zato su to slike današnje vlasti, a ne srpskog srednjeg veka ili tragedije Jasenovca", kaže ona.

Ona smatra da je cilj ovog filma, kao i njenog najavljenog nastavka, da se "iznova gradi paranoidna slika srpske istorije i da se produbljuje samoviktimizacija, kao najuspešnija emotivna alatka nacionalizma". Cilj je, rekla bi, da se "potpuno ponište zločini srpske strane u ratovima devedesetih, jer žrtva ne može biti kriva". "Zato je ova poruka izuzetno opasna, ona prepakuje narativ o poslednjim ratovima i obnavlja strah među ljudima kao temeljnu emociju koja rađa agresivnost i revanšizam. Ali, to mi je potpuno razumljivo – ova vlast, kad završi uspešnu vakcinaciju, više neće imati šta da ponudi i moraće da se vrati ekstremnom nacionalizmu kao maski svih naših problema. Ovo je početak te faze", kaže ona.

Hrvatski novinar Ladislav Tomičić smatra da je ambicija ovog filma da se Hrvatskoj još jednom "gurnu pod njušku ustaški zločini, koji su sigurno bili strašniji nego što ih bilo koji film može prikazati". "Imajući na umu odnos moderne Hrvatske prema ustaškom režimu, konkretno – odnos hrvatskog pravosuđa, izvršne vlasti i na koncu dobrog dijela društva prema ustaškim simbolima i ustaškom pozdravu – Hrvatskoj taj film treba. Preciznije rečeno: Hrvatsku treba podsjećati da je ustaški režim ubijao u logorima smrti; da je ubijao nevine ljude samo zato što su Srbi, Romi, Židovi ili komunisti", kaže on.

Sa druge strane, misli da ovaj film Srbiji nije potreban jer "sigurno neće donijeti ništa novo što o Jasenovcu nije poznato". "Film će u Srbiji poslužiti tek da raspali zle strasti, da doda gorivo na otvorenu mržnju prema Hrvatima i hrvatskoj državi. Vjerujem da bi za srbijansko društvo kudikamo bili zdraviji filmovi poput *Quo vadis*, *Aida*, što ga je o pokolju u Srebrenici snimila sarajevska redateljica Jasmila Žbanić. Vjerujem da suočavanje oslobađa, a mržnja uništava i pojedince, i društvo, i režime, i države", kaže Tomičić.

NEDIM SEJDINOVIĆ

tragična komedija

Foto: Dragana Udovičić

Čitav svet radikalne levice u Nemačkoj sedamdesetih godina prošlog veka jeste odgovor nemačkih bebibumera na neiskreni pokušaj prethodne generacije da zaboravi na strahote nacizma. Odstupanja u delovanju i stavovima će nastupiti kasnije i ona najpre delom govore o političkoj nezrelosti mladih, nadarenih i gnevni ljudi, a sa druge strane su i poslednji ostaci iskrenih političkih ideala bez kojih nema ni ozbiljne političke prakse. Generacija bebibumera je pokušala da beskompromisno razori svet malograđanskih konvencija svojih roditelja. Fasbinder je svakako sa svojim izričajem punim besa i strasti bio prvi na liniji tog fronta.

Komad *Kišne kapi na vreloj kame-nju* pisan je sredinom šezdesetih prošlog veka. Stariji muškarac Leopold dovodi mlađeg Franca u kuću i oni gotovo odmah postaju ljubavnici. Saznajemo da je Leopold godinama bio u vezi sa ženom, a i da Franc ima verenicu u trenutku kada ulazi u ljubavnu vezu sa starijim muškarcem.... Nakon izvesnog vremena i zajedničkog života, kako nas kroz priču vodi pisac, ta veza, koja nije bez lju-

bavi ni bez strasti, počinje pucati po šavovima. Franc će stradati pod pritiskom i veze i sredine koja, pre svega, sputava. Kao moto stoji citat Franca Petnera: "Jednog dana dogodilo se nešto o čemu jednostavno nisu mogli biti istog mišljenja, nešto malo, beznačajno, najobičnija sitna nepodudarnost, ali od tada više nije postojalo njihovo zajedničko Mi, ostale su samo nepodudarnosti".

U podnaslovu stoji da je to komedija sa pseudotragičnim krajem. Fasbinder govori o potrebi da se ruše konvencije bespoštedno, govori o seksualnom identitetu i odnosu prema njemu. Čini se da je najtačniji ključ za ovaj komad naslov koji ukazuje na ono šta je kruti, nemilosrdni, konvencionalni svet u stanju da učini ljudima koje uzme na nišan.

Reditelj Jug Đorđević širi kontekst samog komada tako što se odlučuje da u predstavu uključi pozorište u pozorištu, na taj način praveći osetljiv teren još osetljivijim, publiku stavlja u napetu situaciju, osvetljavajući pritom gledalište dobar deo predstave, *prozivajući ga*.

Glumci Ljubinka Klarić, Pavle Pekić, Iva Ilincić i Aleksandar Vučković dobro

odgovaraju na zahtevan zadatak idući iz lika u lik uz improvizacije. Naročito koncentrisano i pažljivo igra Aleksandar Vučković, tako da vas poziva i da saosećate sa Francem, a i da se zapitate o podnaslovu i pseudotragičnom kraju.

Dramaturškinja Tijana Grumić sledi Fasbinderov tekst gotovo u celini inkorporirajući pažljivo i tačno u njega vrstu metaplana – pozorišta u pozorištu. Scenografkinja Andreja Rondović prati narativ koji deluje na više planova, jer su kulise i vrsta zidova koji se podižu između junaka ili koji dele svetove, a i jedna dnevna soba koja će iskrsnuti pred nama u finalu predstave, a koja je istovremeno i malograđanska kućica za lutke, pretesna za svoje junake.

Finale predstava nalazi ne samo u Francovom suicidu nego i u prikazu rastakanja identiteta naših junaka koji su ovde junaci savremenog sveta, dakle, oni, kao i mi u publici, žive u svetu fluidnih granica i korporativne moći sa globalnom perspektivom.

Tako Fasbinderova "pseudotragedija" gubi jasne granice kako unutar samog komada tako i u odnosu predstave sa publikom, slika stanje konfuzije, a u stanju konfuzije čovek nije u stanju ni da sagleda svet ni svoje mesto u svetu, niti je kadar da donese jasne odluke. Pitanje je šta bi bilo kada bi naši junaci svesno preuzeli odgovornost za vlastiti život i odluke koje donose. Naposljetku, Franc ne odlazi slučajno uz Hendlovu *Aleluju*.

Fasbinderova talentovana generacija u stanju je i dalje da tematizuje čitava područja ljudskog delovanja i ne samo da nam postavlja pitanja nego i da nas suočava sa temama koje se, nažalost, izbegavaju. Razaranje konvencija je i danas i te kako potrebno iako se u savremenom svetu čini da je nužno rušiti ih iz drugačije perspektive.

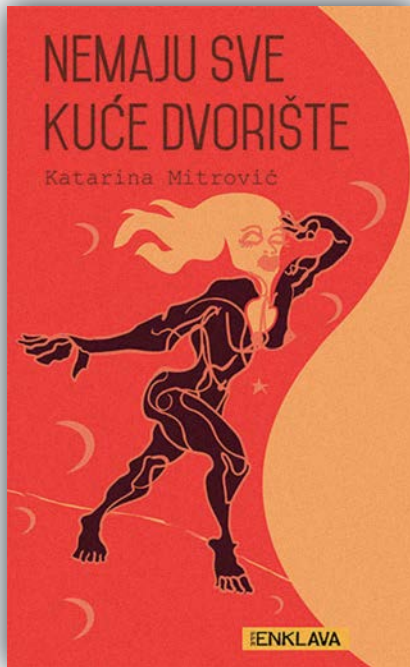
NATAŠA GVOZDENOVIĆ

U strahu od oslonca

Katarina Mitrović: *Nemaju sve kuće dvorište*

Enklava, Beograd 2020.

Podnaslov knjige *Nemaju sve kuće dvorište* – ako je uopšte reč o podnaslovu, a ne, recimo, o igri čiju ćemo svrhu pokušati da dođemo do – diskretno stavljen između zagrada, glasi "roman u stihu". Posle toga, kao u dosetki o belom slonu – šta god da se dešava na zubarskoj stolici, kaže nam zubar, nemoj samo da misliš o belom slonu, pa onda, naravno, ni o čemu drugom ne mislimo do o belom slonu – jednostavno nećemo biti u stanju da izbacimo iz glave kako čitamo roman iako ne postoji nijedan formalni razlog da tekst Katarine Mitrović smatramo romanom, dočim, tome nasuprot, sve navodi na to da je reč o pesmi, ili, malo šire, poemi. Jer, nije dovoljno da nam autorka kaže da je reč o romanu, pa da tekst postane roman. A opet, zašto pak ne bi bio roman? Ovde bi onaj nesrećni Molijerov *monsieur* Žurden, koji nije imao pojma da govori u prozi (a ne poeziji), načisto i bespovratno utonuo u kaos, premda se i čitaocu učenijem od gospodina Žurdena zamagljuju razlika između poezije i proze, između romana i poeme. Ipak, iako zanimljivo, žanrovsko razlikovanje u ovom slučaju manje je važno od učinka. A učinak je, da ne okolišamo, upečatljiv. Šta god, u formalnom smislu, bio tekst Katarine Mitrović, za ta dva sata čitanja (za spore čitaoce) dobijamo prvorazredno čitalačko iskustvo – to uhvati, buja, nosi i ne pušta – u kojem nas mlada žena, čiji otac je upravo umro, provodi kroz pakao bezuspešnih pokušaja da se, makar koliko, sakupi. Ne pomaže ništa. Ni droga, ni alkohol, ni seks, ni prijatelji, ni psihoterapeutkinja, a naročito joj ne pomaže to što ne zna šta će sa izvesnom N. koju, nesumnjivo, voli, ali se priča s N. ne razvija nego ostaje u reskim nagoveštajima, za razliku, opet, od eksplicitnih opisa umiranja, sahrane, terapija, obeda od kojih nam pripada muka (kao i pripovedačici), depresija, usamljenosti...

U razvijanju priče može se slediti nekoliko tokova, pri čemu je najtrajniji i, verovatno, najupečatljiviji odnos s psihoterapeutkinjom. Očajna, razbijena i bolno lucidna pripovedačica suočava se s nešto manje lucidnom psihoterapeutkinjom, veoma uspešno podriva njene metode, s vremena na vreme preuzima "vlast" – jer igra psihoterapeuta i onoga ko dolazi na terapije uvek je i neizostavno igra moći – dovodi poljuljanu ženu u vrlo nezgodne situacije, odlazi od nje zaričući se da se neće više vraćati, ali se ipak uvek iznova vraća, uvek se drži na samoj granici prihvatljivog (u jednoj će seansi zaspiti na podu ordinacije, a terapeutkinja će je pokriti svojim čebetom), uvek u grčevitim pokušajima da, zapravo, osvoji makar kakvo čvrsto tle. Tako se barem čini. Ali kada se perspektiva usloži, onda postaje zanimljiva izvesnost da je potraga za osloncem, zapravo, tek maskirana igra u kojoj prevladava strah od oslonca: em se nemamo na koga osloniti, em ćemo se, oslonimo li se, petrifikovati, kao da nas je Gorgona ošinula pogledom. Zbog toga, sve vreme, žudnja za smirenjem i, tome

nasuprot, gotovo šizofreno, uporno kretanje, makar i bez orijentacije, a svakako bez svrhe. "Nemaju sve kuće dvorište", piše pripovedačica, "jer nisu sve kuće dom."

Na prvi i sasvim površan pogled mogla bi ova proza (osim ako nije poezija) da podseti na najezdu sličnih "urbanih" priča u kojima se nesređene gradske dušice grčevito drže svoje metafizičke nesreće i gotovo programske nesnađenosti, te posle izvesnog vremena – osim ako nije reč o dobrim tekstovima poput *Rudija* Nemanje Jovanovića – počinju da smaraju istim obrascima ponašanja koji se svode na mržnju prema sebi, drogiranje, opijanje, neselektivni seks (posle kojeg se, kao, malo kaju), patnju za izgubljenim ljubavima i sličnim očekivanostima, ali to s tekstom Katarine Mitrović nije slučaj. Jer, najpre, pripovedačica ima *istinske* probleme. Umro joj je otac, na primer. Sam po sebi, naravno, dobar razlog nije jemstvo dobrog teksta, ali ovde scenu, kako to mora biti, osvaja izraz koji se nepogrešivo kloni sentimentalnosti i opštih mesta, uzdajući se u ritam za koji je presudna upravo forma pesme: na mestima gde u klasičnom romanu stoji (i mora stajati) kopula je, ovde dobijamo novi red i ponovo imenicu, te se egzistencija sada ne vrti oko smisla onog što *jeste*, jer *jestanje* se, s očevom smrću, naprosto rasulo, već ovaj roman u prozi pokreće svojevrsni *haosmos* u kojem nema unapred postavljene veličine ili vrednosti, ili, preciznije, nema ni veličina ni vrednosti koje se ne bi mogle, ili smele, dovesti u pitanje. "Na grobnom mestu / raširen pamučni stolnjak / i na njemu razbacane / kafe, čokolade, grickalice / bila je to odbojna gomila / hrane koja leži na nekome / ko više ne može da jede." To, da gomila hrane leži na nekome ko više ne može da jede, to je jezička igra kao ključ i šifra za čitanje ove knjižice u kojoj, na 130 stranica, ima mnogo više beline nego teksta.

IVAN MILENKOVĆ

Šta je Batler videla

Adriana Zaharijević:

Život tela, politička filozofija Džudit Batler

Akadska knjiga, Novi Sad, 2020

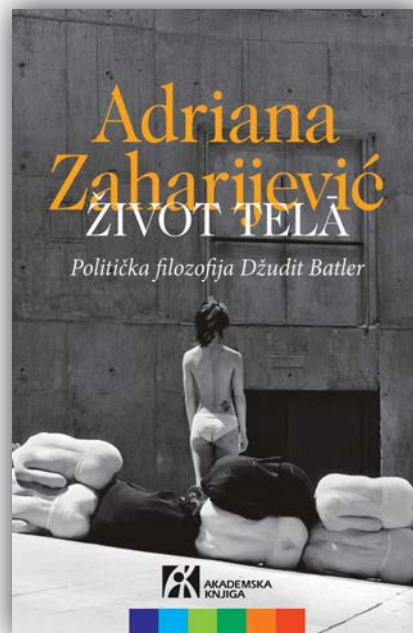
“**N**ajvažnije... što možemo znati o čoveku jeste šta je to što uzima (zdravo) za gotovo, a najosnovnije i najznačajnije činjenice o jednom društvu jesu one koje se ne dovode u pitanje i koje se uzimaju kao zavešane rešene.” Rečenica kojom Luis Rajt počinje predgovor čuvenom Majnhajnovom delu “Ideologija i utopija” savršeno bi pristajala i da je bila namenjena knjizi Adriane Zaharijević.

Delo pred nama dobitnik je Nagrade “Anđelka Milić” za najbolji naučni rad u oblasti društvenih nauka koji je objavljen u 2020. godini, a našlo se i u najužem izboru (najbolja tri dela) Nagrade “Nikola Milošević”, što već dovoljno govori u prilog njegovim kvalitetima, o tome da je reč o idejno jasnoj, sistematično vođenoj i dobro argumentovanoj studiji. Međutim, ovaj odvažni poduhvat tumačenja celokupnog rada jedne od najeminentnijih autorki današnjice – Džudit Batler, koji je prvi takav rad u regionu, više je od rečenog. Pored toga što se Adriana Zaharijević ovom temom bavi godinama, te u svojoj knjizi odgovara na sve ono što smo hteli da znamo o filozofiji Džudit Batler, a nismo imali gde ili koga da pitamo, *Život tela* nipošto nije prazan apstraktni prikaz, već krajnje angažovana i provokativna misao, pisana živim jezikom, koja čitaocima i čitateljke neće ostaviti ravnodušnim.

Džudit Batler je feministkinja koja se bavi pitanjem roda i nesumnjivo je da će knjiga već time izazvati interesovanje kod svih kojima je ta tema bliska. Ali pitanja koja Adriana Zaharijević u diskusiji sa Džudit Batler postavlja, uvući će, i to u veoma prisan odnos, i one čitaocima koji do sada nikakve veze nisu imali sa temama koje se obrađuju i pokreću. Tačnije, budete li sebi iskreno postavljali pitanja koja se javljaju na stranicama ove knjige, upustićete se u nimalo naiv-

nu avanturu, tokom koje vam zasigurno neće biti dosadno.

Šta je stvarnost? Šta je naša stvarnost i kako se ona ispostavlja za nas? Ko je oblikuje? Kako činjenje (a i mišljenje) oblikuje stvarnost? Šta znači biti muškarac, šta znači biti žena, šta znači ma koja društvena uloga i kako nas ona određuje? Zašto su neki životi življiviji od drugih? To je tek nekoliko pitanja koja zatičemo na stranicama ove knjige. Razvijajući mrežu pojmova što ih postavlja i nudi Džudit Batler, a koje prepoznaje kao najvažnije za svoj narativ, Adriana Zaharijević razmatra vezu ontologije i politike, produbljuje pojmove performativnosti i prekarnosti, locira mesto tela u odnosima moći i analizira moć delovanja, objašnjava šta je to življiv život (nasuprot životu koji jedva da je vredan življenja), te se usredsređuje na pojam nenasilja. Na taj način Adriana Zaharijević razvija savremenu kritiku brojnih politika i pravaca mišljenja koji, premda tako ne izgledaju, počinjavu na postavkama i stavovima koji se “ne dovode u pitanje”. Istovremeno, autorka vrlo uspešno brani Džudit Batler od brojnih kritika koje su se s godinama gomilale, počev od primedbe da su njeni tekstovi nerazumljivi, do toga da apstrahovanjem problema, odnosno suvišnim “filozofiranjem”, tupi delatnu oštricu aktivizma i mogućnosti jasnog političkog delanja. Odgovori koji nam delo Adriane Zaharijević nudi krajnje su upečatljivi, ali važno je naglasiti da navedene kritike mahom dolaze iz same liberalne feminističke struje i, stoga, upravo se u reakcijama na tu vrstu zamerki ogleda hvala vredna smelost naše autorka: knjiga *Život tela* ne pokušava da se prikloni ma kojoj struji mišljenja, niti unapred pretenduje na “izabranu publiku”. Takav gest od velike je važnosti i sa spisateljske i sa naučne strane, i treba ga ceniti jer on pred-

stavlja odbranu filozofije od nefilozofskih natruha i, istovremeno, borbu protiv svake lenjosti mišljenja.

Jedan od karakterističnih motiva mogao bi se sažeti na sledeći način. Mi se konstituišemo kroz društvenost, naša tela jesu uvek u nekim odnosima moći, koji ih oblikuju, ali to ne znači da te odnose moći treba da prihvatimo takve kakvi oni jesu, pa da se unutar njih borimo za poziciju. Ministarku na njen sopstveni zahtev možemo nazivati ministrom, ali time se problem ne rešava, već se samo produbljuje. Potrebno je biti svestan drugačijih mogućnosti da bi za njih uopšte mogao da se izboriš, a to znači da moramo početi od sopstvenog razumevanja stvarnosti – mi nismo izvan problema, već smo duboko u njemu i govorimo iz njega. Ukoliko se problemi svedu na administraciju i zakone ili zahteve za pozicijama moći, ostajemo slepi u pokušaju da prepoznamo njihovu strukturnu uslovljenost.

Spajajući teoriju sa problemima s kojima se susrećemo u svakodnevnom životu i delovanju, knjiga Adriane Zaharijević gotovo nas emancipatorski vodi ka neprekidnom osveštavanju problema, istovremeno utemeljujući put jednom kritičkom i konstruktivnom društvenom angažovanju.

ALEKSANDAR OSTOJIĆ

SUPERMOĆI SUP

Nijedna vlada nije uživala toliku podršku u italijanskom parlamentu koliko je dobila vlada Marija Dragija (na slici) koja bi zemlju uz ogromnu finansijsku pomoć iz EU trebalo da izvede iz duboke krize. "Super Mariju" će za to biti potrebne sve supermoći koje mu se pripisuju

Za "Vreme" iz Rima

Prvi slučaj zaraze kovidom 19 zabeležen je 21. februara 2020. u bolnici u Kodonju blizu Milana. Godinu dana kasnije, Italija odaje počast blizu 100.000 žrtava pandemije i nada se da se ovom košmaru konačno vidi kraj.

Upravo je okvir pandemije ključ za razumevanje nove promene vlade u Rimu koja je bivšeg predsednika Evropske centralne banke Marija Dragija dovela na njeno čelo. Italijanske političke krize često su opskurne, a njihova rešenja ponekad se čine još opskurnijim, kako za italijanske građane tako i za strane posmatrača. Kriza koja je proizvela treću vladu u tri godine na početku je izgledala kao svađa između bivšeg premijera Matea Rencija i šefa vlade Đuzepea Kontija. Sredinom januara bilo je jasno da se nešto sprema: Mario Dragi, "Super Mario", merkaio je kako da se ubaci u italijansku politiku još otkako je napustio stolicu ECB-a pre nekoliko meseci.

SVI ZA JEDNOG

Posle nekoliko dana političkih previranja i pritiska iz Rima i Brisela, Dragi je prihvatio da formira novu vladu i zatražio glasanje o poverenju u parlamentu. Pobe-

dio je velikom većinom: jedina stranka koja je glasala protiv bila je krajnje desna Frateli d'Italia (Braća Italije, SDI).

Nova vlada je čudan politički mozaik: tu su ministri iz desničarske Lige koju predvodi Matteo Salvini, iz Demokratske stranke levog centra, pa iz Berlusconijske Forca Italia i levičarske LeU, sve do Pokreta 5 zvezda koji i dalje ima najveću poslaničku grupu. Ukratko: sve stranke koje su se u poslednje tri godine nemilosrdno borile jedna protiv druge, sada su zajedno podržale Dragija. Čak je i Salvini odjednom nekim čudesnim obrtom odustao od svih prethodnih kritika Evropske unije i evra, jedino je ostao pri podršci Bregzitu (i "Italegzitu"), Trampu i brazilskom predsedniku Bolsonaro, Orbanu i Putinu.

Kako je to moguće? Italijani zbijaju šale na račun supermoći Marija Dragija, čije čuveno "šta god da treba" postaje popularno poput čarolije. Šalu na stranu, uticaj virusa korona na Italiju je ključ za razumevanje onoga što se trenutno događa između Alpa i Sicilije.

NEMA MAGIJE, SAMO KEŠ

Nakon što je bila prva zemlja EU teško pogođena pandemijom, Italija je uspela

da obezbedi najveći deo sredstava iz fonda Evropske komisije za naredne godine. Takozvani Fond za oporavak koji stiže u Rim iznosi 209 milijardi evra: 81,4 milijarde su pokloni, 127,6 su zajmovi sa veoma povoljnim kamatnim stopama ispod tržišne vrednosti. Ovaj priliv novca biće usmeravan od 2021. do 2023. godine, ali će se koristiti za finansiranje sveobuhvatnog plana koji treba da sledi smernice Evropske komisije. Suštinski, Italija ima drugu najbolju šansu u novijoj istoriji: prva je bila Maršalov plan nakon Drugog svetskog rata – da sa neverovatnom količinom dodatnog novca pokuša da izleči neke od svojih hroničnih bolesti. To je dovoljno novca da zalepi najveću i najčudniju većinu ikad viđenu u italijanskom parlamentu. Nema tu nikakve magije, samo keš.

Dragi ima potrebno iskustvo i za njega je i pitanje ličnog prestiža da izradi sveobuhvatan plan za izlazak iz krize, ali je pitanje da li će moći da ga realizuje. Pokušavajući da dâ ton narednim mesecima, "Super Mario" je imenovao nestranačke ličnosti na neka od ključnih mesta. Naravno, teški posao imaće Roberto Čingolani i Vittorio Čolao. Čingolani je šef novostvo-

ER MARIJA

renog ministarstva za ekološku tranziciju, proširenog ministarstva za zaštitu životne sredine čija će uloga biti koordinacija i nadgledanje svih projekata u italijanskoj verziji zelene ekonomije. On je fizičar i bivši predsednik Italijanskog tehnološkog instituta i šef inovativnog Tima Leonardo, jednog od najvažnijih italijanskih državnih odbrambenih i vazdušnih postrojenja. Njegov kolega Čolao dolazi iz visoko profilisane IT kompanije: deset godina, od 2008. do 2018, bio je izvršni direktor italijanske podružnice Vodafona.

SVE DUŽI I TOPLIJI DANI

Iako će fokus nove vlade verovatno biti na budućnosti zemlje, prva hitna situacija koja se mora rešiti je naravno ona koju je prouzrokovao kovid 19. Masovna vakcinacija ne ide dovoljno brzo. Nedostatak vakcina, loše upravljanje i dezorganizacija lokalnih regionalnih vlasti i nepoverenje javnog mnjenja usporavaju vakcinaciju. Nova vlada radi na izradi plana za ubrzavanje vakcinacije, koristeći i porodične lekare i velike javne prostore poput kasarni, sportskih centara, pa čak i tržne centre. Cilj je da se za nekoliko nedelja vakciniše pola miliona ljudi dnevno, ne bi li se do leta vakcinisala većina stanovništva. Sa do sada ukupno vakcinisanih oko tri miliona ljudi, to je ambiciozan cilj.

U govorima pred glasanje o poverenju njegovoj vladi, Mario Dragi je naglasio njene prioritete: sveobuhvatnu reformu fiskalnog sistema; negovanje zelene transformacije ekonomije; zalaganje za smanjenje rodne neravnopravnosti u društvu i ekonomiji; podrška tehnološkoj transformaciji italijanske ekonomije i suzbijanje ekonomskih i socijalnih posledica pandemije.

Dugačka je lista problema sa kojima se italijanske vlade najmanje poslednjih dvadesetak godina nisu hvatale u koštac. Ipak, čini se da neka vrsta optimizma počinje da provejava iz rimskih palata u šire društvo. Prema nedavnoj anketi, 60 odsto Italijana veruje Dragiju, čiji trezven život i stil komunikacije

rashlađuju uzavrelu političku raspravu poslednjih nekoliko godina. On ima mnogo političkog prostora za manevrisanje. Izbori su zakazani za 2023. godinu – osim ako ponovo ne dođe do nekog naglog obrta – što je dovoljno vremena da se iskoristi veći deo novca EU i zemlja vrati na pravi put nakon strmoglavog pada BDP-a uzrokovanog pandemijom.

Dragi bi mogao da ostavi dubok trag u postojećem političkom sistemu. U naredna četiri meseca biće dodeljen ogroman broj visokih javnih funkcija. Između ostalih, nova vlada će morati da imenuje šefove nacionalne naftne kompanije ENI i nacionalne kompanije za električnu energiju Enel. Pre toga moraće biti imenovani novi šefovi unutrašnjih i spoljnih obaveštajnih agencija, zajedno sa direktorom obaveštajnog koordinacionog tela. Pride, početkom 2022. godine Parlament će morati da izabere novog predsednika Republike, nakon što šefu države Serđu Matareli istekne mandat.

“Otkad Dragi vodi vladu, dani postaju sve duži i topliji”, kaže jedna od najpopularnijih šala. Ona izražava nadu da će se, nakon protekle strašne godine, stvari ubrzo promeniti nabolje. Ipak, verovatno se ništa spektakularno neće pomeriti do Uskrsa, koji bi sa pokretanjem prave masovne vakcinacije mogao da bude prekretnica.

POSLEDNJE UTOČIŠTE ESTABLISHMENTA

Pa da li su onda svi srećniji ili makar ne previše tužni? Ne baš. Teško je u mejnstrim medijima pronaći osnovanu kritiku nedavne krize i još manje opcije koju predstavlja Dragi. Moramo se, dakle, okrenuti na neku drugu stranu tražeći neku radikalniju perspektivu.

Istraživač sa Univerziteta Oksford Đaiko Gabuti na stranicama radikalno levičarskog časopisa “Jacobin Italia” piše da je Dragi nova, možda poslednja dostupna opcija, koja omogućava da italijanske elite zadrže svoj položaj u zemlji. U istom časopisu kolumnista Lorenzo Zamponi podseća čitaocima da “tehničke vlade” nisu

novost u novijoj italijanskoj istoriji: 2011. godine pozvan je još jedan bankar, Mario Monti, da predvodi vladu koja je morala da primeni politiku štednje kako bi umirila evropske institucije i međunarodna finansijska tržišta na vrhuncu krize suverenih dugova koja je označila kraj Berlusconijske vlade. Stoga, piše Zamponi, “izgleda da niko zaista nije želeo ovu vladu, ali se niko ne usuđuje da je ospori, i može se zaključiti da se sve stranke slažu da je bolje izbegavati preuzimanje direktne odgovornosti u tako teškoj situaciji”. Mario Dragi bi tako mogao biti krajnje utočište, ne za samu zemlju, već za politički establišment koji se u nestabilnom okruženju pogođenom pandemijom sve teže nosi sa složenim društvom, sa izazovima poput klimatskih promena koje se naziru pred nama.

BEZ PRESEDANA

Ipak, neka politička čuda su se već dogodila. Iako nespremne, italijanske političke stranke bile su primorane da pronađu način, bez presedana, da sarađuju. Za razliku od drugih “tehničara” koji su u prošlosti zakoračili na scenu kako bi Italiju izvukli iz duboke političke krize, Dragi je bio dovoljno pametan da u svoje rukovodstvo upiše mnoge predstavnike mnogih partija, držeći pritom čvrsto kormilo vlade u svojim rukama. Poruka jasno glasi da je odgovornost podeljena. To podrazumeva, naravno, i zajedničku odgovornost za neuspehe, ukoliko eksperiment propadne. Ali i zajedničku slavu ako bi Italija, promene radi, sve pozitivno iznenadila.

Uskoro će doći do presudnih testova: pomenuta kampanja vakcinacije, naravno, ali i još više plan za oporavak koji treba da bude dostavljen vlastima EU u narednih nekoliko meseci, kako bi se dobio prvi deo odobrenih sredstava. A u aprilu ili maju, ako to dozvoli virus korona, lokalni izbori u nekim važnim gradovima (između ostalog i u Rimu) meriće u glasačkim kutijama kako Italijani osećaju kurs kojim ih je poveo Dragi. Prekid vatre između glavnih stranaka tada će biti gotov i primoraće Dragija da koristi sve supermoći koje mu budu bile na raspolaganju da ih smiri. ¶

ENZO MANGINI

Sa engleskog preveo Andrej Ivanji

Polarni ekspres u Teksasu

Dok su se milioni Teksašana smrzavali zbog nestanka struje, oživljena su osporavanja efikasnosti zelene energije mada je tradicionalno snabdevanje električnom energijom ispadalo u većoj meri. To je bila samo jedna sekvenca američke energetske kontroverze u vreme kada je novi predsednik Džo Bajden "vratio" SAD u Pariski klimatski sporazum, iz koga ih je njegov prethodnik "izveo"

Sredovečna Eteneš Merš i sedmogodišnja devojčica Rakeb Šelemu umrle su od trovanja ugljenmonoksidom kada su u automobilu sa uključenim motorom u kućnoj garaži u ulici La Roše u Hjustonu pokušavale da se zagreju i da napune baterije svojih telefona.

U Hjustonu su muškarac i žena, oboje sedamdesetogodišnjaci, stradali u požaru u svojoj kući. Vatra nije mogla da bude ugašena pošto nije bilo vode zbog smrznutih hidrofora. Broj smrtnih slučajeva zbog hladnoće samo na području Hjustona popeo se na 30.

Te ljudske drame govore o energetskom kolapsu koji je "Polarni ekspres" izazvao kada je sredinom februara prohujao čak tamo južno do Hjustona i gotovo četiri miliona ljudi zbog hladnoće ostalo bez električne energije u Teksasu, koga

zbog naftne industrije nazivaju "Saudijskom Arabijom SAD". Pucale su cevi za dovod vode. Nije bilo grejanja. Pojedini gradovi u Teksasu upozoravali su da bi, ako se situacija pogorša, moglo prestati napajanje bolnica i vatrogasnih službi. Izvršna direktorka "Ostin enerđžija" Džeki Sardžent opominjala je da bi se u slučaju raspada sistema oporavak mogao odužiti nedeljama ili čak mesecima.

ZELENA KONTROVERZA

U vreme kada je novi predsednik Džo Bajden "vratio" SAD u Pariski klimatski sporazum, iz koga ih je njegov prethodnik "izveo", "Polarni ekspres" je u Teksasu raspirio stare rasprave. Guverner Teksasa Greg Abot se na TV Foks žalio: "Ovo pokazuje kako bi Zeleni novi dil bio smrtonosan za Sjedinjene Američke Države. Naš

vetar i naša solarna energija su se isključili, a zajedno su činili više od 10 posto naše električne mreže, što je Teksas doveo u situaciju da mu nedostaje energije".

Posle informacija da je isključena gotovo polovina vetrogeneratora u Teksasu, kongresmen Dan Kranšav je tvitovao: "To se dešava kada primorate električnu mrežu da zavisi od nepostojanog vetra kao izvora energije". Jedan političar je elektrane na vetar čije su se elise zaledile nazvao "podlim i beskorisnim spomenicima predsedniku Obami".

VETAR I GAS

Pokazalo se, međutim, da su zbog problema sa obnovljivim izvorima energije električne mreže u Teksasu izgubile 16 gigavata kapaciteta, a da su problemi sa tradicionalnim izvorima – gas, ugalj

Solar Texas

“Volstrit džornal” je prošle godine pisao da je Teksas bio na prvom mestu u SAD po kapacitetu generatora pokretanih energijom vetra i da je bio na putu da dobije drugi po veličini solarni foto-naponski kapacitet u zemlji nakon Kalifornije, pa je ukazivao na paradoks da će “Tramp biti predsednik za čijeg je mandata instalirano najviše solarnih sistema iako očigledno to nije bilo ono za čim je žudeo”.

I naftne kompanije su počele da prihvataju solarnu energiju uprkos tome što ona predstavlja pretnju za njihovu prodaju gasa. “Ekson mobajl” je najavljivao da namerava da 70 procenata vlastitih potreba za električnom energijom u Teksasu obezbedi iz izvora obnovljive energije putem dvanaestogodišnjih ugovora sa danskim “Orstedom”. “Oksidental petroleum”, najveći proizvođač nafte u Permskom basenu u Teksasu, sagradio je sopstvenu manju solarnu “farmu”, čija će energija pumpati ugljendioksid pod zemlju da bi se iscedila nafta.

SVE JE ZALEĐENO: Arktik na jugu Sjedinjenih Država

Fotografije: AP Photo

i nuklearna energija – doveli do gubitka od 30 gigavata.

Elektreane na gas, koje su u januaru proizvodile 35 odsto energije su, pošto ne drže rezerve, ispadale su zato što su se zaledile pumpe koje šalju gas do njih, a i u bušotinama škriļjaca došlo je do zamrzavanja, pišu “Njujork tajms” i “USA tudej”.

U nuklearnoj elektrani na jugu Teksasa jedan od reaktora je isključen zato što sistem za merenje pritiska vode za hlađenje reaktora zbog mraza nije bio u funkciji, što je lokalnoj mreži oduzelo kapacitet od 1,35 gigavata. Radi uštede električne energije, zatvorena je rafinerija nafte u Port Arturu.

TEKSAŠKI SEPARATIZAM

Krizu je pojačavalo i to što su električne mreže u Teksasu potpuno izolovane od ostatka SAD, zbog čega ova država nije mogla da pozove susedne države u pomoć.

Kako piše “Teksas tribjun” iz Ostina, odvajanje teksaške mreže od ostatka zemlje vodi poreklo od malih elektrana koje su u decenijama nakon što je Tomas

Edison 1882. uključio prvu elektranu u zemlji na Menhetnu, nicali širom Teksasa donoseći električnu svetlost u gradove. Kasnije, naročito tokom Prvog svetskog rata, počele su da se povezuju.

Te veze i prateća prenosna mreža dodatno su se proširile tokom Drugog svetskog rata kada se nekoliko preduzeća udružilo da bi formiralo međusobno povezani sistem, što im je omogućilo da se povežu sa velikim branama duž reka Teksasa. Samopouzdanje je bilo veliko zato što Teksas ima značajne sopstvene resurse uglja, prirodnog gasa i nafte za pogon elektrana.

Predsednik Franklin D. Ruzvelt je 1935. godine potpisao Federalni zakon o električnoj energiji, koji je zadužio Saveznu komisiju za energiju da nadgleda međudržavnu prodaju električne energije. U “Državi usamljene zvezde”, nazvane tako po jednoj zvezdi na zastavi Teksasa, prioritet je, međutim, bio da ostane izvan dometa federalnih regulatora. “Sloboda od federalnih propisa bila je negovani cilj – tim više što Teksas nije imao regulativu sve do 1970-ih”, piše Ričard Kudahi u članku

iz 1995. godine “Druga bitka za Alamo: ponoćna veza”.

(NE)MOĆ REGULATORA

Deo krivice mediji prebacuju na ERCOT – Teksasški savet za električnu pouzdanost koji upravlja protokom energije do potrošača, a čija su ovlašćenja donekle ograničena. Godine 2011, nakon što je zamrzavanje prouzrokovalo prekide u radu, ta agencija je u jednom izveštaju na 357 stranica preporučila mere za predupređenje drastičnijih poremećaja u snabdevanju u slučaju vremenskih nepogoda. O tome piše list “Hjuston kronikl” postavljajući pitanje zašto proizvođači energije i regulatori nisu učinili više kako bi se pripremili za slične ledene šokove, koji nisu izuzetak u Teksasu, u kome se održava sećanje na 12. februar 1899. kada je najniža temperatura od 23 stepena ispod nule zabeležena u mestu Tulia u okrugu Svišer, na jugu severnog, naftom bogatog regiona Panhandl. “Polarni ekspres” je u SAD prohujao 1977, 1982, 1985. i 1989, a slična studen je bila i u januaru 2014. godine.

Takva meteorološka pojava je opisana još 1853: polarni ciklon, postojano područje velikog pritiska prečnika od oko 1000 kilometara, koji se negde na granici troposfere i stratosfere oko Severnog pola vrti u smeru suprotnom od kretanja kazaljke na satu, povremeno se destabilizuje i preko američke Velike ravnice pošalje jake struje ekstremno hladnog vazduha ka jugu Sjedinjenih Država.

Majkl Veber sa Univerziteta Teksas u Ostinu predlaže kombinaciju nadogradnji i proširenja na nacionalnom nivou (oko 10 odsto toga u Teksasu) radi adaptacija instalacija i infrastrukture na uslove ekstremne zime ili drugih nepogoda. Te adaptacije bi koštale milijarde dolara i na njima bi se radilo decenijama. Očito je preovladavalo mišljenje kako je to skuplje od šteta koje u južnim državama nanose povremeni udari "snežnog Armagedona". Bar do sada.

Kako piše magazin "Tajm", guverner Teksasa Greg Abot je, nakon što je zamrzavanje ostavilo bez struje milione Tekasaša, zatražio od državnog zakonodavstva da naloži adaptiranje generatora za rad u zimskim uslovima. Zatražio je da se obezbedi finansiranje potrebno za osiguravanje tog prilagođavanja i modernizacije.

PLAN LEONIDA KANTOROVIČA

"ERCOT-tržištu je suđeno da propadne", ocenio je energetičar sa Univerziteta u Hjustonu Ed Hirs, koji je sa profesorom na Univerzitetu Jejl Plomom Mekevojem još 2013. godine u magazinu "Hjuston kronikl" pod naslovom "Teksas pati od sistema za distribuciju električne energije u sovjetskom stilu" predviđao da će taj sistem propasti baš kao i sovjetska ekonomija.

U sovjetskoj ekonomiji primenjivan je, naime, masivan matematički model koji je kontrolisao raspodelu resursa širom države. Leonid Vitalijevič Kantorovič dobio je Nobelovu nagradu za doprinos razvoju tog modela, tehnike nazvane "linearno programiranje", koja je korišćena za efikasno alociranje resursa u centralno planiranoj ekonomiji. Kada je bio suočen sa neuspehom žetve u Sovjetskom Savezu 1975. godine i posledičnom nestašicom hleba, Kantorovič je protestovao rekavši da je on fizičar, a ne ekonomski prognozer. Kantorovičev nobelovski sagovornik sa

Jejla profesor Tjaling Kupmans primetio je da taj model deluje samo ako se može kontrolisati i vreme.

STO DOBAVLJAČA

Prema Hirsovom mišljenju, SAD sada imaju svoj Kantorovičev model u ERCOT-u, koji je potrošio stotine miliona za izgradnju kompjuterizovanog programskog modela za optimizaciju protoka električne energije izjednačavanjem proizvodnje i troškova prenosa, a služi za raspodelu električne energije širom Teksasa po cenama kojima upravlja i ograničava ih ERCOT. Model određuje izjednačene "troškove u senci" koje distributeri mogu imati pri kupovini energije od raspršenih, nezavisnih proizvodnih pogona. Više od 100 dobavljača električne energije preuzima velike rizike kako bi privukli nove kupce, nudeći neverovatno niske cene i omogućavajući neograničenu upotrebu energije vikendom. "U Teksasu je svaki generator zapravo usmeren ka pružanju usluga u julu i avgustu i septembru kada postane zaista vrućina", objašnjava Hirs. "A tokom većeg dela godine nisu svi ti generatori neophodni, pa krajem septembra operateri pritiskaju dugme i odlaze kući. Kompanije koje proizvode energiju su jedino podsticane da dovede što jeftiniju energiju na tržište. Sistem je postavljen tako da se proizvođačima plaća samo za isporučenu energiju, a ne zato što imaju kapacitet spreman za vanredne situacije".

NEKAD 50, A NEKAD 9000 DOLARA

Kad u vanrednoj situaciji kapaciteti ispadnu iz sistema, a poraste potražnja za strujom – plaća potrošač. Prema poda-

cima ERCOT-a, pre nego što je Teksas pogodilo loše vreme, električna energija u veleprodaji koštala je manje od 50 dolara po megavat-satu. Međutim, u "crni ponedeljak" državni regulator Javna komisija za komunalne usluge u Teksasu naredila je da se podignu cene na više od vrtoglavih 9000 američkih dolara po megavat-satu, pozivajući se na "uslove nestašice na tržištu". Magazin "Tajm" piše kako su, nakon što su izdržali tešku nedelju arktičkih oluja, gladi i hladnoće, nekoliko Tekasaša koji su imali sreće da imaju struju dobili – ogromne račune za struju. Statovniku Hjustona Davidu Astreinu (36), direktoru ljudskih resursa u proizvodnoj kompaniji, za struju potrošenu za 20 dana u februaru u trosobnoj kući sa zasebnom garažom naplaćeno je 2738,66 dolara – u odnosu na 129,85 dolara za ceo januar. Neki listovi su javljali i o računima od 17.000 dolara.

U nedavnom pismu Severnoameričke korporacije za električnu pouzdanost ERCOT-u upozorava se da projektovani proizvodni kapaciteti u bliskoj budućnosti neće biti dovoljni da zadovolje rast potražnje i ukazuje na verovatnoću znatnih prekida u proizvodnji i isporuci električne energije. Uz to, mnogi kreatori politike promovisu električne automobile i grejanje na struju kao način suzbijanja emisije stakleničkih gasova. "Njujork tajms" piše kako se širom SAD komunalni i mrežni operatori suočavaju sa sličnim pitanjima jer klimatske promene prete da pojačaju toplotne talase, ekstremne vremenske prilike, poplave, nestašice vode i druge nesreće, što bi moglo stvoriti nove rizike za nacionalne elektroenergetske sisteme. Prilagođavanje tim rizicima moglo bi imati visoku cenu. Jedna nedavna studija je pokazala da će na jugoistoku SAD do 2050. možda biti potrebno 35 procenata više električnih kapaciteta samo da bi se rešio opasnosti od klimatskih promena. "Njujork tajms" piše i da mnogi klimatolozi ukazuju kako globalno zagrevanje dovodi do češćih ekstremnih klimatskih poremećaja. A kako veći deo nacionalne ekonomije zavisi od pouzdanih tokova električne energije, troškovi nestanka struje biće sve veći.

MILAN MILOŠEVIĆ

Kina: Svetska ekonomska
sila broj jedan

Američki san i kineska java

**CIA je potvrdila da su
Kinezi ostvarili staru,
nekada utopijsku, ali
uvek revolucionarnu
Mao Cedungovu parolu
"stići i prestići Ameriku":
Kina je postala prva
ekonomska sila sveta**

Nacionalni dohodak Kine 2020. godine je iznosio 24,2 hiljade milijardi dolara, a američki 20,8 hiljada milijardi. Na isti način kinesku ekonomsku snagu tretiraju Svetska banka i Međunarodni monetarni fond.

Reč je o poređenju nacionalnog dohotka na osnovu PPP-a (pariteta kupovne moći), za koji mnogi ekonomisti smatraju da ekonomsku stvarnost odražava realnije nego poređenja nominalnog bruto nacionalnog dohotka (BDP). Prema ovom drugom, "klasičnom" poređenju, Kina je još uvek na drugom mestu iza SAD (15,4 hiljade milijardi prema 20,8 hiljada milijardi dolara). Kineski lideri koriste ovaj drugi metod i ne žure

se da sednu u prvi red, znajući da sve projekcije govore u prilog tome da će 2028. godine Kina i po apsolutnim pokazateljima izbiti na prvo mesto. Čak sedam godina pre nego što je to bilo predviđeno.

SAMO 42 GODINE

Za kineske lidere veličina nacionalnog bogatstva je glavni kriterijum ekonomske i tehnološke snage. Nezaustavljiv ekonomski rast Kine je za svaku američku administraciju veliki izazov. SAD su navikle da vode svet prema svojim pravilima. Sada se pojavila sila koja na to ne pristaje. Istina, kao SSSR ranije, tako se i Rusija danas opire američkoj dominaciji u ono-

**ODBROJAVANJE JE
ZAVRŠENO: Kineska raketa
spremna za let na Mesec**

Foto: AP Photo

me što smatra svojim političkim zaleđem, zahvaljujući pre svega svojoj nuklearnoj i konvencionalnoj vojnoj snazi. Ali, Kina ima nešto što Moskva nema – ekonomsku silu i "meku moć" globalnih razmera.

U maratonskoj trci, koja traje već 42 godine, od početka Dengovih reformi, Kina je uspela da postane najveća ekonomija na svetu. U gotovo svim privrednim granama zauzima prvo mesto, postala je vodeći trgovinski partner svim razvijenim zemljama. Pretekla je Ameriku u broju prijavljenih tehnoloških патената, najbrže razvija informativne tehnologije, uključujući i kvantne, lider je u razvoju veštačke inteligencije, razvija svoj nezavisni svemirski program.

Čak i u doba korone, Kina je za razliku od drugih zemalja ostvarila ekonomski napredak i najavila tri ili četiri puta brži tempo razvoja od svog najvećeg konkurenta SAD. Pretekla je SAD i u privlačenju stranih investicija. Prema podacima Ujedinjenih nacija, strane investicije su u Americi pale za gotovo pedeset odsto i iznosile su 134 milijarde dolara, dok su u Kini povećane za 4 odsto, na 163 milijarde dolara. Kinesko tržište je i dalje privlačno i stabilno.

U prvoj ili možda drugoj ekonomiji sveta – to više i nije najvažnije – godišnji dohodak po glavi stanovnika je tek nešto veći od 10.000 dolara, prema 69.000 u Sjedinjenim Državama. Glavni razlog za to je što na ličnu potrošnju u Kini odlazi 39 odsto bruto nacionalnog dohotka, a u SAD 69 odsto. Tu leži šansa da Kina radikalno poveća domaću potrošnju, što je jedan od rezervnih pokretača bržeg razvoja u narednim godinama. U situaciji kada se neka strana tržišta za Kinu zatvara, to može biti od posebnog značaja.

VELIKI TEHNOLOŠKI RAT

Pre pet godina u Šangaju je na simboličan način najavljeno kinesko učešće u trci za primat u veštačkoj inteligenciji. Tada je AlfaGo, algoritam koji je kreirao Gugl, pobedio svetskog prvaka u tradicionalnoj kineskoj strateškoj igri Go, i to sa 3:0. Možda je to bila koincidencija, ali tri meseca kasnije centralna vlada u Pekingu donela je odluku o strateškom razvoju veštačke inteligencije. Milijarde dolara investirane su u istraživački rad i kompanije koje se bave digitalnom tehnologijom.

To je urodilo plodom: Kina je ubrzo postala lider u veštačkoj inteligenciji i tehnologijama superbrzog prenosa podataka. Nastupilo je doba 5G komunikacija, do sada neviđene brzine, u kojima Kina ima prednost.

Lenjin je početkom Oktobarske revolucije 1917. rekao da se vlast valja ulicama i da je samo pitanje ko će je pokupiti. Danas se informacije valjaju internetom, a Kina je najspособnija da ih pokupi i iskoristi. Jer, kao što je nekada bila teza da ko vlada naftom vlada svetom, danas se može reći da ko vlada informacijama vlada svetom.

Kina je prvi put prestigla Ameriku po broju međunarodno prijavljenih patenata. Okončana je četrdesetogodišnja epoha američkog tehnološkog liderstva u svetu. U devet od deset oblasti, uključujući veštačku inteligenciju, dronove i čipove – Kina zauzima prvo mesto, a njena kompanija Huawei je već treću godinu zaredom svetski lider u razvoju visokih tehnologija. Huawei je samo u 5G tehnologiju 2020. godine uložio 18,6 milijardi dolara. Zato su napadi na ovu kompaniju i sankcije protiv nje toliko oštre: cilj je da se oteža i uspo-

ri njen dalji napredak, ali to je praktično nemoguće.

U Kini danas milijardu ljudi koristi internet. Prednost upotrebe 5G tehnologije postala je potpuno očigledna za vreme pandemije korona virusa. Globalna komunikaciona infrastruktura bila je neuporedivo brža i efikasnija jer su, zahvaljujući veštačkoj inteligenciji, računari komunicirali ne samo sa ljudima već i međusobno. Uz niz drugih mera to je doprinelo da Kina bude najuspešnija država u borbi sa nevidljivim neprijateljem.

"AMERIKA SE VRAĆA"

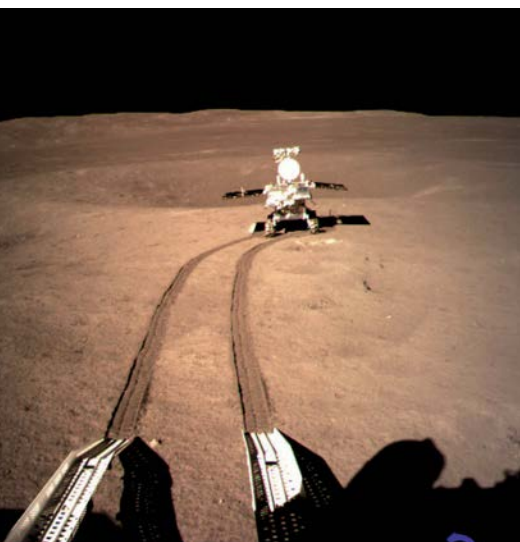
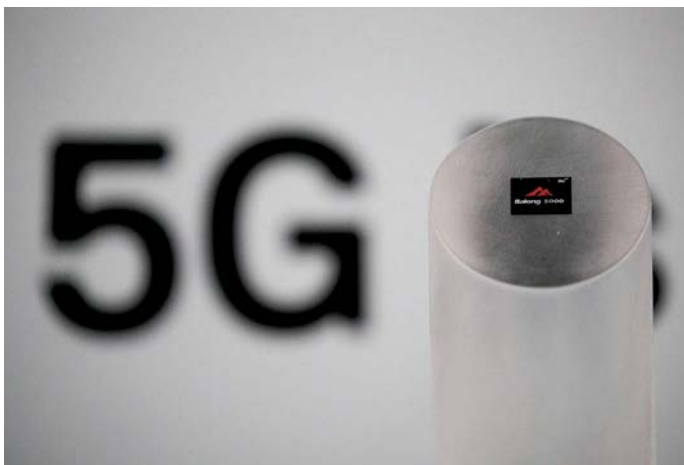
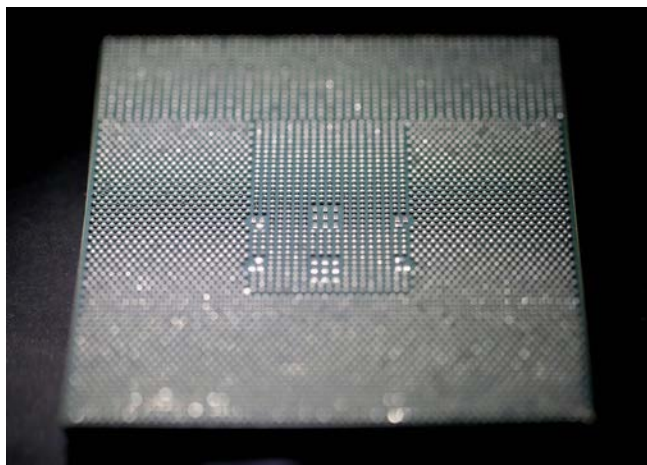
Amerika ne menja svoju stratešku poziciju prema Kini, koju i dalje smatra svojim glavnim konkurentom, ako ne i neprijateljem. Ali, umesto agresivne i prevrtljive Trampove politike, nova administracija vodi umereniju politiku, bar na verbalnom planu. To ipak neće biti politika iz vremena Obame, kada je Bajden bio potpredsednik. Kina je danas neuporedivo snažnija i sa mnogo većim samopouzdanjem nego 2009. godine. Bajden

je još ranije najavio čvršće veze sa zapadnoevropskim državama i stvaranje neke vrste "antikineskog bloka". Tokom prošlonedeljnog sastanka G7 zemalja, američki pokušaj da se to realizuje završio se polovičnim (ne)uspehom.

Evropa se takođe suočava sa izazovima koje je pokrenula Kina u svetskoj privredi. Od toga da li prihvatiti najmoderniju kinesku tehnologiju i izgradnju mreže 5G, do problema kineskih investicija i političkog uticaja na manje članice EU. Za sada je Evropa još uvek podeljena oko toga kako izabrati pravu strategiju prema Kini. A američki pritisak je jak.

Nemačka i Japan su više od drugih protiv američke ideje o antikineskom bloku. Glavni razlog nije ideološke već komercijalne prirode.

Kinesko tržište je najveće za plasman nemačkih automobila, kao što je Kina uopšte najveći trgovinski partner za Nemačku, već četvrtu godinu zaredom. Kina je i za Japan najveći trgovinski partner. Uostalom, Kina je prošle godine potisnula SAD i postala glavni eko-

OLUJA SA ISTOKA: Nezaustavljiv tehnološki, vojni i naučni, razvoj Kine

Fotografije: AP Photo

nomski partner Evropske unije u celini. Bajden je nedavno lansirao novu devizu "Amerika se vraća". Kinezi su to shvatili kao pokušaj da se distancira od "prošlog momka" koji je govorio "Amerika na prvom mestu". Ali, upitali su se u Pekingu, gde se to vraća Amerika? Oni izgleda ne veruju mnogo u reči i ne misle da će ublažavanje retorike i možda ublažavanje sankcija sprečiti nastavak kinesko-američkog sukoba.

Kina je danas najveća trgovinska sila, najveći strani investitor i primalac stranih investicija, prvi svetski proizvođač i glavni zagovornik pravednijeg globalnog upravljanja i zajedničkog razvoja. Njen privredni rast daje najveći doprinos i čini najveći udeo u svetskom ekonomskom razvoju. Kina je dala i najveći doprinos u svetskoj borbi protiv pandemije kovid-19, njen moralni prestiž raste, a s njim i politički. Zato je Kina za američku spoljnu politiku veliki izazov.

Bajdenovo geslo "Amerika se vraća" možda nagoveštava mudriju politiku, ali Kina još sumnja u to. Ako se Bajden

"vratio" pokušavajući da okupi saveznike kako bi usporili razvoj Kine, onda to što se "Amerika vraća" nije nova, već samo izmenjena varijanta politike bivše administracije. Mada, ono što se u Vašingtonu radilo u protekle četiri godine valjda dovoljno jasno pokazuje da su pokušaji međunarodne izolacije Kine unapred osuđeni na neuspeh.

U Pekingu su saopštili da je suštinski uslov za poboljšanje kinesko-američkih odnosa međusobno poštovanje i uvažavanje, dijalog o regulisanju razlika, obnavljanje saradnje. Kako je to ovih dana precizirao kineski ministar inostranih poslova Vang Ji, SAD treba da prestanu sa mešanjem u unutrašnja pitanja Kine kao što su Sinkjang, Hong Kong i Tibet i da prestanu sa podsticanjem nezavisnosti Tajvana. Kina je vojno spremna da brani svoj suverenitet, pa iako se o ratnoj opciji malo govori, u Pekingu se ne zaboravlja da je Amerika poslednjih 30 godina vodila 13 ratova, da je na različite načine intervenisala u više od stotinu država – vojno, ekonomski ili politički.

ČVRST STAV I MEKA MOĆ

Trka za globalni ekonomski primat nije završena, maratonci još trče, iako jedan takmičar ubrzava tempo, a drugi zaostaje sve više. Na red je, međutim, došlo i pitanje kako se u senci ekonomskog i tehnološkog nadmetanja širi meka moć globalnih sila. Tu je Kina u prednosti, što je posebno potvrđeno u vreme pandemije korone.

Kina je suzbila širenje opasnog virusa u svojoj zemlji, svela broj obolelih i preminulih na najmanju meru, za razliku od SAD. U najmnogoljudnijoj zemlji sveta obolelo je 90.000 ljudi, preminulo 4600, dok je u SAD do sada bilo 28 miliona obolelih i 500.000 preminulih.

Kineske zdravstvene ekipe pružale su pomoć mnogim zemljama sveta, a maske

za zaštitu i druga zaštitna oprema donirane su ili prodavane u gotovo svim zemljama sveta. Desetine miliona kineskih vakcina koriste se širom sveta, izuzev u SAD i EU, iako je Kina spremna da ih proizvede onoliko koliko je potrebno.

Kineska meka moć širi se i novim Putevima svile, što je samo lep izraz u kome se krije ideja o alternativnom svetskom poretku zasnovanom na ekonomskoj saradnji i poštovanju suvereniteta svake zemlje. Kina je za tu svrhu spremna da izdvoji fantastična sredstva. Do sada je investirano stotine milijardi dolara za projekte u 68 država koje žele da sarađuju. To je relativno mala suma od onog što će biti investirano u narednim godinama. Već je pripremljeno oko 1000 velikih projekata čija vrednost premašuje hiljadu milijardi dolara.

Si Đinping je saopštio da će Kina u narednih deset godina plasirati tri hiljade milijardi dolara u regionima Puta svile u Aziji, na Srednjem istoku, u Africi i Evropi. Pritom su potrebna samo tri opšta uslova: da projekat doprinosi ekonomskom rastu, da bude socijalno prihvatljiv i da okruženje u koje se ulaže bude prijateljsko. Nije sporno da se Putevima svile širi ekonomska, politička i kulturna moć Kine.

Može se predvideti da će nova administracija u Vašingtonu nastaviti konkurentsku borbu sa Kinom na racionalnijoj osnovi – političkoj, ekonomskoj i finansijskoj. Poslednjih nedelja dosta je toga rečeno i u Vašingtonu i u Pekingu. Nije sve crno, niti je sve belo. Možda je počela priprema za susret kineskog i američkog predsednika. Kineski predsednik Si Đinping je još ranije predložio "kineski put i kinesku mudrost za rešavanje problema čovečanstva".

"Kineski put", naravno, za SAD nije prihvatljiv, premda bi se o mudrosti moglo diskutovati.

ALEKSANDAR NOVAČIĆ

Treći svetski rat

Australija je objavila rat Fejsbuku. Trenutno vlada primirje, ali bi sukob mogao da se proširi na čitav svet. Reč je, naravno, o novcu, ogromnom novcu

Rat je počeo u zoru. Australija se u četvrtak 18. februara probudila napadnuta i to je potvrdio ministar zdravlja Greg Hant rekavši da je u toku udar na suverenu naciju. A nije šala kada vas napadne na svetu najmnogoljudnija i ne manje bogata i moćna sila. Fejsbuk.

O tom ratu Australijanci nisu ništa mogli da pronađu na Fejsbuku jer je suština napada bila upravo u tome da je ovaj društveni medij u četvrtak blokirao sve informativne sadržaje australijskog geografskog porekla. Kolateralna šteta bile su, pored ostalih, informacije o pandemiji koje je ministarstvo zdravlja emitovao na društvenim mrežama i koje je zbog te blokade ostalo bez važnog kanala komunikacije. Ministar Hant rekao je da su time ugroženi mnogi životi.

"Fejsbuk je preduzeo represivne korake bez presedana. To je neprihvatljivo u demokratskim društvima kakvo je naše i predstavlja zloupotrebu njihove moći", rekao je ministar, dodajući oštro da očekuje da u najkraćem roku poprave to što su uradili i nikada više ne ponove.

DUBOKI KORENI PROBLEMA

Fejsbuk je pomenutog jutra ispunio svoju pretnju da će blokirati sve što liči na vest a objavljeno je u Australiji, te je osim medijskih zahvaćeno još stotinak sajtova, uglavnom državnih agencija i ministarstava. To je bila reakcija na namenu australijskih vlasti da velike internet agregatore informacija poput Gugla i Fejsbuka primoraju da deo svojih prihoda ubuduće dele sa medijima odnosno novinarima, koje je internet posredno doveo na ivicu opstanka.

Razlog je prilično opravdan, barem iz ugla izdavača. Od svakog dolara koji se od marketinga zaradi prenošenjem vesti na internetu, Gugl uzme više od pola, Fejsbuk gotovo trećinu, što je ukupno oko osamdeset centi, ostavljajući onima koji su stvarali taj sadržaj mrvicu nedovoljne za preživljavanje.

Koren ovog problema potiče negde od 1995, kada je internet postao ozbiljna stvar i kada su svi mediji u svetu napravili svoje prve internet sajtove. Isprva je to bila tek podrška za štampana izdanja, najava tekstova iz novina ili TV programa. Tada nije postojao Jutjub, a brzina interneta jedva da je bila dovoljna za učitavanje fotografija. O videu se govorilo kao o dalekoj budućnosti. Na internet se gledalo s podozrenjem, upravo zbog toga što nikome nije bilo jasno kako to što se tamo objavi može da se naplati, ali je prodaja oglasa u štampi i na televiziji i dalje išla odlično, marketinški budžeti bili su obilni i nije bilo veće sekiracije.

Sve do prve polovine prve decenije ovog veka problem se nije nazirao iako se internet ubrzavao i počeo da se seli na mobilne telefone i izlazi iz kuća. Ali ako ste želeli da čitate vesti, morali ste i dalje da ukucate internet adresu nekog medija.

Onda se početkom 2004. pojavio Fejsbuk, malo kasnije Tviter, pa Instagram, i odjednom više nije bilo neophodno odlaziti na pojedinačne sajtove, već ste sve vesti mogli da pratite ne pomerajući se sa jednog mesta. I ne samo to, već su vas vesti pronalazile gde god da se nalazite, recimo notifikacijama na mobilnom telefonu. Mediji su počeli da otvaraju naloge na Fejsbuku jer su shvatili da se tamo nalaze korisnici, odnosno čitaoci spremni da dele sadržaje koji im se dopadnu.

To je za medije značilo mnogo novih klikova to jest učitavanja strane, što se moglo pretvoriti u novac od marketinga i delovalo je kao odličan pristup. Oglašivači su u to vreme kupovali banere, oglase na medijskim sajtovima, a cena je zavisila od tiraža, odnosno od broja poseta, klikova.

Međutim, u godinama koje su usledile pokazalo se da Fejsbuk i Gugl mogu potencijalnog konzumenta preciznije da pronađu na internetu, što se onima koji plaćaju reklamu neobično dopalo. Umesto da na medijskim sajtovima zakupljuju banere nejasne efikasnosti, mogli su kampanju da usmere direktno na cilja-

ne grupe. Posebno jer su klikovi umeli da lažu, mogli su da se "nasviraju" pomoću botova, to jest kompjutera koji automatski otvaraju sadržaje koje živ čovek nije pogledao a broji se kao da jeste. S druge strane, Fejsbuk i Gugl nude ne samo pristup pravim, živim korisnicima već znaju ko su oni i šta im tačno treba. U slučaju političkog marketinga prešli su svaku granicu, pa smo tako dobili aferu sa Kembridž analitikom i optužbe da je usmereno reklamiranje i zaludivanje birača dovele Trampa na vlast.

OBJAVA RATA

Istovremeno su počele dramatično da se menjaju navike čitalaca štampe. Novine više nisu donosile novosti ili, ako pređemo na engleski, vesti na papiru (*newspaper*) znatno su kasnile u odnosu na vesti na portabl ekranu. Prosto rečeno, niste više morali da odlazite do kioska ili da čekate dečaka koji raznosi štampu da biste uz jutarnju kafu pročitali šta se dešava u svetu. Niti su vam papirne novine prekraćivale vreme u prevozu do posla. Dovoljan je bio mobilni telefon, gde se za milisekund može izguglati sve što nas zanima, dok nam Fejsbuk servira kombinaciju informacija od ličnog i opšteg interesa. Od toga kako su se naši prijatelji proveli sinoć do reportaže iz aktuelnog ratnog područja ili priče o novim porezima. Sve logično složeno baš po našem ukusu i potrebama.

Tako su konzumenti stekli utisak da štede i novac i vreme, a zapravo se samo tok novca izmenio. Pojavile su se nove potrebe, recimo mnogo veći račun za usluge mobilnog operatera, dok su tokovi prema medijima, naročito štampanim, presahli.

Tradicionalni mediji su se našli u naizgled nerešivoj zagonetki. Ako uvedu pretplatu za čitanje na internetu rizikuju da korisnici masovno odu kod onih koji sadržaje dele besplatno čime se gubi uticaj, klikovi, dakle i novac od marketinga. Ako dozvole svima da čitaju bez pla-

PODVIG STATIS

U nedelju je i kod nas obeležen Međunarodni dan maternjeg jezika. Tim povodom, ohrabruje informacija da su nedavno, gotovo istovremeno, objavljene tri knjige u nameri da se sačuva cincarski jezik koji je na izdisaju

Cincari su jedan od najstarijih autohtonih naroda Balkana. Nemaju državu, žive u raznim delovima sveta. Samo ih je Severna Makedonija priznala kao manjinu, u Albaniji imaju prava jezičke i kulturne manjine, u Grčkoj nemaju iako su oduvek živeli na njenoj teritoriji, u Rumuniji ih smatraju delom većinskog naroda a njihov jezik dijalektom rumunskog, u Bugarskoj su takođe asimilovani. Prema poslednjem popisu stanovništva u Srbiji, Cincari imaju status statističke greške.

Pa ipak, bez obzira na nastojanje većinskih naroda država u kojima žive da ih poništi, zahvaljujući svom jeziku Cincari nisu izgubili identitet. Zato kažu da je cincarski jezik njihova i domovina i država. Međutim, iz generacije u generaciju, njihov jezik sve više i više nestaje. Teško ga čuvaju, izdavačima se ne isplati da štampaju knjige na cincarskom a nove generacije nemaju vremena za tradiciju, ali ga uporno čuvaju. Zato treba posebno istaći pojavu tri knjige koje je Srpsko-cincarsko društvo "Lunjina" objavilo krajem prošle godine, gotovo istovremeno. Sve su dvojezične. To su knjige o cincarskom jeziku, o umotvorinama i tradiciji, i o savremenom stvaralaštvu.

BOJADŽIJEVA GRAMATIKA

Gramatika cincarskog jezika Mihaila Bojadžija, *Srpsko-cincarski rečnik* je, žargonski rečeno, tri u jednoj knjizi. Naime, novo izdanje Bojadžijeve *Gramatike*

prethodno je objavljeno pre skoro 30 godina prema originalu iz 1813, dopunjeno je sa dva priloga: dijalozima iz savremenog govornog cincarskog jezika i rečnikom. Time je, kako u uvodu objašnjava urednik ove knjige Aristotelis Martinović, data prilika čitaocu da se upozna sa savremenim cincarskim jezikom, a naučnicima da ga uporede sa onim iz 19. veka.

U predgovoru knjige dr Predrag Mutavdžić piše da je Bojadži, po svemu sudeći, rođen u Pešti, ne zna se gde je stekao obrazovanje, a jedini pouzdan podatak je onaj koji se nalazi na naslovnoj strani njegovog dela: bio je profesor u grčkoj školi u Beču. Nakon što je objavio *Gramatiku*, anatemisan je i ekskomuniciran iz grčke pravoslavne zajednice. Vaseljenska patrijaršija ga je proglasila jeretikom, a njegovu knjigu pokušajem sprovođenja politike Rimske kurije u vidu unijačenja i pokatoličenja grčkog stanovništva, što je moguće i bio razlog što se ne zna o njegovom životu. Verovatno bi sve bilo drugačije da je Bojadži štampao svoju knjigu grčkim pismom a ne latiničnim, u nameri da svoj maternji jezik približi Evropi. "Kako je aromunski (kako Cincari nazivaju svoj jezik; p. a.) predstavljen u *Gramatici* kao jezik *per se*, onda je Bojadži pristupio izradi alfabeta u potpunosti prilagođenog svim fonetskim odlikama aromunskog izgovora", kaže dr Mutavdžić, te stoga "njegov predlog alfabeta prati Adelungovo načelo da svakom glasu treba da odgovara po jedno slovo, mada je uveo i digrame za označavanje posebnih aromunskih glasova. Iz tog razloga predlog njegovog alfabeta sadrži 35 slova."

Bojadži je opisao prstonarodni, neposredni i živi govor, i to govor Moskopolja odakle je poticala njegova porodica. Doktor Mutavdžić podseća da je i Vuk Karadžić po istom principu sačinio *Pismenicu*. Zanimljivo je reći da je i Bojadžijevu i Vukovu knjigu štampao isti bečki štampar, Johan Šnirer. Bojadžijeva *Gramatika* je prvo delo "koje je prikazalo jedan savremeni balkanski jezik u punom svetlu i veličini. Nećemo, nadamo se, pogrešiti ukoliko kažemo da je za Bojadžija pitanje jezi-

ka bilo vezano i za pitanje opstanka Aromuna kao jezičke zajednice, pre svega u dijaspori, ali i za pitanje nacionalne i kulturne tradicije."

IZ NARODNE RIZNICE

Usta prave – usta kvare je zbirka narodnih umotvorina Cincara koje je sakupljao Mihajlo Ilijev Andreski, a koju je u Skoplju objavio njegov sin Jane Andre. "Lunjina" ju je sad objavila dvojezično, na cincarskom i srpskom, u prevodu Ljiljane Buze i Nade Tonić. U zbirci su blagoslovi, kletve, poslovice, zagonetke, dečje pesmiće, pesme, i legende i verovanja Cincara iz Kruševa i šire okoline.

"Narodna književnost je svuda dokaz da narod koji ju je stvorio postoji, pa i kod Cincara. Zato je ova zbirka dokaz da se Cincari nisu doselili u ove krajeve ni iz čega, da znaju ko su, i da unutar naroda s kojim žive, čuvaju svoju tradiciju", objašnjava Spomenka Bojanić, urednica knjige. "Postoji sličnost tema sa srpskim narodnim mudrostima. Cincari nisu slovenski narod ali su pravoslavni pa se i kod jednih i kod drugih spominju zdravlje, deca, brak, lepota, uspeh. 'Da mu se raduješ i sretan da ga vidiš!', kaže se u jednoj pohvali. 'Koren da ne ostane od njih!', glasi jedna kletva. Ili poslovice: 'Za poštenu mušteriju ne treba tefter!' Zagonetka, čija je odgonetka san, glasi: 'Nisi se mrdnuo iz kuće, a mnogo si video i mnogo se našetao.'"

Česta tema narodnih cincarskih priča su prirodne pojave. Spomenka Bojanić navodi jednu: "Sunce gori u ognju jer je udarilo sestru Mesečinu i napravilo joj mrlje na licu. Ona se zbog toga ne udaje, ali plete beskonačan šal za verenika Dugu kojim umotava bebe da se ne prehlade." Sudeći po sujeverju zastupljenom u običajima i legendama, Cincari su izuzetno brinuli da nekim pogrešnim delom ne zazovu nesreću. Na primer, treba voditi računa "da se dve svadbe ne sretnu, da se mladoženja ne vrati po nešto što je zaboravio, da kum pazi da se ne dotaknu venci koje u crkvi premešta s mladoženjine na mladinu glavu i

TIČKE GREŠKE

obrnuto.

U braku je važno

gledati da li se pertla mužu

sama razvezuje jer će se po tome

znati da je neveran, a isto važi ako se ženi razveže kecelja." Spomenka Bojanić kaže da je "dobro što se uz učinjenu grešku dobije i savet kako je ispraviti: žena da se doteruje i privlači muža da ne bi gledao drugu, a muž da češće bude kod kuće i malo 'dohvati' ženu žaračem. Nije svejedno ni na koju stranu je pukla pečena pita, to nagoveštava dobitak ili gubitak u domaćinstvu, kao ni koje oko ili mišić igra ili koji dlan svrbi, jer sve to ukazuje na nesreću ili sreću. Trudnice ne smeju ništa tuđe uzeti, porodilje su čuvane kako im neko ne bi ukrado mleko, mlade mame treba da prave pitu od pirinča kad bebi rastu zubi."

Cincari su poreklom stočarski narod, što asocira i naziv Vlah, kako ih određuju u nekim zemljama Balkana. Izvor njihovog bogatstva su stada ovaca, pa je razumljivo zašto su mnogi običaji vezani za stada. "Šta raditi kad se kreće na ispašu, a šta kad se vraća u zimovnik, kako obezbediti umnožavanje stada – sve to ima u cincarskim umotvorinama. Tragajući za ispašom, upoznawali su druge krajeve, ljude i običaje. Sve što su smatrali korisnim, naprednim i lepim prenosili su u svoj zavičaj. Ta nadogradnja je obogati-

la njihovo obrazovanje, a ono dalje – trgovinu, nauku, bankarstvo. Na kraju su, svim tim stečenim znanjem i umećem, uticali na razvitak naroda u čijoj su se državi zaustavili."

SAVREMENA POEZIJA

Jezik pamti vekove je antologija savremene cincarske poezije Lile Kone na cincarskom i srpskom jeziku. Odlučila se za 28 pesnika: od rodonačelnika cincarske savremene poezije Konstantina Kolimitra, Kola Karatana, Joana Kutova i Dimitrua Bakua, do četiri pesnika cincarskog porekla koji pišu na srpskom – Nikole Cincar Poposkog, Dušana Gojkova, Nebojše Ozimića i Srđana Sekulića. U predgovoru *Antologije* Lila Kona ocenjuje da "cincarski pesnici imaju dvostruku ulogu: ulogu uspostavljanja jednog zaboravljenog kontinuiteta i ulogu etabliranja jedne nove stvarnosti. Oni istovremeno dejstvuju u odnosu na prošlost i u odnosu na budućnost. Cincarska poezija je simboličan izraz otpora od zaborava, jezički i duhovni otpor kreativnog dela jednog naroda koji se već vekovima upisuje u kulturne matrice drugih naroda. Odatle i ta fascinantna osećajnost savre-

mene cincarske poezije prema zaboravu i jeziku.

Armanjski, cincarski pesnici polaze od gesla: ako postoji jezik, postoji i sećanje. Ako postoji pamćenje, ima i poezije. Ako ima poezije, postoji i jezik. Krug sa dalekosežnim implikacijama."

U srpskoj književnosti je nemali broj velikih pisaca cincarskog porekla. Pa ipak, Cincari nemaju svoje književnike niti sopstvenu književnost. "Savremeni pesnici i prozaisti, iako ponosni na svoje cincarsko poreklo, nisu imali mogućnosti da nauče jezik svojih predaka, te svoje stvaralaštvo izražavaju na jeziku sredine – srpskom." Međutim, na širem planu Balkana, na prelazu prošlog u ovaj vek, "stvoren je ono što prepoznamo kao savremenu cincarsku književnost koja pokriva autore iz različitih balkanskih i evropskih zemalja. Cincarska književnost je doskora bila *terra incognita* za evropskog čitaoca, pa mu zato pisci sada, osim svoje poezije, otkrivaju jedan zaboravljeni i za mnoge nepoznati svet. Poezija ove knjige okrenuta je istoriji, tradiciji, kao zajednički poduhvat i nastojanje da se ne zaboravi zavet praroditelja, da se sačuva jezik. Znači li to da su ove generacije i poslednji pesnici Cincara na ovim prostorima?"

Videćemo.

SONJA ČIRIĆ

Trofej kao odgovor

Novi termin, rigorozni karantin, povrede, zakulisne medijske igre i neprekidni napadi na najboljeg svetskog tenisera Novaka Đokovića obeležili su najčudniji Australijan open do sada. Titula je, međutim, ostala u rukama najboljeg

Novak Đoković je dokazao da je neprikosnoveni vladar Melburna. Spektakularnom igrom u finalu uspeo je da rekordni, deveti put osvoji Otvoreno prvenstvo Australije i naprosto je oduvao ruskog tenisera Daniila Medvedeva, koji se sjajnom igrom prethodnih meseci nametnuo kao najozbiljniji Novakov takmac u borbi za najviša teniska odličja. Svetski reket broj jedan osvojio je svoj 18. grend slem trofej, nastavljajući trku sa najvećim rivalima Rodžerom Federerom i Rafaelom Nadalom, koji imaju po 20 najprestižnijih titula u belom sportu. Već 8. marta, naš teniser obeležiće i svoju 311. nedelju na prvom mestu na večnoj ATP listi, čime će prestiži Švajcarca po broju sedmica provedenih na teniskom tronu.

STROGI KARANTIN

Ogroman Đokovićev uspeh dogodio se u veoma složenim okolnostima, jer su organizatori prvog grend slem turnira u sezoni primenjivali rigorozne epidemiološke mere. Naime, svi njegovi učesnici, nakon što su doputovali specijalnim čarter letovima, morali su u strogi dvonedeljni karantin. Najgore su prošli oni koji su bili u avionima koji su doleteli iz Abu Dabija, Los Anđelesa i Dohe: zbog nekoliko putnika kojima je po sletanju ustanovljeno da su pozitivni na korona virus, čak 72 tenisera i teniserki našlo se u totalnoj izolaciji u hotelskim sobama, koje nisu smeli da napuste svih četrnaest dana. Ništa treninzi, nikakve teretane, čak je i svež vazduh bio premija. "Isto je kao u zatvoru, samo što imamo internet", opisao je španski teniser Roberto Bautista Agut ovu situaciju, u kojoj se i on našao. Društvene mreže bile su preplavljene kratkim video-snimcima teniskih "zatvorenika", kako u svojim sobama "sparinguju" sa krevetskim dušecima.

Novak Đoković je tokom boravka u Australiji bio svakodnevno pod baražnom

paljbom velikog dela zapadnih medija, pojedinih stručnjaka, bivših i sadašnjih igrača i trenera. Razlog? Njegovo nepristajanje na višedecenijski status kvo u belom sportu, od koga korist ima samo najuži sloj teniske i korporativne elite, a kojem su se do sada, nažalost, prilagođavali i najuspešniji igrači.

Posebno je Novakove dežurne kritičare iznerviralo njegovo pismo upućeno šefu Australijan opena Kregu Tajliju, u kom je zatražio da teniseri u strogoj izolaciji budu prebačeni u kuće sa teniskim terenima kako bi mogli da treniraju, zatim da provode manje dana "zaključani" po sobama i da imaju kvalitetniju ishranu. Kritičari su ga odmah optužili da bi on da krši propise i odluke nadležnih na turniru i vlasti u državi Viktorija, i jedva su dočekali da Đokovića podsete na njegovo "neodgovorno ponašanje" i neslavan epilog egzibicionog turnira Adrija tur, koji je održan prošlog leta.

Srpski teniser nametnuo se u poslednje vreme i kao "sindikalni" teniski lider, koji želi da se izbori za pravedniju raspodelu novca od turnirskih zarada i jačanje uticaja igrača u donošenju strateških odluka na ATP turu. Jednu značajnu pobjedu Đoković je već izvejavao: naime, organizatori Australijan opena faktički su usvojili inicijativu prvog reketa sveta da se povećaju nagrade za nižerangirane tenisere i one koji ispadnu u ranijim kolima. Solidarno se saglasio i da se takva odluka posledično odrazi i na njegov novčanik, jer su nagrade za pobjednika, finalistu i polufinaliste znatno smanjene u odnosu na ranije godine.

POVREDE I GUBICI

Epilog strogog "zaključavanja" u Melburnu, kombinovanog sa nedostatkom treninga i ograničenim kretanjem učesnika turnira, bio je poražavajući: Novak Đoković imao je napuknuće trbušnog mišića; italijanski teniser Mateo Beretini povukao se sa Australijan opena zbog slične povre-

de, a Rafael Nadal i Grigor Dimitrov imali su ozbiljnih problema sa leđima. Cenu su platili i organizatori: direktor turnira izračunao je da je petodnevni lokdaun, tokom kojeg publika nije mogla da dolazi na tribine, Australijan open koštao najmanje 20 miliona dolara. Ali, bez obzira na okolnosti, pritisci i provokacije upućeni našem šampionu nisu prestajali, a vrhunac su dostigli u vidu sumnji i optužbi da je najbolji teniser sveta lažirao povredu. Đokoviću je to očito bio dodatni motiv da učutka kritičare. "Bilo je nefer, ali nije prvi ni poslednji put. Nisam dozvolio da me to ometa, osvajanje titule je moj odgovor", izjavio je on nakon još jedne grend slem titule.

Novak Đoković je bio kategoričan u oceni da većina igrača na ATP turu ne bi želela da se nastavi teniska sezona ukoliko bi se pre svakog turnira zahtevali strogi karantini, kao što je to bio slučaj na prvom grend slemu. "Ne možemo svake nedelje, na svakom turniru da budemo u mehuru, karantinu", tvrdi srpski teniser, a prenosi Sportklub. On je posebno apostrofirao ugroženo fizičko i mentalno zdravlje igrača, jer "već u prvom mesecu u godini imamo tako mnogo povreda. Da ne pričam koliko sam psihičkih nestabilnosti i krahova video među igračima u ove dve-tri nedelje", zaključio je Đoković.

Borba za pravedniju raspodelu značajnih sredstava koja se, po raznim osnovama, slivaju u profesionalni tenis nema samo "humanistički" karakter, već i svoje finansijsko opravdanje. Svaki teniser ili teniserka koji svojim talentom i rezultatima pokazuju da streme najvišim sportskim dostignućima, imaju ozbiljne troškove bez kojih, nažalost, nije moguće uspeti u individualnom profesionalnom sportu kakav je tenis. Ključne stavke predstavljaju sredstva neophodna da bi se angažovali treneri; zatim, tu su skupi troškovi putovanja širom zemaljske kugle i boravka u inostranstvu tokom cele sezone. Neophodno je, tako-

ŠAMPION KOJI MISLI I NA SLABIJE RANGIRANE: N. Đoković i A. Karacev, njegov protivnik u polufinalu, 114. teniser sveta

Fotografije: Tanjug AP Photo

ni igrači, ili mladi teniseri koji tek treba da se dokažu na ATP turu? I tu dolazimo do začaranog kruga u kome ogromna većina tenisera "ne zarađuje dovoljno da bi sebi priuštili ono što je potrebno, kako bi se probili na najviši nivo". I što je još važnije, da – ukoliko im se posreći – ostanu u teniskoj eliti barem nekoliko sezona.

"GLAS ONIH KOJI NEMAJU GLAS"

Zbog toga je važno što nedovoljno afirmisani igrači sada imaju široka i uticajna "leđa" u vidu prvog reketa sveta, koji je izjavio da je upravo on "taj glas za igrače koji nemaju glas". "Neću prestati da pričam i predstavljam te igrače jer oni to zaslužuju. Ako već imam platformu, iskoristiću to i potrudicu se da im pomognem na svaki mogući način", izjavio je Novak Đoković na pres-konferenciji tokom Australijan opena, u delu u kome je razgovarao sa novinarima iz Srbije.

Što se tiče nastavka sezone, stvari su i dalje otvorene, a organizatore turnira epidemiološke mere i restrikcije zbog korone stavljaju na ozbiljne muke. Ipak, ima razloga za blagi optimizam, uprkos činjenici da još nije sasvim jasno da li će sva najvažnija teniska takmičenja biti održana po planiranom rasporedu. Zanimljivo, međutim, zvuči predlog prvog tenisera sveta da se više turnira tokom ove sezone odigra na istom mestu, odnosno da se napravi svojevrsan "mehur" po uzoru na NBA ligu, kako igrači ne bi morali da uoči svakog turnira idu u obavezan karantin.

UROŠ MITROVIĆ

de, obezbediti adekvatnu odeću, opremu i reket, prilagođene specifičnim potrebama i željama igrača. I na kraju, vrhunski teniseri putuju sa velikim brojem ljudi koji su sa različitim zadacima uključeni u njihov profesionalni život. Igrači pokrivaju i njihove putne troškove, a stručnjaci u štabu imaju i fiksnu platu, koju im obezbeđuje teniser/teniserka koji su ih angažovali. A da ne govorimo o drugim odricanjima ili vremenu provedenom na svakodnevnim treninzima, koje profi teniseri moraju da ukalkulišu u svoj lični i profesionalni troškovnik.

SKUPI ŽIVOT TENISERA

Portal "Lajvmint" napravio je zanimljivu infografiku procene troškova profesionalnih tenisera koji se nalaze u Top 50 najbolje rangiranih igrača na ATP turu. Tu je, dakle, reč o samom vrhu, eliti belog sporta. Podaci govore da najbolji igrači potroše između 175.000 i čak dva miliona dolara godišnje dok im traje "svetska ATP turneja", mada su za većinu ovih tenisera ti troškovi u rasponu od 200.000 do 500.000 dolara.

Angažman profesionalnog trenera, koji će pratiti igrača na turu, košta na godišnjem nivou od 50.000 dolara pa naviše. A

teniseri koji su u samom vrhu, svojim trenerima često plaćaju i procentom zarade koju ostvare na turnirima (uglavnom je reč o 10–15 odsto od ostvarenog *prize money*). Time se troškovi elitnih igrača – posebno onih koji se nalaze među prvih pet na ATP listi – kada je angažman trenera u pitanju, mogu popeti na milion i po dolara godišnje. A to ne uključuje plaćanje drugih profesionalaca u timu, poput kondicionog trenera, fizioterapeuta i sl.

"Lajvmint" dalje navodi da se putni troškovi profesionalnog tenisera kreću između 50.000 i 150.000 dolara po sezoni, "u zavisnosti od toga koji turniri se igraju". Za treninge tokom cele godine, pripreme i fizičku spremu, igrači sa najboljim renkingom mogu da izdvoje i do 250.000 dolara. Imajući u vidu da telo profesionalnog sportiste ipak zahteva poseban režim ishrane, teniseri za hranu izdvajaju dodatnih od 5 do 30 hiljada dolara. Iako većina igrača koji su već stekli status uspešnih profesionalaca besplatno dobijaju reket, oni godišnje ipak izdvajaju između 5 i 40 hiljada dolara za nebrojena španovanja tokom turnira i tzv. "kastomizaciju" reketa baš po njihovoj meri.

Imajući sve to u vidu, šta onda da rade i čemu da se nadaju lošije rangira-

Život u animaciji

Monografija Andrijane Ružić o oskarovcu Mihaelu Dudoku de Vitu, majstoru animacije

Remek-delo animacije *Crvena kornjača* (*Red Turtle*) holandskog umetnika Mihaela Dudoka de Vita iz 2016. godine ima brojne poklonike širom sveta. Ta romantična, nema i nadasve očaravajuća animirana priča, "zanosni minimalizam", kako ju je nazvao Mark Kermode u "Gardijanu", premijerno je prikazana na filmskom festivalu u Kanu 2016. godine, a od tada su se nominacije i nagrade nizale na svim relevantnim festivalima i sličnim manifestacijama, uključujući i nominaciju za Oskara 2017. godine, nagradu koju je Dudok de Vit već dobio za svoj kratki animirani film *Otac i ćerka* 2000. godine.

Međutim, bez obzira na sve nagrade i impresivne opuse, garanciju da ulazi u večnost autor dobije tek kada o njegovom stvaralaštvu počne da se govori u akademskim krugovima, kada postane predmet izučavanja na univerzitetima, a posebno u trenutku kada njegovi umetnički dometi postanu predmet stručne monografije. U slučaju Mihaela Dudoka de Vita, to se desilo ove godine objavljivanjem monografije *Michael Dudok de Wit: Life in animation* Andrijane Ružić, istoričarke animacije nastanjene u Italiji i redovne saradnice nedeljnika "Vreme". Monografiju je objavila američka izdavačka grupa CRC Press.

Svako ko je imao prilike da svedoči njevoj fascinaciji animacijom, zna da je taj medij centralni deo njenog života koliko i profesionalnog interesovanja. Njena akademski utemeljena naklonost istoriji animacije potiče još sa studija u Milanu, gde se specijalizovala za ovu oblast pod mentorstvom Đanalberta Benacija, pod čijim je vođstvom odbranila master sa temom nezavisne američke animatorke scene kroz radove Džona i Fejta Ha-

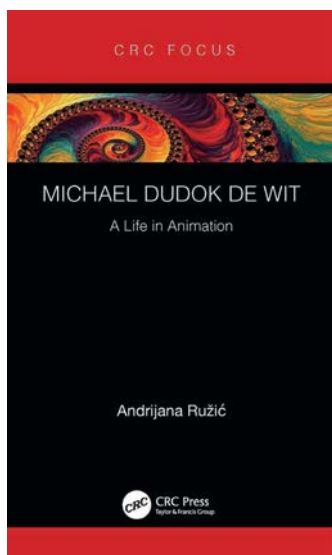
blija. On ju je i podstakao da napiše monografiju o Dudoku: izučavala je analize njegovih kratkih animiranih filmova i glasno zapitala kako je moguće da se niko nije bavio celim njegovim opusom. "Zašto ne bi ti?", odgovorio joj je mentor, i od 2017. godine, nakon intervjua sa Dudokom de Vitom u Zagrebu i Londonu, nekoliko stotina mejlova koje su razmenili i iscrpljujućeg istraživanja, objavljena je monografija *Life in animation*.

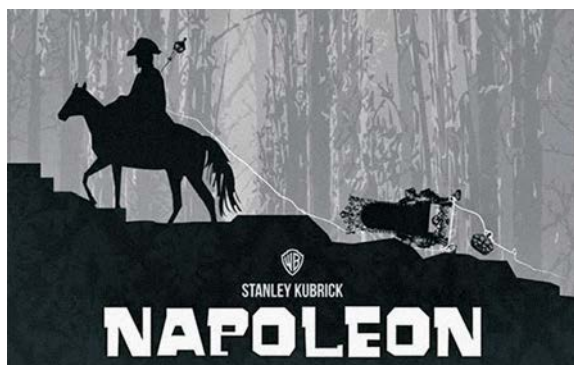
"Tišina i mirnoća su umetničke vrline Mihaela Dudoka de Vita, i one se prelivaju iz njegovih filmova izazivajući osećaj bezvremenosti. Iako svi njegovi filmovi transcendentiraju običnu hroniku svakodnevice, oni su ukorenjeni u realnosti, a u isto vreme prizivaju liričke refleksije o lepoti vremena koje beskonačno teče", navodi Andrijana Ružić na samom početku svoje monografske analize umetnikovog stvaralaštva i dodaje: "Njegovi filmovi sadrže duhovnost čaplinovskih pokreta u svojim likovima i uzvišenu lepotu stranih pejzaža u koje su duboko uronjeni." Monografija Andrijane Ružić se vodi ustaljenim kanonom sličnih akademskih analiza. Bavi se paralelno hronologijom života Mihaela Dudoka de Vita, od rođenja u seocetu južno od Amsterdama 1953. godine, i markira sve značajne događaje u njegovom odrastanju i sećanju koji su sasvim sigurno uticali na razvoj njegovog pogleda na svet i budućeg umetničkog stvaralaštva. Ujedno svedoči i o staloženoj crti njegovog karaktera, jasno ispunjenog ličnim mirom i manirima koji pripadaju nekom drugom vremenu. Takođe, o ranoj fascinaciji stripovima, među kojima ističe Barksove avanture Paje Patka i Eržeovog *Tintina*, o tome da je uživao

u predivnim pejzažima u kojima je odrastao, bio jedino bilingvalno dete u odeljenju (majka je sa decom govorila francuski), o muzici uz koju je odrastao. Andrijana Ružić od svega toga stvara mozaik života Dudoka de Vita i prezentuje činjenice koje su dovele do toga da on evoluirao u umetnika takvog senzibiliteta. Estetski pristup i analitički preseči njegove filmografije opisani su u šest poglavlja. Aksiom Andrijane Ružić je bio da čitaocima ne nameće svoju interpretaciju filmova Dudoka de Vitova: "... imajući na umu opservaciju Normana Meklarena (škotsko-kanadski animator, prim. aut.) da svaki gledalac ubacuje njegovo/njeno životno iskustvo u film." Ovo i jeste ključni segment stvaralaštva Dudoka de Vita, jer njegovi onirički filmovi samo načinju imaginaciju koju gledaoci reflektuju dok ih analiziraju. Svaki od njegovih filmova, osim univerzalne estetike i osnovne simbolike, sadrži i inspiraciju za lična promišljanja i ostavlja dovoljno prostora za individualne interpretacije. Ali, suština je da se, kako navodi Andrijana Ružić, "njegovi filmovi mogu uporediti sa pesmama punim radosne nade za čovečanstvo, vrstom horskih molebana u slavu životnih misterija". Setni optimizam provejava svim njegovim ostvarenjima i slavi lepotu misterije sveta koji nas okružuje.

Kratki filmovi Dudoka de Vita mogu se pronaći na Jutjubu, uključujući i Oskarom nagrađeni *Otac i ćerka*, dok se uz malo truda može doći i do *Crvene kornjače*, De Vitovog debitantskog autorskog dela u pogledu dugometražne animacije. Osim u određenim artističkim krugovima i među fanovima ove forme umetnosti, Mihael Dudok de Vit nije naširoko poznat našoj javnosti. Nije za očekivati da će monografija Andrijane Ružić biti prevedena na srpski jezik, ali samo njeno postojanje i žar sa kojim je napisana svedoče da je reč o umetniku koji je već ostavio neizbrisiv trag u globalnom umetničkom pejzažu. A sasvim je verovatno da njegova najveća dela tek dolaze.

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

IDEJE O FILMU:
Napoleon, Dina

Filmovi na papiru

Najavljena ekranizacija scenarija Stenlija Kjubrika pronađenog nakon njegove smrti, smanjuje spisak filmova čija scenarija nedvosmisleno nagoveštavaju da bi ih kinematografija upamtila – samo da su snimljeni

Stigla nam je ovih dana lepa vest da ćemo uskoro, ako već iz objektivnih razloga ne možemo da uživamo u njegovim novim režijama, biti u prilici da gledamo ekranizaciju scenarija Stenlija Kjubrika *Lunatic at Large*, koji je bard napisao u saradnji sa Džimom Tompsonom, saradnikom sa početka karijere. Scenario je nastao tokom šezdesetih godina prošlog veka, dugo se verovalo da je izgubljen, a za njegovo otkriće možemo zahvaliti radoznalosti Kjubrikovog zeta Filipa Hobsa, koji ga je 2006. godine pronašao iza nekih knjiga u kućnoj biblioteci.

Više detalja još uvek nije procurilo, osim da se radi o crnom filmu (*film noir*), u duhu ranih Kjubrikovih ostvarenja, u kome radnik iz luna-parka sa problemima s kontrolom besa, kidnapuje devojku koju sreće u lokalnom baru, i da je želja producenata da te dve uloge igraju Skarlet Johanson i Sem Rokvel. Snimanje je planirano za kraj ove godine u produkciji Philco Film Productions, kompanije koja razvija još dva projekta po Kjubrikovim idejama – TV seriju *God Fearing Man* o pljačkašu banaka sa početka dva-

desetog veka i film *Downslope*, dramu iz građanskog rata u Americi o konjičkoj četi vojske Konfederacije poznate kao Mosbijeve rendžeri. Ako znamo za već rasprostranjeno mišljenje da je scenario i ponajveći problem savremenog filma, ostaje samo da pozdravimo ovakav razvoj događaja.

PREGLED NEREALIZOVANIH SCENARIJA

Dok čekamo više novih ideja i novih veštih pisaca, oslonimo se na one stare i srećna otkrića njihovih scenarija. A odisa se sa predlošcima za nastanak dela raznih dramskih umetnosti, ne samo scenarijima već i dramama, pa i operskim libretima, nešto čudno događa: iz određenih, nama nedokučivih razloga, oni se nekako često zagube. Bilo da i ne znamo za njihovo postojanje ili da su do nas doprli samo naziv i pojedini odlomci, bilo da ih imamo u celosti, ali ostaju van fokusa reditelja i producenata. I kod nas smo imali primer važnog otkrića izgubljenog scenarija Vojislava Nanovića *Nečista krv* (vidi "Vreme" broj 1548). Snimanje filma po ovom scenariju u režiji Milutina Petrovića je već završeno i

sada s nestrpljenjem očekujemo da vidimo rezultat.

Upravo zato, ljudi iz sveta filma trude se da scenarije koji još uvek nisu ekranizovani sabere i učine dostupnim rediteljima i producenatskim kućama. Sa tom idejom je Frenklin Leonard, u to vreme zaposlen u Univerzal studiju, 2005. godine počeo da objavljuje *The Black List*, godišnji pregled nerealizovanih scenarija. Od približno hiljadu scenarija sa te liste, gotovo trećina je tokom vremena snimljena a ti filmovi, poput *The King's Speech*, *Slumdog Millionaire*, *Argo* ili *The Revenant* osvojili su ukupno četrdeset osam Oskara.

Nisu svi scenariji bili te sreće. Na dužoj listi onih koji nisu dočekali svoj bioskopski život jesu neki koje bismo, dozvolite nam ličnu notu, zaista želeli da gledamo na filmskom platnu: *Gladijator 2*, scenario Nika Kejva u kome mrtvi Rasel Krou na onom svetlu putuje kroz vreme u potrazi za svojom ženom i sinom; *Masku crvene smrti* u kojoj Akira Kurosava premešta Poovu priču u Rusiju sa početka dvadesetog veka gde se društvo susreće sa nepoznatom zarazom koja preti da ga uništi; *Who Killed*

Bambi? o životu članova Seks Pistolsa, po scenariju Rodžera Eberta i Malkoma Meklarena, koji je, po rečima ovog drugog, zamišljen kao odgovor na *A Hard Day's Night* jer je Meklaren svoje pule ne video, sasvim prirodno, kao nove Bitlse; *Američku tragediju*, adaptaciju čuvenog romana Teodora Drajzera koju je, podjednako čuveni Dejvid O. Selznick naručio od najčuvenijeg Sergeja Ejzenštajna i za koju je posle čitanja rekao da je fantastična, da je to najpotresniji scenario koji je ikada video i da je odmah posegao za flašom burbona, ali da kao film nema ni promil šanse da uspe kod publike; takođe *Giraffes on Horseback Salad*, scenario Salvadora Dalija koji je želeo da realizuje sa Braćom Marks, koji je uključivao žirafe sa gas-maskama, nadrealističku lepoticu Shape Shifting Sur Reaesthetic Beauty kojoj se nikada ne vidi lice, i osamnaest najmanjih gradskih patuljaka koje Harpo Marks pokušava da ulovi mrežom za leptire.

NAJBOLJI NESNIMLJENI FILM

Ta stvar sa neekranizovanim scenarijima otišla je toliko daleko da se sasvim ozbiljno razmatraju kandidati za pomalo tužnu titulu najboljeg nesnimljenog filma, a kao najozbiljniji favoriti iskristalisali su se *Dina Alehandra* Žodorovskog i *Napoleon* Stenlija Kjubrika. Žodorovski je adaptaciji čuvenog Herbertovog romana, epske sage o sukobu rivalskih porodica oko bogatstava Peščane planete, prišao sa ambicijom da preokrene percepciju publike i promeni umove svih mladih na svetu. U početku nezaplašen ovako visokim ambicijama autora, producenti su iznajmili dvorac u

kome bi Žodorovski pisao scenario i sa saradnicima pripremao druge aspekte filma. Storibord sa tri hiljade crteža bio je delo čuvenog strip autora Žana Žiroa Mebijusa, muziku je trebalo da radi Pink Floyd a u glumačkoj podeli Žodorovski je želeo svog sina Brontisa, Mika Džegera, Dejvida Karadina, Uda Kiera i zašto ne – Orsona Velsa. Vels je lako pristao, pod uslovom da mu tokom snimanja svakodnevno bude obezbeđena večera iz njegovog omiljenog pariskog restorana. Do tog trenutka producent Mišel Sejdu je uspevao da isprati svog reditelja, ali stvari su počele da se menjaju kada je Žodorovski ulogu galaktičkog imperatora namenio Salvadoru Daliju, koji je takođe ponudu prihvatio, ali pod nešto više uslova – da sam dizajnira svoj carski presto kao *toalet sa dva ukrštena delfina*, da sam piše svoje replike, da njegovi prijatelji igraju uloge dvorjana i da bude najplaćeniji glumac u istoriji Holivuda, pa je zahtevao honorar od 100.000 dolara na sat. Uz sve to, Žodorovski je producentima saopštio da mu treba još dodatnih pet miliona dolara za neke troškove i da će film trajati dvanaest sati. Odgovor studija je bio brz, razočaravajući i očekivan. Da bi čitava priča bila još čudnija, 2013. godine o ovom nesnimljenom delu snimljen je dokumentarni film *Dina Žodorovskog*, u režiji Franka Pavića, koji je sa velikim uspehom prikazan na festivalu u Kanu, doživio hvalospeve kritike, osvojio desetine nagrada i našao se među kandidatima za Oskara.

Kako rekospo, drugi kandidat je *Napoleon*, za koji je Kjubrik započeo pripreme 1968. godine, odmah po izlasku *Odi-*

seje 2001. Trebalo je da film prati ceo Napoleonov život, od najranijeg detinjstva sa fokusom na njegovu gotovo patološku ambicioznost. Snimanje je planirano u Francuskoj i Rumuniji, a Čeušesku je obećao učešće 40.000 rumunskih vojnika i 10.000 konjanika kao statista u scenama bitaka. Uloge Žozefine i Bonaparte bile su namenjene Odri Hepbern i Dejvidu Hemingsu, koga znamo kao fotografa-detektiva iz Antonionijevog *Blow-Up*. Tokom priprema, Kjubrik je konsultovao 276 knjiga i naučnih radova, istraživanje je obavljao tim saradnika po čitavoj Evropi, a rezultati su bili sabrani na hiljadama kartica sortiranim po datumima. Bile su toliko detaljne da se iz njih moglo saznati šta je određenog dana Napoleon doručkovao ili koje boje je bila Žozefinina haljina iste večeri. Za razliku od Žodorovskog, Kjubrik je troškove svog filma imao na umu, pa je planirao da se ne grade skupi setovi u studiju, već da se što je moguće više scena snima na prvim lokacijama u Parizu a da se kostimi za 50.000 statista prave od posebne vrste papira a ne od tkanina. Ipak, ni sjajan scenario, ni detaljne pripreme, ni uviđavnost reditelja u pogledu novca, nisu uspeli da ubede čelnike MGM-a da krenu u snimanje, i sudbina filma je bila zapečaćena. Kjubrik je otrsao prašinu s kaputa, bacio se na sledeći posao i dve godine kasnije svet je dobio *Paklenu pomorandžu*. Tako o Bonaparti nije snimljen igrani film, nije čak ni dokumentarni kao o *Dini*, ali je 2011. izašla knjiga Alison Kastl čiji naslov sugeriše i rezultat ovog takmičenja – *Stanley Kubrick's Napoleon: The Greatest Movie Never Made*.

NEBOJŠA BROČIĆ

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnog štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVAJU ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj 160-302538-91.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi <http://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i
www.novinarnica.net prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

ne gubite **vreme**

čitajte na internetu
nedeljnik

VREME

mesec dana
za 720 dinara!

Otvaranje ili produženje naloga ćemo obaviti
u najkraćem mogućem roku!

Moja Jugoslavija

Jugoslavija za mene nije bila u Zagrebu, u mitskom trouglu Zvečka, Lap, Kulušić, ni u Mariboru, gde je moj drug Gregor onako krakat uskakao u voz za Beč da idemo da slušamo Flojde, niti u Prizrenu, u mirišljivoj pekari Roberta Duljaja, našeg drugara iz kasarne "Maršal Tito" u Zagrebu, ni u Tribunju, gde su se jele slane srdele barba Jose, pilo njegovo ubitačno vino i igrala briškula.

Foto: Marija Janković

Moja Jugoslavija je bila, a i dalje je na beogradskoj Zvezdari, baš ovde, na ovoj gajbi u kojoj smo živeli, učili, ludovali, mozgali, ljubavicali, polemicali i sve to radili opušteno, znajući da te naše Jugoslavije ima još punih 664 kilometra na jednu i 579 kilometara na drugu stranu, da između ima vazduha, da se može disati, nema frke. Tih kilometara Jugoslavije je bilo više nego što je neki Berlinac imao kilometara Nemačke do Holandije, ili neki Amsterdamac kilometara Holandije do Nemačke. *A size does matter*, nemoj neko da vas laže.

Bila je Jugoslavija i u kuhinji te naše kuće, kada smo utišavali *Kalt* i *Ramonse* da bi nam komšija Mitke, brica od karijere, a u mladosti kafanski pevač makedonskog melosa iz Struge, u polumraku šoto voće pevao "Jano mori, Jano sevdalino". Mnogi su se crni krejoni slivali niz pankerska lica, ni zadimljena pomrčina nije mogla to da sakrije.

U dnevnoj sobi Jugoslavija je bila na polici sa knjigama, iako je tamo bilo najmanje domaćih pisaca, i na gramofonu, uprkos tome što su se Orgazam i Haustor puštali tek ponekad. Bila je tamo zato što nama Jugoslavija nije bila nešto lokalno, domaće i konkretno, ona je bila, a i dalje je, metafizička ideja o prostoru. Moja Jugoslavija je bila i kod nas u kupatilu, gde su na žuru jednog vrelog leta, posle utakmice u gađanju

lubenicama, izvesni tonac slovenačke nacionalnosti i mala Srpkinja Sanja išli da menjaju dresove u duhu fer-pleja. Ko god je poželeo ili sada poželi da bude u Jugoslaviji, uopšte ne mora da putuje daleko, ne mora čak ni da izađe sa gajbe. Jugoslavija nije entitet, ona je stvar odluke.

Navijali smo za Bojana Križaja ne zato što je bio Jugosloven ili Slovenac ili šta god, već zato što je savršeno i prelepo

skijao. Slušali smo Paraf, Brejkerse i Šarla, ne zato što su bili jugoslovenski, već zato što su bili svetski bendovi. Stonsi u Zagrebu, Hičkok, Magi Tačer i Bert Lankaster u Skadarliji, Olimpijada u Sarajevu, Mile na Dravić na Kroazeti a Kića, Krešo Ćosić i Mate Parlov na vrhu sveta bili su nešto sasvim normalno, nešto što smo u oholosti svojoj očekivali i znali da nam pripada. A to smo znali zato što je ideja koju smo živeli bila svetska.

I ranije su se provincijalne zemljice ujedinjavale u respektabilne države, sećamo se Garibaldija ili Bizmarka, ali uvek su to bile teritorije iz jednog kulturnog kruga, u istom fazonu, na njima se govorio isti jezik. Jugoslavija je prikupila narode sa tri vere, najmanje četiri različita jezika i barem četiri raz-

ličite gastronomije. A to je veoma zaguljen posao, posebno kada je kujna u pitanju. Jugosloveni nisu okupili, na okupu držali a i dalje ih drže neki politički koncept ili ekonomski interes, već sasvim određeni zajednički svetonazor i ista estetika. Moja Jugoslavija je bila, a i dalje je dobro mesto za život ne zbog toga što je nadnacionalna, već što je anacionalna, što linije razdvajanja ne idu među amino-kiselinama DNK, već u vazduhu prave tu najčvršću, neprelaznu granicu između džibera i pristojnog sveta. Mudrac i nepogrešivi politički prorok Mile Bročić predvideo je, gledajući jednoga dana kako onaj brkati psihopata ruši kuću po kuću u Vukovaru, da će se divlja plemena opet ujedinjavati i da će to biti za našega vakt. Proročanstva su mu se do sada redom ostvarila, sva je prilika da će i ovo. Ali, to i nije od presudnog značaja za moju Jugoslaviju.

Kurobecaće se seljana još, nema sumnje, to joj je i posao, ali takođe je nesumnjivo da na kraju ipak neće uspeti, nema nikakve šanse, jer kako je veliki trener objasnio: ne može se silom protiv magije. Džibera je mnogo i bučni su, ali mi se lepše češljamo i mirišemo bolje. Jugoslavija je bila, a i još uvek je, pre svega reakcija na prostakluk.

NEBOJŠA BROČIĆ

 **70^e Internationale
Filmfestspiele
Berlin
Wettbewerb**

JELLA
HAASEALBRECHT
SCHUCH

JOACHIM
KRÓL

BERLIN
ALEXANDER
PLATZ

WELKE
BUNG

JELLA
HAASE

ALBRECHT
SCHÖNE

JOACHIM
KRÓL

U BIOSKOPIMA **OD 25. FEBRUARA**

[illegible]

www.berlinalexanderplatz-derfilm.de

   [eOneGermany](#)

Još od
1902

YUHOR

POSVEĆEN DOBROM UKUSU

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec